

# פילנתרופיה בישראל: דפוסי תרומה והתנדבות של הציבור

דו"ח מחקר

שמואל שי  
אלון לזר  
רבקה דוכין  
בנימין גדרון

המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי  
אוניברסיטת בן גוריון, באר שבע

מאי, 1999

# המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

**המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי** הוקם ב-1997 באוניברסיטת בן-גוריון בנגב על מנת לפתח ידע בנושא הארגונים ללא כוונת רווח ונושאים קרובים. חשיבותם של ארגוני המגזר השלישי (ארגונים התנדבותיים, ארגונים ללא כוונת רווח) לכלכלה ולחברה הולכת וגדלה בשנים האחרונות בארץ ובעולם כולו, והם ממלאים תפקידי מפתח בתחומי פעילות חיוניים שונים. למרות זאת, ידוע מעט מאוד על הדינמיקה של פעילותם, הן כארגונים בודדים והן כמגזר שלם. גם על ההתנהגות הפילנתרופית, תרומה חומרית והתנדבות של החברה הישראלית, המהווה את אחד הגורמים החשובים שמזינים ארגונים אלו, ידוע מעט מאוד.

**המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי** עוסק בפיתוח ידע בישראל בתחום חשוב זה על-ידי ייזום, ביצוע ופרסום מחקרים מקוריים על היבטים שונים של ארגוני המגזר השלישי, פילנתרופיה והתנדבות. הוא מעודד חוקרים צעירים לפתח קריירות בתחום זה על-ידי חלוקת מלגות לתלמידי מחקר, ויוצר קשרים עם חוקרים שעוסקים במחקר בתחום זה מחוץ לארץ כדי לעודד מחקר השוואתי.

**המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי** הוא רב-תחומי ובין-תחומי. הוא מעודד מחקר והוראה בנושא פעילותו בכל הדיסציפלינות האקדמיות הרלוונטיות: מדע המדינה, היסטוריה, סוציולוגיה, משפטים, כלכלה, פילוסופיה, רווחה חברתית, מינהל, פסיכולוגיה ועוד, ומדגיש באופן מיוחד מחקר בגישות רב-תחומיות וביו-תחומיות. המרכז נותן עדיפות למחקרים שתוצאותיהם יוכלו לסייע לאנשי מקצוע ולקובעי מדיניות לפתח מדיניות ולשפר את תפקודם בתחום הנחקר. הוא יוזם פורומים לדיון בהשלכת ממצאי מחקריו על כווני מדיניות נחוצה ורצויה.

הפרוייקט ההשוואתי הבינלאומי של המגזר השלישי  
באוניברסיטת ג'והנס הופקינס

The Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project

חיבור זה המציג נתונים אודות מבנהו, מימונו והיקפו הכלכלי של המגזר השלישי בישראל הוא אחד המרכיבים של הפרוייקט ההשוואתי הבינלאומי של המגזר השלישי באוניברסיטת ג'והנס הופקינס (The Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project) בניהולם של פרופ' לסטר סלמון ופרופ' הלמוט אנהייר.

פרוייקט בינלאומי זה, שישראל כלולה בו בשלבו השני, הנוכחי, יחד עם כ-30 מדינות נוספות, שם לו למטרה למפות את המגזר השלישי בארצות הנחקרות. מגזר זה היה עד השנים האחרונות, כמעט בכל העולם, "מגזר נסתר" שמעט מאוד היה ידוע עליו. חשיבותו של פרוייקט הופקינס בכך שהוא פיתח, לראשונה, הגדרות ומתודולוגיה המאפשרות את ההשוואה הבינלאומית, בתחום שבו בולטת דווקא השפעת התרבות, ההיסטוריה והמבנה הפוליטי המקומי. התרומה המרכזית של הפרוייקט היא במיפוי כולל ומקיף של מגזר זה בכל מדינה, תוך יצירת בסיס משותף להשוואה בינלאומית.

במסגרת המחקר של פרוייקט הופקינס נאספו נתונים ופותח ידע סביב שבעה ממדים של המגזר השלישי\*.

1. הגדרות.
2. היבטים כלכליים של המגזר (לשנת 1995) - גודל, חלוקה פנימית לפי ענפים, מקורות הכנסה.
3. היבטים משפטיים - מערכת החוקים והתקנות הקשורים לפעילות המגזר.
4. היבטים היסטוריים - התפתחותו ההיסטורית של המגזר.
5. היבטים של מדיניות - התייחסות מערכות השלטון אל המגזר ואל ענפים ספציפיים בו.
6. תרומת המגזר לחברה.
7. דפוסי התרומה וההתנדבות של הציבור.

הפרוייקט בארץ מלווה על-ידי ועדה מייעצת הכוללת את החברים הבאים: פרופ' י. קופ, יו"ר, מנהל המרכז לחקר מדיניות חברתית; דר' ג. אביעד, מנהלת קרן ק.ר.ב.; פרופ' ש.ג. אייזנשטדט, האוניברסיטה העברית; דר' ח. איילון, יו"ר רשת עמל; ד. לחמן-מסר, משרד המשפטים; י. גבאי, בנק הפועלים; פרופ' י. גלנור, האוניברסיטה העברית; י. דוד, נציבות מס הכנסה; א. מנטבר, מנכ"ל גיוינט ישראל; פרופ' מ. סיקרון, מנהל הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשעבר.

מימון לפרוייקט זה התקבל מקרן יד הנדיב ומקרן קהנוף.

\* נתונים נבחרים מהממצאים על מקצת מהממדים של פרויקט הופקינס בישראל פורסמו ב-1998 ו-1999, ופורסמו ב-1999 במסגרת פרסומי המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי. ניתוח מקיף של המגזר השלישי בישראל יתפרסם בספר בנושא זה.

## תודות

לפרוייקט מורכב כמו זה שלפנינו יש שותפים רבים שבלעדיהם אי אפשר היה לבצעו ובודאי לא לסיימו. ברצוננו להודות לכל אלה שנטלו חלק בעבודה זו.

ללסטר סלמון והלמוט אנהייר, מנהלי פרוייקט הופקינס שמחקר זה הוא חלק ממנו, שפיתחו את המסגרת המושגית והמתודולוגית שלו, ולוויצ'ק סוקולובסקי, האחראי על ניתוח הנתונים בפרוייקט הופקינס על עזרתו בתהליך זה;

לחברת מדגם וחברת אלמידאן שביצעו את הסקר הטלפוני שהיווה את התשתית לנתונים. עבודתם המקצועית ראויה לכל התשבחות;

לפרופ' יצחק גלנור וחגי כץ שקראו טיוטות של הדוח והעירו הערות חשובות;

לניצה יוגב, המעצבת את פרסומי המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי, ששוב הוציאה תחת ידיה עבודת עיצוב לתפארת.

ולבסוף, לקרן קהנוף (ובעיקר למנהלתה, שירה הרצוג), ולקרן יד הנדיב (ובעיקר לארתור פריד, משה ברלין ואריאל וייס) המממנות את פרוייקט הופקינס בארץ על תמיכתן המתמשכת בפרוייקט חשוב זה.

פרופ' שמואל שי  
אלון לזר  
רבקה דוכין  
פרופ' בני גדרון

באר-שבע, מאי 1999

עמוד

9	תקציר הממצאים
11	<b>חלק I. מסגרת המחקר: מבוא</b>
11	א. מטרת המחקר שיעורי התרומה וההתנדבות, פעילות פילנתרופית בקבוצות אוכלוסין, יעדים מועדפים
12	ב. מאפייני המחקר נתוני סקר, פילנתרופיה פורמלית ולא-פורמלית, שיתוף כלל האזרחים—ערבים ויהודים
13	ג. אבחנות מושגיות בחקר ההתנהגות הפילנתרופית מה ניתן, מסגרת הנתיה, היעד החברתי, יוזם הנתיה, כמה ניתן
15	ד. עמדות כלפי תרומה והתנדבות הערכת מקומה של הפילנתרופיה, המניעים להתנדבות, סיבות לאי-התנדבות,
15	ה. מאפיינים דמוגרפים מגזר לאומי, מוצא/עדה דתית, דתיות, השכלה, הכנסה, גיל, מין
17	ו. שיטת המחקר שאלון המחקר, איסוף הנתונים, עיבוד הנתונים, הצגת ממצאים
18	<b>חלק II. תרומות בציבור הישראלי</b>
18	<b>פרק 1. הנטייה לתרום: מי, כמה ולאילו מטרות?</b>
18	א. תרומות הציבור במבט כללי שיעור התורמים, גודל התרומה, שיעור התרומה מההכנסה, השוואת גודל התרומה 1996 – 1997, יעדי התרומה: התרומה הממוצעת, מיהם התורמים?
20	ב. הנטייה לתרום וגודל התרומה: ניתוח סוציו-דמוגרפי שיעורי התורמים בקרב קבוצות דמוגרפיות שונות, מיהם התורמים הכבדים? התרומה כחלק מההכנסה, הנטייה לתרום: שילוב תכונות דמוגרפיות
26	ג. השוואת גודל התרומות (בכסף ושווי כסף) בין 1996 ל- 1997
28	<b>פרק 2. תרומות לא-פורמליות ופורמליות</b>
28	א. השוואת התרומה הפורמלית והלא-פורמלית שיעורי התרומה וגודל התרומה במבט כולל, תרומה ותרומה גדולה לפי משתנים דמוגרפיים, היוזמה לתרום
40	ב. התרומה הלא-פורמלית: מאפיינים ייחודיים סוג התרומה: כסף ושווי-כסף, הקשר לנתרם, קשרים בין יעד, יוזמה וגודל התרומה
43	ג. התרומה הפורמלית: מאפיינים ייחודיים יעד התרומה: ניתוח לפי תרומות

50	<b>פרק 3. עמדות הציבור כלפי תרומות</b>
	תפיסת מקומה של התרומה בחברה הישראלית עמדות כלפי תרומה לפי משתנים דמוגרפים, עמדות לפי נתינה בפועל
54	<b>חלק III. התנדבות בציבור הישראלי</b>
54	<b>פרק 1. הנטייה להתנדב: מי, כמה ולאילו יעדים?</b>
54	א. ההתנדבות במבט כולל שיעורי המתנדבים, מידת ההתנדבות, מידת ההתנדבות הממוצעת, יעדי ההתנדבות, השוואת הקף ההתנדבות 1996 - 1997
56	ב. הנטייה להתנדב וכמות ההתנדבות: ניתוח סוציו-דמוגרפי ההתנדבות בקרב קבוצות דמוגרפיות שונות, מיהם המתנדבים הכבדים? הנטייה להתנדב: שילוב תכונות דמוגרפיות
63	ג. השוואת כמות ההתנדבות בין 1996 ל-1997
65	<b>פרק 2. התנדבות פורמלית ולא-פורמלית</b>
65	א. השוואת ההתנדבות הפורמלית והלא-פורמלית שיעורי ההתנדבות ומידת ההתנדבות במבט כולל, התנדבות והתנדבות רבה לפי משתנים דמוגרפיים, היוזמה להתנדב: ניתוח מקרי התנדבות (לא מתנדבים)
76	ב. ההתנדבות הלא-פורמלית: מאפיינים ייחודיים סוג ההתנדבות, הקשר למסתייע
78	ג. התרומה הפורמלית: מאפיינים ייחודיים סוג ההתנדבות, יעד ההתנדבות: ניתוח לפי מקרי התנדבות
84	<b>פרק 3. עמדות הציבור כלפי התנדבות</b>
84	א. תפיסת מקומה של ההתנדבות בחברה הישראלית
88	ב. סיבות לאי התנדבות
90	ג. המניעים להתנדבות
93	<b>חלק IV. מפת הפילנתרופיה: ניתוח מרחבי רב-משתני</b>
94	מרחב התרומה וההתנדבות: ניתוח SSA של התנהגות פילנתרופית ומניעיה
96	<b>סיכום</b>
101	<b>נספחים</b>
103	א. שאלון המחקר והתפלגות תשובות המרואיינים
117	ב. איסוף הנתונים
119	ג. השוואת אוכלוסיית המדגם לאוכלוסייה הכללית בארץ
122	ד. ארגונים שאוזכרו במדגם

## תרומה והתנדבות בציבור הישראלי

### ת ק צ י ר ה מ מ צ א י ם

#### א. תרומות הציבור

היקף התרומה. בשנת 1997 שיעור התורמים הגיע לכדי 77% מכלל האוכלוסייה הבוגרת בישראל. התרומה נעשתה הן בצורה פורמלית, (לארגונים או באמצעותם), והן בצורה לא פורמלית. התרומה הממוצעת של משק-בית-תורם נאמדת ב- 846 ש"ח. סך כל התרומות שנתרמו ע"י הציבור ב- 1997 נאמד ב- 465 מיליון ש"ח. תרומה קטנה יחסית (עד 250 ש"ח בשנה) ניתנה על ידי כמחצית (49%) מן התורמים. היתר תרמו תרומה בינונית (250 - 750 ש"ח בשנה; 21% מהתורמים) או גדולה יחסית (למעלה מ- 750 ש"ח בשנה; 29% מהתורמים). כ- 60% מהתורמים מקדישים לא יותר מ-0.5% מהכנסתם לתרומות. רק רבע מהתורמים מקדישים אחוז או יותר מהכנסתם לתרומות.

יעד התרומה. מרבית התרומות הפורמליות (58% מהציבור תרמו כך) נתרמו לארגונים בתחום הרווחה (42%) או תחום הבריאות (38%), ומיעוטן בתחום הדת (10%) או החינוך (7%). ואולם התרומות לארגונים דתיים או חינוכיים גדולות במידה ניכרת מאשר לארגוני בריאות או רווחה. התפלגות סך כל התרומות הפורמליות, הנאמד בכ- 440 מיליון ש"ח, היא כדלקמן: 40% בתחום הרווחה, 20% לתחום הבריאות, 25% לתחום הדת, ו- 14% לתחום החינוך. כן נמצא כי התרומות הגדולות לארגונים (מעל 750 ש"ח), למרות שיעורן הקטן (10% מהתרומות), מהוות כשני שלישים מסך כל כספי התרומות של הציבור.

הנטייה לתרום. שיעור התורמים בקרב היהודים גבוה מאשר בקרב הערבים (82% לעומת 57%), והוא בולט במיוחד בהשוואה בין התורמים תרומה פורמלית (לארגונים): 70% לעומת 20%, ובקרב הידתיים מאד" (חרדים) יותר מאשר בקבוצות הדתיות האחרות (89% לעומת 80%-72%). שיעור התורמים עולה עם ההכנסה (מ- 63% בקרב המשתכרים פחות מ- 3000 ש"ח לחודש ועד 87% בקרב בעלי הכנסה של מעל 10,000 ש"ח לחודש) ועם ההשכלה (מ- 69% בקרב בעלי השכלה של עד 11 שנות לימוד עד 81% בקרב בעלי השכלה של 13 שנות לימוד או יותר).

#### ב. התנדבות בציבור

היקף ההתנדבות. שיעור המתנדבים במסגרות השונות, הפורמליות והלא-פורמליות הגיע ב- 1997 לכדי 32% מכלל האוכלוסייה הבוגרת בישראל. מספר שעות ההתנדבות של הציבור ב- 1997 נאמד בכ- 162 מיליון שעות, וכמות ההתנדבות הממוצעת למתנדב נאמדת ב- 155 שעות. בתחשיב כללי של ההתנדבות הפורמלית (לפי שכר מינימום) מדובר בערך כלכלי של 1.080 מיליארד ש"ח ובתרגום למשרות מלאות, מדובר בכ- 41,000 משרות.

קרוב למחצית (45%) עסקו בהתנדבות במידה מועטה יחסית (עד 40 שעות בשנה). היתר התנדבו במידה בינונית (40 - 250 שעות בשנה, 38% מהמתנדבים) או מרובה (250 ומעלה שעות בשנה, 17% מהמתנדבים).

יעד ההתנדבות. התנדבות פורמלית במסגרת ארגונית (13% מהציבור) הופנתה לתחום הרווחה (51% ממקרי ההתנדבות), לתחום הבריאות (20%), ביטחון (12%), וליעדים אחרים (17%). התפלגות סך כל שעות ההתנדבות הפורמליות, הנאמד בכ- 72 מיליון שעות, אינה שונה בהרבה (49%, 20%, 19%, 12%, בהתאמה). אך כמות ההתנדבות הממוצעת לביטחון גדולה יותר מאשר ליעדים אחרים.

הנטייה להתנדב. שיעור המתנדבים עולה עם הדתיות (מ- 26% בקרב החילוניים ועד ל- 61% בקרב הדתיים מאוד (חרדים), עם השכלה (מ- 25% בקרב בעלי השכלה של עד 11 שנות לימוד עד 39% בקרב בעלי השכלה של 13 שנות לימוד או יותר), ובמידה מתונה יותר, עם ההכנסה. גילאי 35-54 מתנדבים יותר מאשר בני קבוצות הגיל האחרות.

מבנה מכלול הפילנתרופיה. עיבוד רב-משתני של מכלול הנתונים במחקר זה באמצעות סילום רב ממדי גילה כי מכלול משתני הפילנתרופיה ניתנים להבנייה באופן המתקף קיומן בקרב הציבור של ארבע אוריינטציות פילנתרופיות: ערכית-תרבותית, חומרית, נפשית, ומוסדית-חברתית. אוריינטציות אלה מאפשרות, בין היתר, מיון תיאורטי של מגוון המניעים להתנדבות. אישוש השערות מבניות מסוג זה עשוי לספק מערכת מושגים תקפה לדיון שיטתי בנושאי התרומות וההתנדבות של הציבור, להעמיק הבנתנו את מערכת יחסי הגומלין בין משתני ההתנהגות הפילנתרופית, ובכך לקדם את המחקר התיאורטי והיישומי בנושא.



# חלק I. מסגרת המחקר: מבוא

דו"ח המחקר המוגש בזה נועד לתת תמונה מקיפה על הפעילות הפילנתרופית של הציבור בישראל: מתן תרומות כספיות ועבודה התנדבותית. להתנהגות הפילנתרופית של הציבור משמעות חברתית מיוחדת שהיא היא מבטאת ישירות את ערכיו ואת שאיפותיו של הפרט הנותן על פי בחירתו. תרומות כספיות ועבודה התנדבותית מהוות מרכיב חשוב בפעילותם של ארגונים העוסקים במתן שירותים בתחום הרווחה, בתחום הבריאות, חינוך, דת ותרבות, וכן בארגונים שעניינם סינגור ושינוי חברתי, וכיו"ב. יחד עם זאת, התנהגות פילנתרופית אינה מוגבלת לזו המתבצעת במסגרת ארגונים בלבד: סיוע במצבים שונים הניתן לזולת באופן פרטי, ישיר ובלתי פורמלי, הינו נפוץ למדי, כפי שניתן לשער, ויש לו מאפיינים ייחודיים. ולבסוף, הנתנה הפילנתרופית היא תוצאה של יוזמה העשויה לבוא, אם מצידו של הפרט הנותן ואם מצידו של הגוף המקבל (או כתוצאה מיחסי גומלין ביניהם). מכל האמור נראה כי את הפעילות הפילנתרופית ניתן למיין על פי מספר בחינות מיון עיקריות. בחינות מיון אלו, שיפורטו בהמשך, מספקות את האבחנות המושגיות גם בחקר הפעילות הפילנתרופית. ואמנם המחקר הנוכחי מתבסס עליהן בכל שלביו: איסוף הנתונים, ניתוח הנתונים ודיווח הממצאים.

## א. מטרת המחקר

מטרת המחקר הנוכחי לתת תמונה מקיפה על ההתנהגות הפילנתרופית של הציבור בישראל, ובמיוחד לברר:

- \* מהו שיעור התורמים מתוך כלל האוכלוסייה הבוגרת? מהו שיעור התורמים תרומה גבוהה יחסית?
- \* איזה קבוצות אוכלוסין נוטות לתרום יותר מאחרות?
- \* באילו קבוצות נפוצה יותר התרומה באמצעות ארגון ובאילו נפוצה יותר התרומה הבלתי-פורמלית?
- \* לאיזה מטרת חברתיות תרם הציבור בישראל? האם תמיכה במטרות החברתיות השונות אופייניות יותר לקבוצות אוכלוסין מסוימות יותר מאשר לאחרות?
- \* מהם שיעורי התרומה ביוזמת התורם? ביוזמת המקבל? האם יוזמה אישית אופיינית יותר לקבוצת אוכלוסין מסוימת?
- \* הניתן לאמוד את סך התרומות של הציבור הישראלי בשנת 1997?

ובאופן דומה, לברר,

- \* מהו שיעור המתנדבים מתוך כלל האוכלוסייה הבוגרת? מהו שיעור המתנדבים שעות רבות יחסית?
- \* איזה קבוצות אוכלוסין נוטות להתנדב יותר מאחרות?
- \* באילו קבוצות נפוצה יותר ההתנדבות באמצעות ארגון ובאילו נפוצה יותר ההתנדבות הבלתי-פורמלית?
- \* לאיזה מטרת חברתיות התנדב הציבור בישראל? האם תמיכה במטרות החברתיות השונות אופייניות יותר לקבוצות אוכלוסין מסוימות יותר מאחרות?
- \* מהם שיעורי ההתנדבות ביוזמת התורם? ביוזמת המקבל? האם יוזמה אישית אופיינית יותר לקבוצת אוכלוסין מסוימת?
- \* הניתן לאמוד את סך שעות ההתנדבות של הציבור הישראלי בשנת 1997?

ובהתייחס לעמדות בציבור:

- \* מהן הסיבות הנפוצות לאי התנדבות בשנת 1997? היש סיבות לאי התנדבות שהן אופייניות יותר לקבוצות אוכלוסין מסוימות?
- \* כיצד רואה הציבור בכללו את המניעים להתנדבות? מה משקלם של התגמולים האישיים, החומריים, החברתיים והרוחניים אשר מעודדים את ההתנדבות?
- \* כיצד רואה הציבור בישראל את מקומה של הפעילות הפילנתרופית בישראל -- באיזו מידה היא באה להשלים פעילות המצויה באחריות הממשלה ובאיזו מידה היא מהווה תופעה בעלת ערך ייחודי?
- \* כיצד ניתן לעודד ולכוון את הפעילות הפילנתרופית של הציבור בארץ?

## ב. מאפייני המחקר

מן הראוי לעמוד על כמה מאפיינים המייחדים את המחקר הנוכחי.

ראשית, המחקר מתבסס כולו על נתוני סקר שנערך בקרב הציבור הישראלי. מכאן שהמידע שבו נתקבל מפרטים שנכללו במדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בארץ. לעובדה זו יתרונות ומגבלות שראוי לזכור בקריאת הדו"ח. כך, למשל, המחקר אינו עוסק בפילנתרופיה המוסדית – כגון תרומות ומענקים הניתנים ע"י קרנות וחברות עסקיות. ואף כשמדובר בתרומות הציבור, הרי שהמידע משקף דיווחים עצמיים של הנבדקים, ללא בדיקה נוספת כלשהי (כגון ע"י עיון בקבלות או מסמכים תומכים אחרים). לצד מגבלות אלו, לנתוני סקר יתרונות מיוחדים ואף בלעדיים. ניתן באמצעותם להגיע למידע ולהערכות בדבר הנתונה – תרומות והתנדבות – אליהן קשה או בלתי אפשרי להגיע בכל דרך אחרת: היקף (ובמיוחד היקף הנתונה הלא-פורמלית), יוזמה, תחומי הנתונה (יעדים חברתיים), עמדות כלפי הפילנתרופיה ועוד. יתרה מזו, עושרם וגיוונם של נתוני הסקר במסגרת בסיס נתונים אחד מאפשר חישובים סטטיסטיים – לוחות ומתאמים – שלא היו מתאפשרים בדרכים אחרות. מחקר כזה עשוי לספק תמונה רחבה ומעמיקה על מקומה של הפילנתרופיה ומשמעותה בחברה. ספציפית, עיבודים סטטיסטיים עשויים לסייע באבחון וזיהוי קבוצות חברתיות הנוטות לתרום במידה מרובה (או פחותה) לנושאים כאלו או אחרים.

שנית, המחקר הנוכחי מאופיין בכך שהוא מתייחס הן לנתונה על בסיס אישי (נתונה לא-פורמלית) והן לנתונה במסגרת ארגונית (נתונה פורמלית). בכך מרחיב המחקר הנוכחי את היריעה המקובלת במחקרים מסוג זה, המוגבלים בדרך-כלל לחקר דפוסי תרומה והתנדבות במסגרות פורמליות בלבד.

להכללת הנתונה הלא-פורמלית חשיבות רבה מכמה טעמים: היא תורמת להערכה מציאותית יותר של היקף הנתונה וטיבה, ולהבנה מעמיקה יותר של משמעות הנתונה בהקשר החברתי-תרבותי בו היא נעשית. ואמנם, כפי שניתן לשער, נתונה ישירה, שלא באמצעות ארגונים, תאפיין חברות וקבוצות חברתיות מסורתיות יחסית.

שלישית, הסקר עליו מתבסס המחקר הנוכחי אינו מוגבל לאזרחי ישראל היהודים אלא כולל גם ייצוג יחסי של האזרחים הערבים, המהווים כ- 20% מכלל האוכלוסייה בישראל. אמנם הכללת המגזר הערבי במחקר ארצי מסוג זה הנה, לכאורה, מובנת מאליה. ואולם בפרקטיקה של מחקרי סקר הנערכים כיום בארץ אין הדבר מקובל עדין די הצורך, וזאת מחמת השוני התרבותי, הצורך לראיין בשפה שונה, העלות הגבוהה יחסית הכרוכה באיסוף הנתונים במגזר הערבי וקשיים אחרים. המחקר הנוכחי מתייחס לכל אזרחי ישראל ועורך ניתוחים והשוואות על-פי משתנים דמוגרפיים שונים, כולל השתייכות למגזר-לאומי (יהודי/ערבי). כך ניתן לעמוד, בנתונים שיובאו להלן, על הבדלים בדפוסי תרומה והתנדבות בין המגזרים היהודי והערבי. עם זאת, בהתחשב בעובדה שהמחקר הנוכחי הנו חלוצי בבדיקתו את נושא הנתונה

הפילנתרופית בקרב האוכלוסייה הערבית בישראל (ולפי מיטב ידיעתנו, בקרב אוכלוסייה ערבית כלשהי), יש מן העניין גם להתמקד ולהעמיק חקר באוכלוסייה זו. דבר זה ייעשה בדו-ח נפרד שייצא לאור ע"י **המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי**.

## ג. **אבחנות מושגיות בחקר ההתנהגות הפילנתרופית**

פירוט בחינות-המיון המושגיות של הנתינה הפילנתרופית מאפשר טיפול שיטתי בתכני המחקר הפילנתרופי: בנייה של שאלון מובנה לאסוף נתונים, ניתוח משווה של הנתונים, בדיקת השערות והסקת מסקנות. האבחנות המושגיות במחקר זה נשענות על המיונים הבאים של הנתינה הפילנתרופית:

### 1. מה ניתן?

ייתכנו כמובן מיונים רבים ושוונים של המשאבים המוענקים ע"י אדם לזולתו, מהם מיונים מפורטים מאוד ומהם כלליים למדי. המיון הכללי להלן תואם את ההבחנה בין הון ועבודה, כמקובל בתורת הכלכלה לגבי אמצעי הייצור.

1. כסף (או שווה כסף): הפרט נותן מרצונו החופשי לגוף אחר מכספו או מרכושו (מוצרים וחפצים בעלי ערך כלכלי), ללא תמורה כלכלית כלשהי. נתינה מסוג זה תקרא להלן תרומה.
2. עבודה (זמן): הפרט נותן מרצונו החופשי לגוף אחר מזמנו וממרצו על ידי עבודה, ללא תמורה כלכלית כלשהי. נתינה מסוג זה תקרא להלן התנדבות.

### 2. מסגרת הנתינה

1. נתינה במסגרת ארגונית (נתינה פורמלית): כסף או עבודה ניתנת ע"י הפרט לארגון או בארגון כגון, בית-חולים, מוסד לקשישים וכו'.
2. נתינה לא-פורמלית: הנתינה מתבצעת ישירות לפרט אחר או למשפחה אחרת ללא תיווך ארגוני כלשהו. ואולם סיוע הניתן מכוח חוק או מכוח נורמה מחייבת (למשל לבני משפחה), וכן סיוע הניתן מכוח יחסים של הדדיות (חברים, קרובים) לא נכללו במסגרת התנהגות פילנתרופית.

### 3. יעד התרומה

את ההתנהגות הפילנתרופית **במסגרת ארגונית** ניתן למיין לפי יעדי הפעילות של הארגונים. מיון זה עשוי להיות שונה בהתאם לסוג הנתינה: תרומה או התנדבות.

בהקשר של תרומות המיון לפי יעד חברתי הוא:

1. **תחום הרווחה** (כגון: וי"צו, אלרו"ט, אנוש, אילן).
2. **תחום הבריאות** (כגון: יד שרה, האגודה למלחמה בסרטן).
3. **תחום הדת** (כגון: בתי כנסת).
4. **תחום החינוך** (כגון: ישיבות, בתי ספר).
5. **אחר** (כולל: אגודת צער בעלי חיים, אגודות ספורט ועוד).

בהקשר של התנדבות המיון לפי יעד חברתי הוא:

1. **תחום הרווחה** (כגון: וי"צו, אלו"ט, אנוש, אילן).
2. **תחום הבריאות** (כגון: יד שרה, האגודה למלחמה בסרטן).
3. **בטחון** (כגון: משמר אזרחי, מכבי אש).
4. **אחר** (כולל: תחום הדת, חינוך ותרבות).

4. יוזם הנתינה

את ההתנהגות הפילנתרופית יכול ליוזם

1. הנותן
2. המקבל (ארגון או פרט/משפחה)
3. אחר.

תפישת הפרט הנותן לגבי היוזמה לנתינה עשויה להיות בעלת ערך בחקירת הדינאמיקה של הנתינה, ולהסקת מסקנות לעידודה והכוונתה בעתיד.

5. כמה ניתן

מידע מפורט על כמות המשאב הניתן (ערך כספי במקרה של תרומה, ושעות עבודה במקרה של התנדבות) נתקבל במקרים רבים מהנותן על פי הערכתו ושימש לאומדנים כוללניים. ואולם באיסוף ובניתוח הנתונים, מיון למספר קבוצות נמצא יעיל יותר. מיון זה הנו נבדל, כמובן, עבור תרומה והתנדבות:

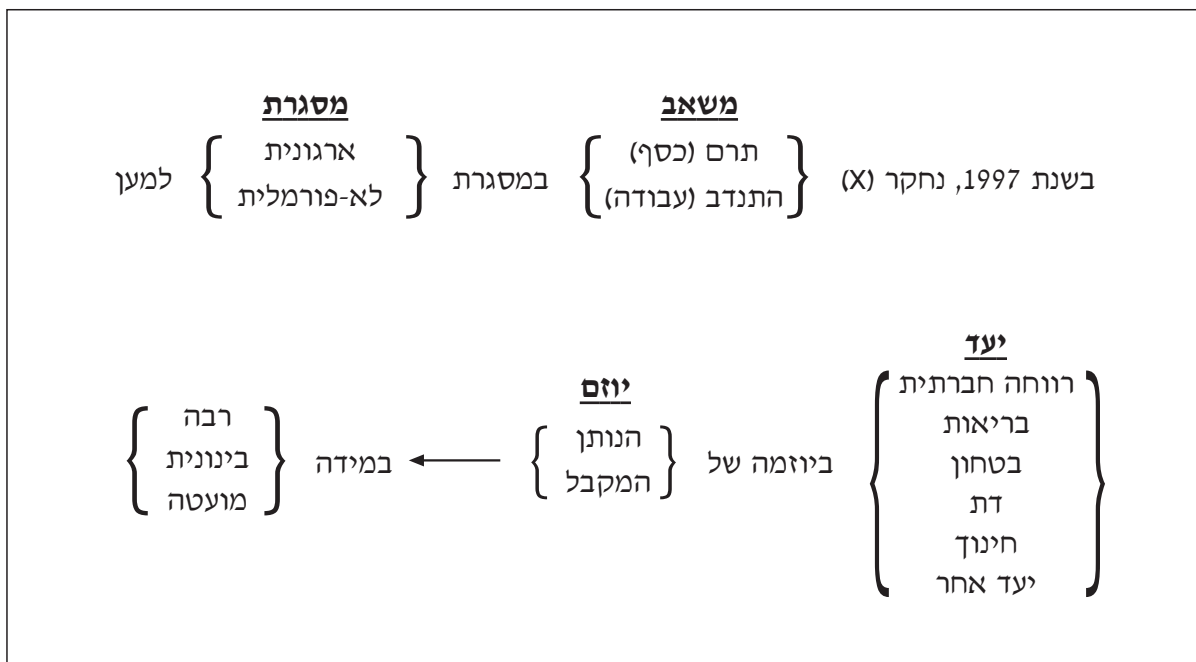
סך תרומה בשנת 1997                      סך שעות התנדבות בשנת 1997

1. לא תרם	1. לא התנדב
2. עד 50 ש"ח	2. עד 12 שעות
3. 50 עד 200 ש"ח	3. 12 - 50 שעות
4. 201 - 300 ש"ח	4. 51 - 75 שעות
5. 301 - 500 ש"ח	5. 76 - 100 שעות
6. 501 - 1,000 ש"ח	6. 101 - 250 שעות
7. 1,001 - 2,000 ש"ח	7. 251 - 500 שעות
8. 2,001 - 5,000 ש"ח	8. למעלה מ- 500 שעות
9. 5,001 - 10,000 ש"ח	
10. למעלה מ- 10,000 ש"ח	

ושוב, בעיבודי נתונים מסויימים הסתפקנו בקטגוריות גסות יותר אשר התקבלו מהקבצת הקטגוריות הנ"ל.

לסיכום, נציג את המסגרת המושגית לאיסוף התצפיות כפי שתוארה עד כה באמצעות משפט המיפוי הבא:

**התנהגות פילנתרופית של הציבור בישראל  
משפט מיפוי לאיסוף תצפיות**



**ד. עמדות כלפי תרומה והתנדבות**

מלבד התנהגות פילנתרופית, בוחן המחקר הנוכחי גם את עמדות הציבור בנושאים הקשורים להתנהגות זו ובמיוחד בהקשר של ההתנדבות. העמדות שנבחנו מתמקדות בשלושה נושאים:

- א. סיבות לאי התנדבות בשנה הנדונה 1997. שאלות בנושא זה הופנו לאותם נחקרים אשר דיווחו שלא התנדבו כלל באותה שנה.
- ב. מניעים אישיים להתנדבות: הערכת הנחקרים לגבי משקלם של התגמולים האישיים בהם המתנדב עשוי לזכות כתוצאה מהתנדבותו.
- ג. הערכת מקומה של הפילנתרופיה - תרומה והתנדבות - בחברה. ספציפית, האם הפילנתרופיה נועדה להשלים משימות שהממשלה היתה צריכה לבצע (אך אינה מבצעת בצורה ראויה או במידה מספקת), או שיש לה, לפילנתרופיה, ערך ייחודי שאינו ניתן למימוש בצורות אחרות.

**ה. מאפיינים דמוגרפיים**

על מנת לאפיין את ההתנהגות הפילנתרופית - תרומה והתנדבות - לפי קבוצות אוכלוסין מוגדרות נרשמו מאפיינים דמוגרפיים של הנבדקים. האיפיון הדמוגרפי נעשה באמצעות משתני הרקע הבאים:

א. מגזר (יהודי, ערבי)  
מחקר זה מתייחס לציבור הישראלי כולו, והסקר עליו הוא מושתת נערך על מדגם המייצג את כלל אזרחי ישראל - יהודים כערבים. כל קבוצה על פי שיעורה באוכלוסיית המדינה.

ב. מין  
מין הנבדק הנו משתנה דמוגרפי נפוץ ומקובל במחקרי סקר. במחקר הנוכחי יש עניין לברר את מידת השפעתו על דפוסי הנתינה בכלל וההתנדבות בפרט.

ג. קבוצת גיל  
למשתנה זה חשיבות בהקשר הנוכחי בין היתר עקב הטענה המקובלת כי למבוגרים, ובמיוחד לגמלאים, מקום מיוחד (בפועל או בכוח) בפעילות ההתנדבותית. ייתכנו כמוכך השערות ובדיקות נוספות הקשורות במשתנה זה.

ד1. מוצא  
בהתייחס לאוכלוסייה היהודית בלבד נרשמה ארץ המוצא של הנבדק על פי ארץ ההולדת של אביו:  
1. ישראל  
2. מזרח (אסיה, אפריקה, למעט ישראל ודרום אפריקה).  
3. מערב (אירופה, אמריקה וכן דרום אפריקה).

במידה ומוצא הנבדק משקף העדפות תרבותיות או אורח חיים, הרי שעשויה להיות להם השפעה על דפוסי התרומה וההתנדבות.

ד2. עדה דתית  
בהתייחס לאוכלוסייה הערבית בלבד נרשמה העדה הדתית אליה משתייך הנבדק:  
1. מוסלמי  
2. נוצרי  
3. דרוזי  
ושוב, במידה והעדה הדתית של הנבדק משקפת העדפות תרבותיות או אורח חיים, הרי שעשויה להיות להם השפעה על דפוסי התרומה וההתנדבות.

ה. דתיות: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי (אצל היהודים)/דתי מאוד (אצל הערבים).  
הדתות השונות מעודדות את הנתינה אם כציווי מפורש ואם כחלק מההווי של תלות הדדית במסגרת קהילה הומוגנית ומגובשת. כלילת משתנה זה במחקר מאפשרת בדיקת השערות בדבר היקף הנתינה ויעדיה ברמות הדתיות השונות.

ו. קבוצת הכנסה (למשק בית, נטו, נכון לפברואר 1998)  
1. עד 3,000 ש"ח בחודש.  
2. 3,000 - 6,000 ש"ח בחודש.  
3. 6,000 - 10,000 ש"ח בחודש.  
4. יותר מ- 10,000 ש"ח בחודש.

## ז. קבוצת השכלה

1. עד 11 שנות לימוד.
2. 12 שנות לימוד.
3. 13 שנות לימוד ומעלה.

## ו. שיטת המחקר

שאלון מובנה הועבר באמצעות ראיון טלפוני למדגם בן 1500 איש ואישה המייצגים את ציבור הבוגרים (בני 21 ומעלה) בישראל. עיבוד הנתונים כלל חישוב התפלגויות, התפלגויות מותנות (לקבוצות אוכלוסין שונות), ומתאמים סטטיסטים, בהתאם למטרות המחקר. לפירוט שיטת המחקר, איסוף הנתונים ועיבודם, מגבלות המחקר והערות מתודולוגיות, ראה נספחים.

# חלק II. תרומות בציבור הישראלי

חלק זה של הדו"ח דן בתרומות הציבור הישראלי בשנת 1997, ובו שלושה פרקים. הפרק הראשון מתייחס לתרומה בכלל, ללא הבחנה בין תרומה פורמלית (הניתנת באמצעות ארגונים) לבין תרומות לא-פורמליות (הניתנות מאדם לאדם). הפרק השני מבחין בין תרומות פורמליות ולא פורמליות, ומשווה ביניהן. וכן מביא ממצאים מיוחדים לכל סוג של תרומה. הפרק השלישי דן בעמדות הציבור כלפי התרומה.

## פרק 1. הנטייה לתרום: מי, כמה ולאילו מטרות?

### א. תרומות הציבור במבט כללי

שעור התורמים. בשנת 1997 הגיע שיעור התורמים במסגרות השונות, הפורמליות והלא-פורמליות, לכדי 77% מכלל האוכלוסייה הבוגרת בישראל.

גודל התרומה. תרומה קטנה יחסית (עד 250 ש"ח בשנה) ניתנה על ידי כמחצית (49%) מקרב קבוצת התורמים. תרומה בינונית (250 - 750 ש"ח בשנה) ניתנה על ידי 21% מהתורמים ותרומה גדולה יחסית (למעלה מ-750 ש"ח בשנה) ניתנה על ידי 29% מהתורמים<sup>1</sup>. התרומה הממוצעת של משק בית-תורם ב-1997 נאמדה ב-846 ש"ח; והתרומה הממוצעת, מחושבת על כל משקי-הבית, הייתה 491 ש"ח<sup>2</sup>. סך כל התרומות שנתרמו ע"י הציבור ב-1997 נאמד ב-465 מיליון ש"ח.

שיעור התרומה מההכנסה. כ-60% מהתורמים תרמו 0.5% או פחות מהכנסתם (38% תרמו 0.2% מהכנסתם או פחות), כרבע מן התורמים תרמו אחוז או יותר מהכנסתם.

השוואה לשנה הקודמת, 1996, מגלה מגמה של יציבות, עם סימן לגידול מסוים בתרומות: 58% דיווחו כי ב-1997 תרמו במידה דומה לזו שתרמו ב-1996. אך בעוד 28% מהנחקרים ציינו כי ב-1997 תרמו יותר מאשר ב-1996, הרי שרק 14% ציינו כי ב-1997 תרמו פחות מאשר ב-1996.

יעד התרומה. הניתוח לפי יעדי התרומה נעשה בהתייחס לתרומות (ולא תורמים) שנתרמו במסגרת ארגונים, כאשר היעד החברתי נקבע עפ"י מטרת הארגון. הניתוח כאן אינו כולל תרומות במסגרת לא-פורמלית. נמצא כי התרומה לתחום הרווחה הייתה הנפוצה ביותר (42%) ואחריה תרומה לתחום הבריאות (38%), לתחום הדת (10%), לתחום החינוך (7%) וליעד אחר (3%). שיעורים אלו חושבו על בסיס מספר התרומות הכללי שנתרמו לארגונים (N=1184) ולא על בסיס מספר משקי הבית שתרמו. (כל נבדק יכול היה לציין עד שלושה ארגונים להם תרם משק ביתו).

<sup>1</sup> הערכות אלו מבוססות על N=991 מקרים שסיפקו מידע לגבי גובה תרומותיהם מתוך 1155 התורמים שבמדגם. וכן בהמשך, התנהגות התורמים מוערכת ע"י אותו חלק מהם שמסר את המידע הרלוונטי.

<sup>2</sup> מספרים אלה משקפים הערכות גסות בלבד, ומבוססים על חישוב שאינו כולל תרומות גדולות במיוחד (עשרות אלפי שקלים בשנה ויותר). הכללתן של תרומות כאלה מעלה את התרומה הממוצעת למשק-בית תורם ל-1155 ש"ח בשנה, ואת התרומה הממוצעת לכלל משקי בית בישראל, ל-670 ש"ח בשנה. ואולם יציבותן של הערכות אלה קטנה, משום שהן מושפעות ממספר קטן מאוד של תרומות גדולות במיוחד.



גודל התרומה לפי יעד התרומה (תחום הארגון) מוצג בלוח להלן:

לוח 1.1. התרומה הפורמלית, לפי יעד

תרומה כוללת (מליוני ש"ח)	תרומה חציונית (ש"ח)	תרומה ממוצעת (ש"ח)	יעד
174	100	434	1. רווחה (כגון: וי"צו, אלו"ט, אנוש, אילן)
88	100	246	2. תחום הבריאות (כגון: יד-שרה, אגודה למלחמה בסרטן)
111	150	1184	3. תחום הדת (כגון: בתי כנסת)
61	300	983	4. תחום החינוך (כגון: ישיבות)
5	300	148	5. אחר (כולל: אגודת צער בעלי חיים, אגודות ספורט)
*465	100	530	כל היעדים

\* סכום זה כולל 26 מיליון שקל שיעדן לא צויין.

למעלה משני שליש (68%) מהתרומות הפורמליות היו "קטנות" (עד 250 ש"ח בשנה), אך הן היוו רק 10% מסך כל התרומות הפורמליות. 17% מהתרומות היו בינוניות (250-750 ש"ח בשנה) והן היוו 12% מהתרומות הפורמליות. מיעוט (15%) מהתרומות היו גדולות (מעל 750 ש"ח בשנה), אך הן היוו את החלק העיקרי – 78% -- של התרומה הפורמלית הכוללת<sup>3</sup>.

מיהם התורמים? כללית, הנטייה לתרום, במסגרת כלשהי, גבוהה יחסית בקרב:

- דתיים מאד (חרדים),
- בעלי הכנסה גבוהה,
- יוצאי מזרח (בקרב היהודים),
- יהודים,
- בעלי השכלה גבוהה.

שיעורים גבוהים יחסית של נמנעים מתרומה:

- ערבים (אך ר' ניתוח לפי מסגרת התרומה בפרק הבא),
- בעלי הכנסה נמוכה,
- צעירים,
- בעלי השכלה נמוכה.

<sup>3</sup> הנתונים בפסקה זו כוללים גם את התרומות הגדולות במיוחד (ר' הערה 2).

תמונה שלמה יותר של הנטייה לתרום בקבוצות אוכלוסין שונות ניתן לקבל באמצעות הניתוח הסטטיסטי על-פי משתנים סוציו-דמוגרפים, המוצג להלן.

## ב. הנטייה לתרום וגודל התרומה: ניתוח סוציו-דמוגרפי

**מגזר.** בניתוח הנתונים לפי מגזר לאומי נמצא כי שיעור התורמים, במסגרת כלשהי, בקרב היהודים גדול במידה ניכרת מזה שבקרב הערבים, 82% לעומת 57%, בהתאמה. הבנה של הממצא הזה דורשת התייחסות למשתני התניה נוספים, כגון: הכנסה והשכלה, לכל סוג התרומה (פורמלית / לא פורמלית) (ר' בהמשך). אפיונים חברתיים כלליים של שני המגזרים, כגון: רמת המודרניזציה וההתארגנות במוסדות בחברה (כגון: מספרן וגודלן של עמותות) עשויים אף הם להסביר ממצא זה. כאשר משווים את התפלגות גובה התרומות בתוך שתי קבוצות התורמים, התורמים היהודים והתורמים הערבים, מצטמצם הפער במידה ניכרת: כך, שיעור התורמים תרומה גבוהה (+750 ש"ח בשנה) בקבוצת התורמים היהודים (30%) עולה על זה שבקבוצת התורמים הערבים (22%), אך בהפרש קטן יותר.

לוח 1.2 שיעור התורמים בציבור בישראל, בכלל ולפי מגזר לאומי

מגזר	שיעור התורמים	מתוכם, % התורמים תרומה (ש"ח בשנה):		
		נמוכה (-250)	בינונית (250-750)	גבוהה (750+)
יהודי (N= 1200)	82	49	22	30
ערבי (N= 300)	57	52	26	22
הכל (N= 1500)	77	49	22	29

**מוצא/עדה.** הנתונים במגזר היהודי נותחו בהמשך לפי מוצא, ונתוני המגזר הערבי לפי עדה דתית.

בקרב היהודים נמצא כי שיעור התורמים בקרב יוצאי המזרח גבוה יותר (84%) מאשר בקרב יוצאי המערב (80%) או ילידי ישראל דור שני<sup>4</sup> (79%). בבחינת שיעורי התורמים תרומה גבוהה (+750 ש"ח בשנה), נמצא כי ילידי ישראל דור שני נמצאים במקום הראשון (36%) לפני יוצאי מזרח (30%) או יוצאי מערב (26%).

<sup>4</sup> כאן ובהמשך: ילידי ישראל דור שני פירושו ילידי ישראל שאביהם יליד ישראל (כלומר, דור שני לפחות). יוצאי מזרח (מערב): ילידי מזרח (מערב) וילידי ישראל שאביהם נולד במזרח (מערב). ר' פירוט במבוא.

לוח 1.3 שיעור התורמים בציבור היהודי בישראל, לפי מוצא

מוצא	שיעור התורמים	מתוכם, % התורמים תרומה (ש"ח בשנה):		
		נמוכה (-250)	בינונית (250-750)	גבוהה (750+)
ישראל	79	46	18	36
מזרח	84	48	22	30
מערב	80	51	23	26

באוכלוסייה הערבית נמצא כי שיעור התורמים בקרב הנוצרים והדרוזים גבוה (71% כ"א) מאשר בקרב המוסלמים (55%). תרומות גבוהות אופייניות לנוצרים (29% מהם תרמו תרומה גבוהה) יותר מאשר למוסלמים או לדרוזים (23% ו-19% בהתאמה).

לוח 1.4 שיעור התורמים בציבור הערבי בישראל, לפי עדה דתית

עדה דתית	שיעור התורמים נמוכה	מתוכם, % התורמים תרומה (ש"ח בשנה):		
		בינונית (-250)	גבוהה (250-750)	גבוהה (750+)
מוסלמים	55	46	31	23
נוצרים	71	71	-	29
דרוזים	71	63	19	19

**דתיות.** בנייתו הנטייה לתרום לפי רמת הדתיות, נתקבלה תמונה מורכבת: בעוד שיעור התורמים בקרב החרדים ("דתיים מאוד" בשאלון בערבית) הוא הגבוה ביותר (89%) הרי שבקרב הדתיים הוא הנמוך ביותר (72%), ובקרב החילוניים והמסורתיים הוא בינוני (76% ו-80% בהתאמה). מגמה לא אחידה זו יתכן שמקורה במשמעות הקטגוריה "מסורתית" במגזר הערבי. ואמנם, במגזר היהודי מתגלה מגמה אחידה: הנטייה לתרום עולה עם הדתיות מ-79% בקרב החילוניים, ל-83% בקרב המסורתיים, ול-86% ו-90% בקרב הדתיים והחרדים בהתאמה. הנטייה לתרום תרומות גבוהות רבה יותר ככל שעולה הדתיות: מ-21% בקרב התורמים החילוניים, 28% ו-43% בקרב המסורתיים והדתיים, ועד לכדי 50% בקרב החרדים.

לוח 1.5 שיעור התורמים בציבור בישראל, לפי דתיות

דתיות	שיעור התורמים	מתוכם, % התורמים תרומה (ש"ח בשנה):		
		נמוכה (-250)	בינונית (750-250)	גבוהה (750+)
חילוני	76	58	21	21
מסורתית	80	46	26	28
דתי	72	39	18	43
ד. מאד/חרדי	89	23	27	50

**השכלה.** הנטייה לתרום עולה עם ההשכלה מ- 69% בקרב קבוצת ההשכלה הנמוכה (עד 11 שנות לימוד) דרך 78% בקרב קבוצת ההשכלה הבינונית (12 ש"ל) ועד 81% בקרב קבוצת ההשכלה הגבוהה (13+ ש"ל). בהתייחס לקבוצת התורמים בלבד, שיעור התורמים תרומה גבוהה (מעל 750 ש"ח בשנה) עולה אף הוא עם ההשכלה: 21%, 27%, 33% בהתאמה בשלוש קבוצות ההשכלה הנזכרות.

לוח 1.6 שיעור התורמים בציבור בישראל, לפי השכלה

השכלה	שיעור התורמים	מתוכם, % התורמים תרומה (ש"ח בשנה):		
		נמוכה (-250)	בינונית (750-250)	גבוהה (750+)
עד 11 ש"ל	69	57	22	21
12 ש"ל	78	47	26	27
13+ ש"ל	81	47	20	33

**הכנסה חודשית.** כצפוי, שיעור התורמים עולה עם ההכנסה, וכן עולה שיעור התורמים תרומה גבוהה מתוך התורמים:

לוח 1.7 שיעור התורמים בציבור בישראל, לפי הכנסה

הכנסה משפ' חודשית (נטו, ש"ח)	שיעור התורמים	מתוכם, % התורמים תרומה (ש"ח בשנה):		
		נמוכה (-250)	בינונית (750-250)	גבוהה (750+)
-3000	63	62	24	14
3000-6000	78	52	24	24
6000-10000	83	42	20	38
10000+	87	38	22	40

**גיל.** בקבוצת הצעירים (גילאי 21 - 24 שנה), דיווחו 65% כי תרמו בשנת 1997. שיעור התורמים גבוה יותר בקרב המבוגרים יותר (77%, 79%, 79% בקבוצות של בני 25 - 34, 35 - 54, ו- 55+ בהתאמה). תרומה גבוהה אופיינית ביותר לקבוצות הגיל השלישית (35 - 54) והשנייה (25 - 34): 34% ו- 32% בהתאמה. תרמו יותר מ- 750 ש"ח בשנה. שיעורי התורמים תרומה גבוהה בקבוצות הגיל הקיצוניות נמוכים יותר: 18% בקבוצת הגיל הראשונה (בני 21 - 24) ו- 22% בקרב הקבוצה הרביעית (בני 55+).

### לוח 1.8 שיעור התורמים בציבור בישראל, לפי גיל

גיל	שיעור התורמים	מתוכם, % התורמים תרומה (ש"ח בשנה):		
		נמוכה (-250)	בינונית (250-750)	גבוהה (750+)
21-24	65	58	24	18
25-34	77	45	23	32
35-54	79	46	21	34
55+	79	55	23	22

**מין.** שיעורי המדווחים על תרומה בקרב נשים וגברים הנם קרובים למדי: 79% ו- 75% בהתאמה, ואילו התפלגות המשיבים לפי גודל התרומה בקרב הנשים והגברים זהות למעשה (28% ו- 29% מבין התורמות והתורמים דיווחו על תרומה גבוהה).

### מיהם "התורמים הכבדים"?

יש עניין לזהות מי מקרב התורמים מעניקים תרומות גדולות במיוחד. לצורך הניתוח הנוכחי נגדיר תרומה שנתית כוללת של 4000 ש"ח ומעלה כ"תרומה גדולה", ואת התורם תרומה כזו, "תורם כבד". נמצא כי 5% מקרב התורמים הנם תורמים כבדים, עפ"י הגדרה זו. שיעור זה משתנה בקבוצות הדמוגרפיות השונות, בדפוסים הדומים לאלו שנמצאו ודווחו ביחס ל"תרומה רבה" (מעל 750 ש"ח בשנה). כך, במתן תרומה גדולה של 4000 ש"ח ומעלה בולטים החרדים (14%, ובמידה פחותה הדתיים, 8%, לעומת המסורתיים והחילונים, 3% כ"א); וכן בעלי ההכנסה הגבוהה (10000+ ש"ח לחודש) שמקרבם 9% תרמו תרומה גדולה (לעומת 3-4% בקרב קבוצות ההכנסה הנמוכה יותר). שיעור גבוה יחסית של תורמים כבדים נרשם גם בקרב גילאי 25-34 (7%, לעומת 4% בקרב הצעירים יותר, גילאי 21-24, ו- 4% בקרב המבוגרים יותר, גילאי 35-54). שיעורים נמוכים במיוחד של תורמים כבדים (2% בלבד) נמצאו בקרב המבוגרים ביותר 55+, וכן במגזר הערבי. בכל יתר הקבוצות הדמוגרפיות שנבדקו נע שיעור התורמים הכבדים סביב הממוצע הכללי (4%-6%).

### התרומה כחלק מההכנסה

שיעור התרומה כחלק מההכנסה מהווה מדד אפשרי לפילנתרופיה. על סמך הנתונים שהתקבלו בשאלון הסקר, נעשה ניסיון להעריך שיעור זה באוכלוסייה ובקבוצות דמוגרפיות שונות. התפלגות האוכלוסייה לפי שיעורי התרומה בשנת 1997 מתוך אומדן ההכנסה באותה שנה מובאים להלן:

לוח 1.9 התפלגות התורמים לפי שיעורי התרומות מהכנסותיהם

% תרומה מההכנסה	% התורמים
עד 0.2	38
0.2 - 0.5	23
0.5 - 1	14
1 - 4	23
לא ידוע	2
סה"כ	100

הנטייה לתרום שיעור גבוה מההכנסה מאפיינת:

- דתיים מאוד (חרדים),
- בעלי הכנסה נמוכה (עד 3000 ש"ח בחודש),

**דתיות.** שיעור התורמים אחוז גבוה (4%-1%) מהכנסתם עולה באופן חד עם הדתיות, מ- 16% בקרב החילונים, 24% בקרב המסורתיים, ועד 43% בקרב הדתיים ו- 54% בקרב הדתיים מאוד (חרדים), כשמדובר במגזר היהודי).

**הכנסה.** ניתוח הנתונים לפי הכנסה מגלה מגמה מורכבת, כאשר שיעור התורמים אחוז גבוה מהכנסתם הוא הגבוה ביותר בקבוצת ההכנסה הנמוכה. תופעה זו מוסברת ככל הנראה ע"י העובדה שרבים מבעלי ההכנסה הנמוכה הנם דתיים וחרדים המקבלים על עצמם מחויבות להפריש שיעור מסוים מהכנסתם לצדקה.

לוח 1.10 שיעור התורמים אחוז גבוה מהכנסתם, לפי הכנסה

קבוצות הכנסה	% התורמים אחוז גבוה יחסית (1% - 4%) מהכנסתם
עד 3,000 ש"ח לחודש	39
3,000-6,000 ש"ח לחודש	22
6,000-10,000 ש"ח לחודש	24
10,000 ויותר ש"ח לחודש	21

**השכלה.** בקבוצת ההשכלה הנמוכה (עד 11 שנות לימוד) שיעור התורמים אחוז גבוה מהכנסתם גבוה מעט מאשר ביתר קבוצות ההשכלה: 28% לעומת 24% ו- 25%.

**מגזר.** התפלגויות אחוזי התרומה מתוך ההכנסה הנן דומות במגזר היהודי והערבי. כך, למשל, 25% ו- 27% בהתאמה תרמו שיעור גבוה מ- 1% מהכנסתם.

## הנטייה לתרום: ניתוח לפי שילוב תכונות דמוגרפיות

את הנטייה לתרום ניתן לנתח גם לפי קבוצות דמוגרפיות המוגדרות באופן מורכב יותר על ידי שילוב של שני משתני רקע, או יותר. כך ניתן לנסות ולזהות לפי פרופילים דמוגרפיים קבוצות אוכלוסין בעלות נטייה בולטת לתרום -- או לא לתרום. עם זאת יש לזכור כי בניתוחים להלן אין מדובר בגובה התרומה כי אם בעצם התרומה.

דתיות והכנסה: בניתוח הנטייה לתרום לפי דתיות והכנסה גם יחד, נמצא כי ברמת ההכנסה הנמוכה (עד 3,000 ש"ח בחודש) הנטייה לתרום גבוהה במיוחד בקרב החרדים (88%) ובמידה ניכרת יותר מאשר ביתר הקבוצות (חילוניים 63%, מסורתיים, 59%, ודתיים, 60%). ברמת ההכנסה הגבוהה ביותר (מעל 10,000 ש"ח בחודש), שיעור התורמים עולה עם הדתיות, מ- 87% בקרב החילוניים עד לשיא של 91% בקרב הדתיים (מספרם הקטן במדגם של החרדים בעלי הכנסה כזו לא מאפשר חישוב משמעותי של שיעור התורמים בהם). הנטייה לתרום עולה עם ההכנסה, וזאת בכל רמת דתיות (למעט סטייה קלה בקבוצת הדתיים מאוד). הלוח הבא מציג את פירוט הנתונים בניתוח זה.

לוח 1.11 שיעור התורמים בציבור בישראל לפי הכנסה ודתיות

הכנסה נטו בש"ח לחודש				דתיות
10,000+	6,000-10,000	3,000-6,000	עד 3,000	
87	81	73	63	חילוני
88	86	82	59	מסורתי
91	74	71	60	דתי
*	89	85	88	דתי מאד (חרדי)

\* בקבוצה פחות מ-10 מקרים

**השכלה והכנסה**: בקרב בעלי השכלה נמוכה הנטייה לתרום קטנה מאשר בקבוצות ההשכלה האחרות, וזאת בכל רמת הכנסה. בקרב המשכילים יותר, עולה הנטייה לתרום עם ההכנסה. כך, ברמת ההשכלה הגבוהה ביותר עולה הנטייה לתרום מ- 62% בקרב המשתכרים עד 3,000 ש"ח בחודש ועד לשיא של 91% בקרב המשתכרים 10,000 ש"ח בחודש או יותר. ברמת ההכנסה הגבוהה ביותר עולה הנטייה לתרום באופן מובהק עם ההשכלה.

באופן כללי יותר, ניתן לומר כי הנטייה לתרום עולה הן עם ההכנסה והן עם ההשכלה, אלא שאפקט זה עקבי ובולט יותר במעבר מהרמות הנמוכות לבינוניות (של השכלה ושל הכנסה) מאשר במעבר מהרמות הבינוניות לגבוהות של משתנים אלו.

לוח 1.12 שיעור התורמים בציבור בישראל לפי הכנסה והשכלה

ה ש כ ל ה			הכנסה
עד 11 ש"ל	12 ש"ח	13+ ש"ל	
59	65	62	עד 3000 ש"ח
75	78	77	3000-6000
73	84	82	6000-10000
65	86	91	10000+

עיבודי הנתונים שבוצעו לפי פרופילים דמוגרפיים המבוססים על שלושה משתני רקע לא הובילו לזיהוי קבוצות יוצאות דופן מבחינת נטייתן לתרום או להימנע מלתרום, מעבר למה שהתאפשר בעיבודי הנתונים הדו-משתניים דלעיל.

**ג. השוואת גודל התרומות (בכסף ושווי כסף) בין 1996 ל- 1997**

לשאלה "בסה"כ האם בשנה האחרונה 1997 תרמתם אתה ובני ביתך, כסף או שווה כסף יותר או פחות בהשוואה לשנה קודמת, 1996?" התשובות הן כדלקמן:

יותר	28%
דומה	58%
פחות	14%

כלומר, יותר ממחצית (58%) מציבור התורמים (שידעו לענות תשובה כמותית לשאלה ההשוואתית הני"ל) לא שינה מהרגליו, ולמעלה מרבע (28%) מהציבור הגדיל תרומותיו. יש לציין, שחמישית מהציבור לא יכול היה לענות לשאלה זו אשר כאמור התייחסה לתרומות של כל בני אותו משק בית.

הגדילו תרומותיהם בשנת 1997 לעומת 1996, על פי המשתנים הדמוגרפיים:

- החרדים (41%, לעומת 28% בקרב הציבור בכלל).
- בעלי ההכנסות הגבוהות (40%).
- ואילו המבוגרים ביותר רובם (72%) תרמו בשנת 1997 כמו בשנת 1996.
- שיעור גבוה יחסית של ציבור שהקטין את היקף התרומות נמצא בקרב: ערבים (28% בקרב הערבים לעומת 14% בקרב הציבור בכלל).

שיעור המקטינים תרומותיהם עולה ככל ש:

- ההכנסה קטנה יותר;
- משכילים פחות;
- צעירים יותר.



פירוט הנתונים מוצג בלוח להלן.

לוח 1.13 שינוי בתרומה ב- 1997 יחסית לשנה הקודמת, לפי משתנים דמוגרפיים

פחות	דומה	יותר	קבוצה דמוגרפית
<b>14</b>	<b>58</b>	<b>28</b>	<b>כולם</b>
			<b>מגזר</b>
10	62	29	יהודי
28	45	27	ערבי
			<b>מין</b>
15	58	28	גברים
12	59	29	נשים
			<b>השכלה</b>
20	60	20	עד 11 ש"ל
14	57	30	12 ש"ל
11	58	31	13+ ש"ל
			<b>גיל</b>
19	47	34	21 עד 24
15	52	33	25 עד 34
14	57	29	35 עד 54
9	72	20	55+
			<b>מוצא (יהודים)</b>
8	63	29	ישראל
11	60	29	מזרח
10	63	27	מערב
			<b>עדה (ערבים)</b>
13	62	29	מוסלמים
18	68	14	נוצרים
24	38	38	דרוזים
			<b>רמת דתיות</b>
13	62	25	חילונים
13	58	29	מסורתי
19	46	35	דתי
4	55	41	חרדי
			<b>הכנסה</b>
21	60	19	עד 3,000 ש"ח
15	60	26	3,000-6,000
10	57	33	10,000 - 6,000
9	50	40	10,000+

## פרק 2. תרומות לא-פורמליות ופורמליות

### א. השוואת התרומה הפורמלית והלא-פורמלית: הנטייה לתרום וגודל התרומה

בחלק זה של העבודה נתמקד בנושא התרומות של הציבור הישראלי בשנת 1997, תוך הבחנה והשוואה בין תרומה לא-פורמלית (שהוגדרה כ"נתינה של כסף או מוצרים שווי כסף ישירות לאדם או למשפחה שאינם קרובים או חברים של הנבדק, כגון: נדבה, מצרכי מזון, ריהוט, בגדים וכדו"י) ובין תרומה פורמלית (שהוגדרה כ"תרומה לארגונים כגון: בתי כנסת, האגודה למלחמה בסרטן וכדו"י).

כאמור, 77% מאוכלוסיית ישראל הבוגרת דיווחה על מתן תרומות כלשהן בשנת 1997. פירוט נתון זה לפי אפיק התרומה, מגלה כי התרומה הפורמלית שכיחה יותר מהתרומה הלא-פורמלית: 58% תרמו פורמלית (לארגונים) ו- 46% תרמו לא-פורמלית לאדם נזקק או למשפחה נזקקת. (ר' לוח להלן). בין קבוצות "התורמים הפורמליים" וה"תורמים הלא-פורמליים" קיימת חפיפה ניכרת, כלומר, רבים (29%) תורמים בשני האפיקים גם יחד.

הלוח להלן משווה גם בין שני הסוגים של התרומה הלא-פורמלית: תרומת כסף ותרומה של שווי-כסף (חפצים ומוצרים). תרומה כספית נפוצה יותר (33%) מתרומת שווי-כסף (25%).

בהשוואת גודל התרומות הכספיות, הפורמליות והלא-פורמליות, נמצא כי תרומה גבוהה אופיינית מעט יותר לתרומה הלא-פורמלית: 27% מהתורמים הלא-פורמליים דיווחו על תרומה גבוהה (750 ש"ח ומעלה) לעומת 22% מהתורמים פורמלית (ז"א לארגונים). ובמקביל, תרומה נמוכה (עד 250 ש"ח) אופיינית יותר לתרומה הפורמלית מאשר לתרומה הלא-פורמלית (59% לעומת 46%).

בהתייחס לתרומות לא-פורמליות בלבד, תרומה גבוהה אופיינית לתרומות שוות-כסף יותר מאשר לתרומות כספיות: 35% לעומת 27% (הכל, כמובן, עפ"י הערכות הנבדקים עצמם). ובמקביל, תרומה נמוכה נפוצה יותר בנתינת כסף מאשר בנתינת שווי-כסף (46% לעומת 30%).

### לוח 2.1 שיעור התורמים תרומה פורמלית ולא-פורמלית (כסף ושווי-כסף) עם התפלגות התורמים לפי גודל התרומה

מתוכם, % התורמים תרומה (ש"ח בשנה):			שיעור התורמים		תרומה	
גבוהה (750+)	בינונית (750-250)	נמוכה (-250)			לא	כסף
27	27	46	33	46 {	לא	כסף
35	36	30	25		פורמלית	שווי-כסף
22	19	59	58		פורמלית	(כסף)

נעבור עתה לניתוח השוואתי של תרומות פורמליות ולא-פורמליות לפי משתנים דמוגרפיים.

## מגזר

- התופעה הבולטת ביותר בניתוח הממצאים לפי מגזר לאומי היא הדמיון בין שני המגזרים בשיעורי התורמים הלא-פורמליים (46% בשניהם), לעומת השוני בשיעורי התורמים הפורמליים (70% במגזר היהודי ו- 20% בערבי).
- בבחינת התרומות הלא-פורמליות, נמצא כי בשני המגזרים נשמרת העדפת תרומה כספית על פני תרומה של שווי-כסף, אלא שבמגזר הערבי העדפה זו גדולה יותר (36%, 21%) מאשר במגזר היהודי (33%, 25%).
- בכל צורת תרומה, שיעור התורמים תרומה גבוהה מקרב התורמים עולה במגזר היהודי על זה שבמגזר הערבי. עם זאת, במקרה של תרומת כסף לא-פורמלית הפער קטן יחסית.

### לוח 2.2 התורמים והתורמים תרומה גדולה, בכל סוג תרומה, לפי מגזר לאומי

מתוכם ש' 750+	%	כספית (לא-פורמ.)		לא-פורמלית (סה"כ)		פורמלית		תרומה: מגזר
		מתוכם ש' 750+	% תורמים	מתוכם ש' 750+	% תורמים	מתוכם ש' 750+	% תורמים	
36	25	28	33	41	46	23	70	יהודי (N=1200)
27	21	24	36	31	46	10	20	ערבי (N=300)
35	25	27	33	38	46	22	60	כולם (N=1500)

## מין

- בכל צורת תרומה, שיעור גבוה מעט יותר מקרב הנשים מדווחות על תרומה מאשר מקרב הגברים.
- שיעורי התורמים תרומה גבוהה מקרב התורמים דומים אצל הנשים והגברים, למעט במקרה של תרומה כספית לא-פורמלית. שיעור זה גבוה יותר אצל הגברים (31% לעומת 24%).

### לוח 2.3 התורמים והתורמים תרומה גדולה, בכל סוג תרומה, לפי מין

מתוכם ש' 750+	%	כספית (לא-פורמ.)		לא-פורמלית (סה"כ)		פורמלית		תרומה: מין
		מתוכם ש' 750+	% תורמים	מתוכם ש' 750+	% תורמים	מתוכם ש' 750+	% תורמים	
35	20	31	31	38	43	22	57	גברים (N=774)
35	30	24	35	39	49	23	62	נשים (N=726)

## השכלה

- שיעור התורמים פורמלית הוא הגבוה ביותר בקבוצת ההשכלה הגבוהה (69%) ויורד בעקביות עם רדת ההשכלה (עד 45% בקבוצת ההשכלה הנמוכה). ואולם שיעור התורמים לא-פורמלית הוא הגבוה ביותר בקבוצת ההשכלה הבינונית.
- שיעורי התורמים תרומה גבוהה, אף הם הגבוהים ביותר בקבוצת ההשכלה הגבוהה. ואולם ירידה עקבית בשיעורים אלו עם רדת ההשכלה מתקיימת רק בתרומות הלא-פורמליות. במקרה של תרומה פורמלית, שיעור גבוה יחסית של תורמים תרומה גבוהה נרשם גם בקבוצת ההשכלה הנמוכה (עד 11 שנות לימוד; אך ההבדלים בין קבוצות ההשכלה במקרה זה אינם גדולים. ממצא זה מוסבר ככל הנראה ע"י שיעורים הרב יחסית של הדתיים, הנוטים לתרום יותר, בקבוצת ההשכלה הנמוכה).

### לוח 2.4 התורמים והתורמים תרומה גדולה, בכל סוג תרומה, לפי השכלה

תורמה:		פורמלית		לא-פורמלית (סה"כ)		כספית (לא-פורמ.)		שווי-כסף (לא-פורמ.)	
השכלה	%	מתוכם	%	מתוכם	%	מתוכם	%	מתוכם	%
	תורמים	ש' 750+	תורמים	ש' 750+	תורמים	ש' 750+	תורמים	ש' 750+	תורמים
11- ש"ל (N=352)	45	23	45	29	45	17	32	31	24
12 ש"ל (N=537)	59	20	59	38	50	27	37	34	26
13+ ש"ל (N=593)	69	24	69	45	43	34	31	39	24

## גיל

- שיעור התורמים פורמלית הוא הגבוה ביותר בשכבת הגיל המבוגרת ביותר (66% בקרב גילאי +55) ויורד בעקביות עם רדת הגיל (עד 49% בקרב גילאי 21-24). אך שיעור התורמים תרומה גבוהה (מבין התורמים פורמלית) גדול בקבוצות הגיל הבינוניות מאשר באלו הקיצוניות.
- תרומה לא-פורמלית, לעומת זאת, נפוצה יותר בקבוצות הגיל הבינוניות (ובמיוחד בצעירה שבהן, גילאי 25-34); וכן אופיינית התרומה הגבוהה (בקרב התורמים לא-פורמלית) לקבוצות הגיל הבינוניות (ובמיוחד למבוגרת שביניהן, גילאי 35-54).

לוח 2.5 התורמים והתורמים תרומה גדולה, בכל סוג תרומה, לפי גיל

שוי-כסף (לא-פורמ.)		כספית (לא-פורמ.)		לא-פורמלית (סה"כ)		פורמלית		תרומה: גיל
מתוכם 750+	% תורמים	מתוכם 750+ ש'	% תורמים	מתוכם 750+ ש'	% תורמים	מתוכם 750+ ש'	% תורמים	
23	23	18	31	24	39	16	49	21-24 (N=193)
32	29	30	41	38	52	28	58	25-34 (N=364)
42	26	30	35	44	50	26	60	35-54 (N=557)
32	20	23	25	37	36	14	66	55+ (N=380)

**מוצא (יהודים בלבד)**

- הן בתרומות פורמליות והן בתרומות לא-פורמליות עולים יוצאי מזרח בנטייתם לתרום על קבוצות המוצא האחרות (יוצאי מערב וילידי ישראל דור שני). אך בשתי צורות התרומה, הפורמלית והלא פורמלית, שיעור התורמים תרומה גבוהה (מבין התורמים) הוא הגבוה ביותר בקרב ילידי ישראל דור שני, והנמוך ביותר בקרב יוצאי מערב (אם כי במקרה של תרומות לא-פורמליות ההבדלים בין קבוצות המוצא בנושא זה קטנים).

לוח 2.6 התורמים והתורמים תרומה גדולה, בכל סוג תרומה, לפי מוצא (יהודים)

שוי-כסף (לא-פורמ.)		כספית (לא-פורמ.)		לא-פורמלית (סה"כ)		פורמלית		תרומה: מוצא
מתוכם 750+	% תורמים	מתוכם 750+ ש'	% תורמים	מתוכם 750+ ש'	% תורמים	מתוכם 750+ ש'	% תורמים	
38	24	35	36	43	44	30	66	ישראל (N=196)
39	27	25	35	41	50	26	73	מזרח (N=490)
35	24	27	28	39	42	19	69	מערב (N=486)

**עדה דתית (ערבים)**

- מאחר ומספרי הנבדקים בנייתוח הנוכחי קטנים, אין לייחס לממצאים הבאים יציבות רבה. עם זאת, בהשוואות בהן הפערים גדולים מאוד יש בנתונים כדי להצביע על קיומה של מגמה כלשהי.
- נוצרים נוטים לתרום פורמלית יותר מאשר מוסלמים; וכן, תרומה גבוהה מאפיינת תורמים פורמליים נוצרים יותר מאשר תורמים פורמליים מוסלמים.

- תרומה לא פורמלית אופיינית לנוצרים ולמוסלמים במידה שווה. אך תרומה לא-פורמלית כספית רווחת בין המוסלמים יותר מאשר בין הנוצרים; וכן שיעור התורמים תרומה גבוהה (מבין התורמים כסף במסגרת לא-פורמלית) גדול בקרב המוסלמים מאשר בקרב הנוצרים.
- בנטייה לתרום שווי-כסף אין הבדלים משמעותיים בין העדות הדתיות.

לוח 2.7 התורמים והתורמים תרומה גדולה, בכל סוג תרומה, לפי עדה (ערבים)

תרומה:		פורמלית		לא-פורמלית (סה"כ)		כספית (לא-פורמ.)		שווי-כסף (לא-פורמ.)	
עדה	%	מתוכם	%	מתוכם	%	מתוכם	%	מתוכם	%
	תורמים	750+ ש'	תורמים	750+ ש'	תורמים	750+ ש'	תורמים	750+ ש'	תורמים
מוסלמ. (N=203)	14	4	47	33	40	26	22	24	22
נוצרים (N=41)	37	36	46	29	21	13	26	40	26
דרוזים (N=24)	46	-	59	29	50	25	25	33	25

#### דתיות

- תרומות פורמליות וכן תרומות לא-פורמליות נפוצות בקרב ה"דתיים מאוד" יותר מאשר ברמות הדתיות האחרות. אך בעוד שבתרומות לא-פורמליות יורד שיעור התורמים עקבית עם רדת הדתיות (מ 64% ל 41%), הרי שבתרומות פורמליות אין מגמה אחידה. שיעור התורמים הפורמליים הוא אמנם הגבוה ביותר בקרב ה"דתיים מאוד" (72%), אך שיעור התורמים הפורמליים בקרב המסורתיים גבוה מזה שבקרב ה"דתיים" (64% לעומת 52%). דבר זה מוסבר ע"י המשמעות השונה של הקטגוריה "מסורתית" בשני המגזרים, היהודי והערבי: בניתוח המגזר היהודי בלבד נמצא כי גם התרומה הפורמלית עולה עם הדתיות. ר' להלן.
- שיעורי התורמים תרומה גבוהה, מקרב התורמים הן פורמלית והן לא-פורמלית, עולים באופן עקבי עם הדתיות.
- בהתייחס לתרומה הלא פורמלית לצורותיה (כסף ושווי-כסף) הן שיעור התורמים והן שיעור התורמים תרומה גבוהה מתוכם, עולים עם הדתיות, למעט סטיות קלות.

לוח 2.8 התורמים והתורמים תרומה גדולה, בכל סוג תרומה, לפי דתיות

שוי-כסף (לא-פורמ.)		כספית (לא-פורמ.)		לא-פורמלית (סה"כ)		פורמלית		תרומה: דתיות
מתוכם 750+	% תורמים	מתוכם 750+ ש'	% תורמים	מתוכם 750+ ש'	% תורמים	מתוכם 750+ ש'	% תורמים	
33	23	24	29	36	41	15	59	חילונים (N=664)
37	26	24	33	36	48	21	64	מסורת. (N=466)
34	23	33	40	43	50	41	52	דתיים (N=262)
40	34	38	50	49	64	49	72	ד. מאד (N=74)

מאחר ומשמעות קטגוריות הדתיות עשויות להיות שונות בשני המגזרים, היהודי והערבי, יש עניין לבחון את הקשר בין דתיות לבין הנטייה לתרום, פורמלית ולא-פורמלית, בכל מגזר בנפרד. נתונים אלו מוצגים בלוח להלן.

לוח 2.9 שיעורי התורמים פורמלית ולא פורמלית, לפי מגזר לאומי ודתיות

מגזר ערבי		מגזר יהודי		תרומה דתיות
לא-פורמלית	פורמלית	לא-פורמלית	פורמלית	
46	19	40	66	חילוניים
50	26	48	73	מסורתיים
42	14	54	75	דתיים
67	25	63	81	דתיים מאוד

- במגזר היהודי עולה בעקביות שיעור התורמים עם הדתיות. אלא שלגבי תרומות הלא-פורמליות, העלייה קבועה ואף חדה יותר מאשר לגבי התרומות הפורמליות. ומזווית אחרת: העדפת התרומה הפורמלית על פני הלא-פורמלית היא הרבה ביותר בקרב החילונים (פער של 26%) והיא יורדת עם הדתיות (פער של 18% בקרב החרדים).
- במגזר הערבי שיעורי תרומה גבוהים יחסית אופייניים ל"דתיים מאוד" ולמסורתיים, יותר מאשר ל"דתיים" ולחילונים, וזאת לגבי שני סוגי התרומה, הפורמלית והלא-פורמלית. במגזר זה, התרומה הלא-פורמלית מועדפת על פני זו הפורמלית בכל רמת דתיות ובמיוחד בקרב ה"דתיים מאוד".

## הכנסה

- שיעור התורמים פורמלית עולה, כצפוי, עם ההכנסה, אלא שבין שתי רמות ההכנסה הגבוהות (10000-6000 ש"ח בחודש ו- 10000+ ש"ח בחודש) הפער מבחינה זו אינו גדול. גם שיעור התורמים תרומה גבוהה מתוכם עולה, כללית, עם ההכנסה (אלא שכאן ישנו רמז להיפוך בין שתי רמות ההכנסה הגבוהות).
- שיעור התורמים לא-פורמלית הוא הגבוה ביותר בקבוצת ההכנסה השלישית (10000-6000 ש"ח) ויורד עם עלות ההכנסה ועם רדת ההכנסה. לעומת זאת שיעורי התרומה הגבוהה (מבין התורמים) עולים באופן תלול עם ההכנסה, ובמיוחד במעבר מקבוצת ההכנסה השלישית לרביעית (מ 42% ל- 62%). דפוס זה מתקיים בנפרד גם בכל אחת מצורות התרומה הלא-פורמלית, של כסף ושל שווי-כסף.
- נראה, אם כן, כי בעוד הנתנה כערך חברתי מודגשת ברמה הבינונית-גבוהה של ההכנסה (עוד יותר מאשר ברמה הגבוהה), הרי שהערך הכספי של הנתנה – כאשר היא מתקיימת – קשור מאוד לגובה ההכנסה והוא גבוה במיוחד ברמת ההכנסה הגבוהה ביותר.

לוח 2.10 התורמים והתורמים תרומה גדולה, בכל סוג תרומה, לפי הכנסה

תרומה:		פורמלית		לא-פורמלית (סה"כ)		כספית (לא-פורמ.)		שווי-כסף (לא-פורמ.)	
הכנסה	% תורמים	מתוכם 750+	% תורמים	מתוכם 750+	% תורמים	מתוכם 750+	% תורמים	מתוכם 750+	% תורמים
	עד 3000 (N=297)	42	11	38	23	29	15	29	27
3-6000 (N=570)	58	20	47	32	32	22	32	28	25
6-10000 (N=311)	70	31	51	42	38	31	38	35	31
10000+ (N=161)	73	29	44	62	35	45	35	64	26

הנטייה לתרום ברמות דתיות לפי משתנים דמוגרפיים (יהודים) עקב החשיבות הרבה של רמת הדתיות בחקר הפילנתרופיה, יש עניין לבחון את הנטייה לתרום בכל רמת דתיות בנפרד ולנתח נטייה זו הלאה לפי משתנים דמוגרפיים נוספים. ברוח זו, ע"מ להתמקד באוכלוסייה הומוגנית יותר, נתייחס בסעיף זה למגזר היהודי בלבד.

**תרומה לא-פורמלית.** מבדיקת הקשר בין שיעור התרומה הלא-פורמלית לבין המשתנים הדמוגרפיים השונים מצאנו כי **לרמת הדתיות** משקל מיוחד באבחון הנטייה לתרום: הפער בין שיעור התורמים החילוניים (41%) לבין שיעור התורמים ה"דתיים מאוד" (חרדים, במגזר היהודי) (64%) הוא גדול יותר מכל פער שנמצא בניתוח לפי משתנים דמוגרפיים אחרים. כפי שראינו בסעיף קודם, השפעת רמת הדתיות בולטת בעיקר בקרב הציבור היהודי. (אומנם בשני המגזרים התרומות הלא-פורמליות שכיחות ביותר בקרב הדתיים ביותר, אך בקרב היהודים ישנה מגמה ברורה המצביעה על כך שככל שרמת הדתיות עולה כך עולה שיעור התורמים).



הלוח להלן מציג את שיעור התורמים לא-פורמלית בכל רמת דתיות, לפי משתנים דמוגרפים נוספים (יהודים בלבד).

לוח 2.11 שיעור התורמים לא-פורמלית לפי משתנים דמוגרפים בקבוצות דתיות (יהודים)

חרדים	דתיים	מסורתיים	חילוניים	
				<b>מין</b>
50	55	7	37	גברים
68	53	48	44	נשים
				<b>השכלה</b>
50	38	42	50	עד 11 ש"ל
83	53	56	43	12 ש"ל
59	63	41	36	13+ ש"ל
				<b>גיל</b>
*	9	44	40	21 עד 24
75	63	43	47	25 עד 34
64	66	50	44	35 עד 54
33	43	62	30	55+
				<b>מוצא</b>
55	58	48	37	ישראל
76	55	48	45	מזרח
52	52	48	37	מערב
				<b>הכנסה</b>
46	49	32	32	עד 3,000 ש"ח
63	53	51	38	3,000 - 6,000 ש"ח
*	58	56	44	6,000 - 10,000
*	62	34	42	10,000+

\* בקבוצה פחות מ-10 מקרים.

בלוח הנ"ל בולטת ההשפעה השונה של רמת ההשכלה על היקף התרומות הלא-פורמליות, בקרב קבוצות-אוכלוסייה השונות ביניהן ברמת הדתיות: בציבור כולו מצאנו כי בעלי ההשכלה הבינונית, של 12 ש"ל, תרמו לא-פורמלית יותר מהאחרים. כאן, בעיבוד המתמקד ביהודים בלבד, שומרים על דפוס זה רק המסורתיים והחרדים ואילו אצל הדתיים שיעור התורמים עולה עם ההשכלה ואצל החילוניים, שיעור התרומה יורד עם ההשכלה ממצאים אלו מרמזים על יחסי גומלין מורכבים בין דתיות להשכלה בהקשר של תרומות לא-פורמליות. בעוד בקרב החילונים עלייה בהשכלה כרוכה כנראה בהתרחקות מרשת יחסים קהילתית המעודדת תרומה ישירה לנזקקים, הרי בקרב הדתיים עלייה בהשכלה אינה כרוכה בהתרחקות כזו, והם שומרים על זיקתם הקהילתית. יתרה מזו, אצל הדתיים, העלייה בהשכלה – בהיותה מלווה בעלייה בהכנסה – מגדילה את שיעור התורמים. מדוע דפוס דומה אינו מופיע בקרב החרדים? שהרי אצלם שיעור התורמים קטן בהרבה בשכבת ההשכלה הגבוהה מאשר בזו הבינונית (59% לעומת 83%). הסבר לכך ניתן יהיה למצוא אולי בחקירה ממוקדת יותר. לבסוף, את הדפוס שנתגלה בקרב המסורתיים (כמו גם באוכלוסייה כולה; דהיינו, שהשיעור הגבוה ביותר של תרומה לא-פורמלית

נמצא בקבוצת ההשכלה הבינונית) ניתן לבאר בצורה סבירה כנובע משילוב של רמות ההשכלה והדתיות: רמת הדתיות המתונה מספקת כדי לשמור על הזיקה הקהילתית מול פני השכלה בינונית של עד 12 ש"ל, אך לא מול פני השכלה גבוהה יותר. השכלה גבוהה יותר לפרש בהקשר זה כמבטאת מעבר לדפוסי חיים מודרניים בהם חשיבותה של הקהילה המקומית נחלשת, ואת מקומה תופסת "קהילה" רחבה ומופשטת יותר, הנשענת על מוסדות החברה האזרחית.

תופעה דומה מסתמנת בניתוח ממצאי התרומה הלא-פורמלית לפי דתיות והכנסה. במיוחד בולט ההבדל בין דתיים, אצלם הנטייה לתרום עולה עקבית עם ההכנסה (מ-49% בקבוצת ההכנסה הראשונה עד 62% ברביעית), לבין המסורתיים, אצלם עולה נטייה זו (מ-32%) עד למקסימום בקבוצת ההכנסה השלישית (56%) ושוב צונחת (ל-34%) בקבוצה הרביעית. כללית, ההסבר לדפוסים אלו יהיה עפ"י הטיעונים ששימשו לעיל בניתוח לפי השכלה.

תרומה פורמלית: בציבור הישראלי כולו לא נמצא קשר ברור בין רמת דתיות ותרומות לארגונים, אך בבדיקת קשר זה בקרב היהודים בלבד אכן נמצאה מגמה ברורה: ככל שעולה רמת הדתיות עולה שיעור התרומה לארגונים (מ-66% בקרב החילוניים ועד 81% בקרב החרדים). הלוח להלן ממיין את הציבור היהודי בלבד לפי ארבע רמות דתיות, ובכל אחת מהן מציין את שיעור התורמים לארגונים לפי משתנים דמוגרפים נוספים:

לוח 2.12 שיעור התורמים פורמלית לפי משתנים דמוגרפים בקבוצות דתיות (יהודים)

חרדים	דתיים	מסורתיים	חילוניים	
				<b>מין</b>
88	71	74	64	גברים
79	78	71	68	נשים
				<b>השכלה</b>
73	68	73	60	עד 11 ש"ל
83	75	69	63	12 ש"ל
84	79	76	69	13+ ש"ל
				<b>גיל</b>
*	50	59	64	21 עד 24
90	83	73	66	25 עד 34
78	74	74	66	35 עד 54
67	75	72	66	55+
				<b>מוצא</b>
73	57	64	67	ישראל
79	79	74	69	מזרח
87	78	75	64	מערב
				<b>הכנסה</b>
92	71	60	54	עד 3,000 ש"ח
80	74	73	64	3,000 - 6,000 ש"ח
*	74	75	72	6,000 - 10,000
*	79	83	75	10,000+

\* בקבוצה פחות מ-10 מקרים.

מהלוח נראה כי עם ההשכלה עולה בעקביות שיעור התורמים לארגונים, וזאת בכל רמת דתיות (אך בקרב המסורתיים יש סטייה קלה ממגמה זו). את העלייה בנטייה לתרום לארגונים עם ההשכלה, בכל רמת דתיות, ניתן להסביר בהכנסתם הגדולה יותר של המשכילים. אולם הסבר זה אינו ממצה, שהרי מגמה כזו אינה מתקיימת בד"כ ברמות הדתיות השונות כשמדובר בתרומות לא-פורמליות (בקרב החילונים נמצאה אפילו מגמה הפוכה). מכאן שהשפעתה של ההשכלה הנה מעבר להכנסה המשתמעת, ונובעת, ככל הנראה גם מזיקה מיוחדת בין השכלה לתרומה פורמלית, בתור שכזו. כצפוי, גם עם ההכנסה עולה הנטייה לתרום פורמלית, בכל רמת דתיות.

#### היוזמה לתרום

תרומה עשויה להינתן ביוזמת התורם המציע עזרתו, או ביוזמת הנתרם, כאשר תורם נענה לפנייתו, או ביוזמת גורם שלישי, או פניה כללית או יוזמה אחרת כלשהי<sup>5</sup>. בהשוואת התרומות הפורמליות והלא-פורמליות לפי יוזם, נמצא כי יוזמת התורם שכיחה יותר בתרומות הלא-פורמליות מאשר בתרומות הפורמליות: בעוד 79% מהתרומות הלא פורמליות ניתנו ביוזמת התורם, רק 34% מהתרומות הפורמליות ניתנו ביוזמת התורם. פירוט הנתונים לגבי שני סוגי התרומה מוצג בלוח להלן.

לוח 2.13 התפלגות התרומות הפורמליות והלא-פורמליות לפי היוזמה לתרומה

תרומות לא-פורמליות	תרומות פורמליות	
79	34	יוזמת התורם (המרואיין/בני ביתו)
14	61	יוזמת הנתרם (הארגון/משפחה)
7	5	יוזמה אחרת (גורם שלישי, תקשורת, וכו')
<b>100</b>	<b>100</b>	<b>סה"כ (%)</b>
<b>681</b>	<b>1308</b>	<b>N</b>

#### היוזמה לתרומה לפי משתנים דמוגרפיים

לשם פשטות, הניתוח לפי משתנים דמוגרפיים ייעשה ע"י הצגת אחוז התרומות שניתנו ביוזמת התורם בכל קבוצה דמוגרפית (ר' לוח להלן). כך, האחוז המשלים ל- 100% (ואשר לא יצוין) ישקף את שיעור התורמים שלא ביוזמתם—אלו שנענו לפניית הנתרם או שתרמו כתוצאה מיוזמה אחרת כלשהי.

<sup>5</sup> בסעיף זה הניתוח הוא לפי תרומות (ולא תורמים), אשר ביחס לתרומות פורמליות מתבסס על עד שלוש תרומות לנבדק, ובלא פורמליות על תרומה אחת.

לוח 2.14 שיעור התרומות הפורמליות והלא-פורמליות שניתנו ביוזמת התורם לפי משתנים דמוגרפיים

% התרומות ביוזמת התורם מתוך		קבוצה דמוגרפית
תרומות לא-פורמליות	תרומות פורמליות	
79	34	<b>כולם</b>
		<b>מגזר</b>
78	34	יהודי
82	33	ערבי
		<b>מין</b>
78	33	גברים
79	34	נשים
		<b>השכלה</b>
83	39	עד 11 ש"ל
79	39	12 ש"ל
76	29	13+ ש"ל
		<b>גיל</b>
84	34	21 עד 24
77	32	25 עד 34
78	36	35 עד 54
78	33	55+
		<b>מוצא (יהודים)</b>
77	28	ישראל
81	35	מזרח
74	36	מערב
		<b>עדה (ערבים)</b>
85	26	מוסלמים
72	44	נוצרים
79	21	דרוזים
		<b>רמת דתיות</b>
80	26	חילונים
80	38	מסורתיים
74	41	דתיים
78	43	דתיים מאוד (חרדים)
		<b>הכנסה</b>
82	39	עד 3,000 ש"ח
78	35	3,000 - 6,000
76	30	6,000 - 10,000
79	28	10,000+

נסקור להלן כמה מן תופעות המזדקרות מן הלוח, ולאחר מכן ננסה לסכמן ולהסבירן כנובעות מטענה או השערה כוללת.

בחירת הלוח לעיל מגלה כי בין שני המגזרים - היהודי והערבי - אין הבדל בשיעור התרומות הפורמליות היוזמות ע"י התורם. אך לגבי תרומות לא-פורמליות, במגזר הערבי גדול במעט שיעור התרומות היוזמות ע"י התורם מאשר במגזר היהודי (82% לעומת 78%). יתכן וניתן להסביר זאת בכך שבחברה הערבית, המסורתית וההדוקה יותר, תרומה ישירה לנזקק מבטאת מחויבות של התורם לבני קהילתו.

בניתוח הממצאים לפי השכלה נמצא כי שיעור התרומות ביוזמת התורם יורדת עם רמת ההשכלה. זאת, הן בתרומות פורמליות (39%, 39%, 29%) והן בתרומות לא-פורמליות (83%, 79%, 76%). יתכן כי השכלה, בהיותה משקפת אוריינטציה אינדיבידואלית יותר והתרחקות ממרקם קהילתי הדוק נוטה להחליש את תחושת האחריות ההדדית ואת הנטייה ליוזם תרומה. (הסבר נוסף, משלים, קשור במתאם הגבוה שבין השכלה והכנסה. ר' ניתוח לפי הכנסה להלן).

דפוס נבדל לשני סוגי התרומה, הפורמלית והלא-פורמלית, נמצא בניתוח לפי מוצא (יהודים בלבד). בתרומות פורמליות, שיעור התרומות ביוזמת התורם רב בקרב יוצאי חו"ל (מזרח ומערב, 35% ו-36% בהתאמה) מאשר בקרב ילידי ישראל דור שני (28%). ואילו בתרומות לא-פורמליות, יוזמת התורם שכיחה יותר בין תרומות יוצאי מזרח (81%) מאשר בין תרומותיהם של ילידי ישראל דור שני (77%) או יוצאי מערב (74%). ממצא זה, לגבי תרומות לא-פורמליות, מוסבר אולי בכך שליוצאי מזרח זיקה קהילתית חזקה יחסית ולכן נתינתם הישירה לנצרך מעוגנת במחויבות המתבטאת ביוזמתם לתורם. יוצאי מערב, לפי טיעון זה, בהיותם הפחות "קהילתיים", אצלם שיעור התרומות ביוזמת התורם (מתוך התרומות הלא-פורמליות) יהיה הנמוך ביותר, בעוד ילידי ישראל דור שני יימצאו בתוכם, מבחינה זו. קשה יותר לפרש את שמצאנו לגבי התרומות הפורמליות. ואולם אם נראה ביוזמה לתורם לארגונים כמשקפת מחויבות כלפי מוסדות הקהילה (בניגוד לבני הקהילה), יתכן שניתן לקשר ממצא זה עם החשיבות המיוחדת שהייתה - וישנה - למוסדות הקהילה היהודית בפזורה.

גם במגזר הערבי, הניתוח לפי עדה (גם אם משמעותה שונה מזו שבמגזר היהודי) מניב דפוס נבדל לשני סוגי התרומה: בתרומות פורמליות, שיעורן של אלו היוזמות ע"י התורם גבוה בקרב הנוצרים מאשר בקרב המוסלמים או הדרוזים; בעוד שבתרומות לא-פורמליות, שיעורן של אלו היוזמות ע"י התורם נמוך בקרב הנוצרים מאשר בקרב המוסלמים והדרוזים. את הממצא לגבי תרומות פורמליות ניתן להבין רק לאחר הבנת מקומם (הנבדל, ככל הנראה) של הארגונים בעדות השונות. ואילו הממצא לגבי התרומות הלא-פורמליות עקבי עם מה שמצאנו לעיל—בהנחה שהמוסלמים והדרוזים אכן מסורתיים יותר, ובעלי אוריינטציה קהילתית יותר, מאשר הנוצרים.

ניתוח לפי דתיות מגלה, כי שיעור התרומות הפורמליות היוזמות ע"י התורם עולה בעקביות עם רמת הדתיות (26%, 38%, 41%, 43%). זאת כצפוי, שהרי התרומה הנה בחזקת ציווי דתי ("צדקה תציל ממוות") ולכן תעודד יוזמת התורם. בהקשר הנוכחי, של תרומה פורמלית, נראה כי הממצא משקף מחויבות מיוחדת לתורם לארגונים, בהם ארגונים דתיים--בתי כנסת, ומוסדות צדקה. ואמנם כשמדובר בתרומות לא-פורמליות מתגלה, אולי במפתיע, כי שיעורי התרומות ביוזמת התורם דומים בקבוצות הדתיות השונות (למעט ירידה קלה בקבוצה השלישית, ר' לוח).

ולבסוף, עם עלות ההכנסה יורד שיעור התרומות ביוזמת התורם. בתרומות פורמליות מגמה זו אחידה, ואילו בתרומות לא-פורמליות השיעור הנמוך ביותר נמצא ברמת ההכנסה השלישית (מתוך הארבע) כאשר ברמה הגבוהה ביותר נרשמה עלייה (ר' לוח). ממצא זה מוסבר בכך שמבקשי התרומות (ובמיוחד אם

הם ארגונים) נוטים, מטבע הדברים, לפנות לבעלי הכנסה גבוהה. נטייה זו גוררת שיעור גבוה יחסית של תרומות היזומות ע"י הנתרם - או גופים מתווכים - ולא ע"י התורם.

ניתן לסכם סעיף זה על דרך ההכללה כך: הנתניה היזומה ע"י התורם מבטאת מחויבות אישית, או ציווי מופנם, המניע את התורם לפעול. בתרומות פורמליות המחויבות היא לא רק לנתניה אלא לנתניה במסגרת ממוסדת. נתניה כזו מייצגת הזדהות עם הארגון הנתרם ותאפיין, ע"ס ממצאינו, קהילות שהן, מחד, מפותחות דיין, ומאידך, בעלות זהות נבדלת מסביבתן הרחבה. כך, יהודים יוצאי חו"ל (הנושאים עדיין ערכים ודפוסי התנהגות מן הפזורה), ערבים נוצרים (שהם בבחינת מיעוט בתוך מיעוט), וקהילות דתיות באשר הן, נוטים יהיו להחשיב את המוסדות התומכים בהגדרת זהותם ולתרום להם ביוזמתם. לעומת זאת, היוזמה לתרום תרומות לא פורמליות מאפיינת קבוצות מסורתיות, השומרות על קשרים קהילתיים הדוקים יחסית, וכן קבוצות פחות אמידות (שתי הקבוצות-- המסורתית ומועטת האמצעים-- חופפות במידה מסוימת, סטטיסטית, אך לא הגדרתית). וכך, ערבים (יותר מיהודים), מוסלמים (יותר מנוצרים), בעלי השכלה נמוכה, יהודים יוצאי מזרח, ובעלי הכנסה נמוכה, מכוח האוריינטציה הקהילתית שלהם, נוטים יהיו להחשיב את הקשר הבלתי-אמצעי שבנתניה הלא-פורמלית. ובנוסף, מחמת מצבם הכלכלי הירוד יחסית של קבוצות אלה, הנתרמים-בכוח נוטים פחות לפנות אליהם. ומכאן, שיעור התרומה הלא-פורמלית היזומה על-ידם (ע"י התורמים, ולא ע"י הנתרמים) גבוה יותר בקבוצות אלה.

בשני הסעיפים הבאים נציג בנפרד ממצאים ייחודיים לתרומה הלא-פורמלית (למשל, היש קשר אישי בין תורם לנתרם?), והפורמלית (למשל, האם יוזם התרומה משתנה בהתאם ליעדיה?)

## **ב. התרומה הלא-פורמלית: מאפיינים ייחודיים**

קרוב למחצית הציבור (46%) תרמו ישירות לאדם או למשפחה (שאינם קרובים שלהם) במהלך שנת 1997. בסעיף זה נעמיק בכמה היבטים נבחרים של התרומה הלא-פורמלית.

### נתרמי התרומה הלא-פורמלית וסוגיה

נתמקד עתה בקבוצת הנתרמים הלא-פורמליים ונברר: למי מיועדות תרומותיהם, מהם סוגי התרומות, ונזהה קשרים סטטיסטיים המאפיינים תרומות אלה.

**הנתרמים.** על-מנת לברר מי הם הנתרמים, הוצגה בפני התורמים הלא-פורמליים שאלה באשר לקשר שלהם לאדם/משפחה אשר להם תרמו (כסף או מוצרים שווי כסף) הכי הרבה במהלך שנת 1997. מתשובות התורמים עולה שרובם אינם מכירים כלל את הנתרמים (69% מהתורמים טענו שאין קשר בינם לבין אלו אשר להם תרמו). יעד יותר ממוקד לתרומות, אך בשכיחות נמוכה בהרבה, הוא אדם הגר בשכונת לתורם (18% מהתורמים לא-פורמלית ציינו קשר כזה), יתר היעדים לתרומה נפוצים פחות (תרומה לעובד באותו מקום עבודה - 5%, תרומה לבן אותה עדה - 4%, קשר אחר - 3%).

תרומה לבן שכונה (18% מכלל התורמים) נפוצה יחסית בקרב:

- דרוזים (36%).
  - דתיים מאוד (חרדים במגזר היהודי) (30%).
  - בעלי הכנסה נמוכה (28%).
  - בעלי השכלה נמוכה (26%).
- תרומה לבן עדה (4% מהתורמים ציינו יעד זה לתרומה הלא-פורמלית) נמצאה אצל:

תרומה לבן עדה (4% מהתורמים ציינו יעד זה לתרומה הלא-פורמלית) נמצאה אצל:

- הערבים (15%) ובמיוחד הנוצרים (22%).

מעניין לציין את הפער בין יהודים וערבים בשיעור התורמים למישהו שאין עמו קשר: אצל היהודים שיעורם מגיע ל- 73% ואצל הערבים ל- 55% בלבד.

הלוח להלן מציג את פרטי הנתונים.

לוח 2.15 תרומה לא-פורמלית: מאפיינים

יזום התרומה		סוג תרומה		יעד (נתרם)		תרמו	קבוצה דמוגרפית
הנתרם	התורם	בגדים	כסף	אין קשר לנתרם	שכן		
14	79	28	62	69	18	46	<b>כולם</b>
14	78	31	58	73	17	46	יהודי
17	82	16	77	55	21	6	ערבי
14	78	25	67	70	16	43	<b>מין</b>
14	79	31	58	69	19	49	גברים
14	79	31	58	69	19	49	נשים
10	83	23	64	62	26	45	<b>השכלה</b>
15	79	33	59	73	14	50	עד 11 ש"ל
16	76	27	64	70	17	43	12 ש"ל
							13+ ש"ל
15	84	30	68	70	15	39	<b>גיל</b>
16	77	26	64	66	18	52	21 עד 24
14	78	30	58	71	16	50	25 עד 34
12	78	29	63	70	21	36	35 עד 54
							55+
17	77	34	61	72	12	44	<b>מוצא: (יהודים)</b>
11	81	32	58	71	20	50	ישראל
15	74	29	58	76	16	42	מזרח
							מערב
13	85	13	81	54	22	47	<b>עדה: (ערבים)</b>
*	2872	39	50	72	-	46	מוסלמים
21	79	7	86	36	36	58	נוצרים
							דרוזים

\* בקבוצה פחות מ-10 מקרים.

יוזם התרומה		סוג תרומה		יעד (נתרם)		תרמו	קבוצה דמוגרפית
הנתרם	התורם	בגדים	כסף	אין קשר לנתרם	שכן		
<b>רמת דתיות</b>							
13	80	34	59	70	18	41	חילונים
12	80	35	53	69	17	48	מסורתי
20	74	12	77	71	15	50	דתי
17	78	13	75	66	30	64	דתי מאוד (חרדי)
<b>הכנסה</b>							
15	82	21	66	61	28	38	עד 3,000 ש"ח
13	78	31	62	69	19	47	3,000 - 6,000
16	76	33	57	72	13	51	6,000 - 10,000
16	79	25	62	69	16	44	10,000+

סוג התרומה: סוג התרומה הלא-פורמלית השכיח ביותר הוא תרומה כספית (62% מהתורמים), אך שיעור לא מבוטל (28%) תרם בגדים. בשיעורים נמוכים בהרבה תרמו אוכל (5%) רהיטים (3%), ופריטים אחרים (2%).

כאשר מקבלי התרומה הם בני השכונה של התורם או אנשים העובדים אתו באותו מקום עבודה בולטת התרומה בצורת "בגדים" (50% ו- 34% בהתאמה) ואילו כאשר לנתרמים אין קשר לתורם אזי עיקר התרומה מתבטאת בכסף.

תרומה לא-פורמלית בצורת כסף (בקרב כלל התורמים שיעורם מגיע ל- 69%) נפוצה אצל:

- הערבים (77% לעומת 58% בקרב היהודים) ובעיקר הדרוזים (86%).
- דתיים ודתיים מאוד לעומת החילוניים והמסורתיים (77%, 75% לעומת 59%, 53% בהתאמה).

מתן בגדים (בקרב התורמים כולם, 28%) שכיח יחסית אצל:

- ערבים נוצרים (39%).
- חילוניים ומסורתיים (כ- 34% בהשוואה לכ- 13% בקרב הדתיים יותר).

הלוח להלן מציג התפלגות משותפת של הקשר בין תורם לנתרם ושל סוג התרומה הלא-פורמלית (ובשוליים-- שורה אחרונה וטור אחרון-- התפלגויות שוליות של שני המשתנים). מהלוח ניתן להיווכח כי הדפוס הנפוץ מבחינת סוג התרומה והקשר בין תורם ונתרם הוא מתן כסף לאדם לא מוכר (47%).



לוח 2.16 סוג התרומה והקשר תורם-נתרם: התפלגות משותפת של תרומות לא-פורמליות

סה"כ	אחר	אוכל	רהיטים	בגדים	כסף	סוג התרומה
						הקשר בין התורם לנתרם
71	2	3	1	18	47	אין קשר
17	-	2	2	6	8	שכנות
4	-	-	-	1	3	בן עדה
5	-	-	-	3	2	מקום עבודה
3	-	-	-	1	2	אחר
100	2	5	4	29	62	סה"כ

היוזמה לתרום וקשרה עם יעד התרומה: לשאלה "ביוזמת מי תרמת לאדם/משפחה הנדונה?" מרבית התורמים ציינו שהתרומה הייתה ביוזמתם (79%). תרומה לא פורמלית שבאה בעקבות פנייה של הנתרמים, שכחותה, עפ"י התורמים 14%.

היוזמה האישית לתרום שכיחה יותר, כאשר התרומה מיועדת ל"כתובת" ברורה (לפחות 85% מאלו שתרמו לכתובת מוגדרת - כגון, שכן, חבר לעבודה, בן עדה - יזמו את התרומה). ואילו כאשר התרומה ניתנה ל"כתובת" לא מוגדרת, אזי נמוך יותר יחסית שעור היוזמים (76%) וגדול יותר שעור הנענים לפנייה (16%).

### ג. התרומה הפורמלית: מאפיינים ייחודיים

פעילות ענפה בתחום התרומות לארגונים מתקיימת בארץ. פעילות שהינה מטעם ולמען ארגונים רבים הפועלים בזכות התרומות הכספיות של הציבור הרחב, או נעזרים בתרומות כאלו.

כאשר מדובר בתרומות פורמליות, דהיינו בתרומות לארגונים, **משק הבית הוא היחידה התורמת לארגונים**. כלומר, תרומה לארגונים, מתייחסת לתרומות של כל בני הבית, במשק הבית של המרואיין עצמו ולא לתרומות המרואיין בלבד.

יעדי התרומות לארגונים נבדקו לגבי שלושת הארגונים הראשונים שציין המרואיין בעקבות הנחייה לנקוב בשם של הארגונים שכל בני המשפחה תרמו להם את הסכומים הגבוהים ביותר בשנת 1997<sup>6</sup>.

### יעדי התרומה לפי משתנים דמוגרפיים

ניתוח התרומות לפי היעד החברתי הוגבל כאמור לתרומות פורמליות. הארגונים שמנו הנשאלים כיעד לתרומות סווגו לחמישה תחומים: תחום הרווחה, תחום הבריאות, תחום הדת, תחום החינוך ו"אחר"

<sup>6</sup> כאן מן הראוי להזכיר את מגבלות הנתונים הנוכחיים, מגבלות הנובעות מכך שהמרואיין אינו בהכרח מודע לכל תרומות בני-ביתו, ומכך שהמידע המפורט מתייחס לשלושה ארגונים נתרמים, לכל היותר.

<sup>7</sup> לרשימת הארגונים שאוּזכרו ומיונים לפי יעדים, ר' נספח ד'.

(כאשר קטגוריה זו האחרונה כוללת תרבות, סינגור, ספורט ונופש<sup>8</sup>). שאלון הסקר איפשר לכל נחקר לציין עד שלושה ארגונים להם תרם בשנת 1997, וכך נמצא כי אותם 869 מנחקרי המדגם (כ - 60%) אשר אמנם תרמו באמצעות ארגונים, תרמו 1308 תרומות לארגונים באותה שנה. העיבודים בסעיף זה מתבססים על ניתוח 1184 תרומות שלגביהן צויין שם הארגון.

במבט כולל ניתן לומר כי תחום הרווחה (42% מהתרומות), כיעד לתרומות, מודגש במיוחד בקבוצות הבאות:

- ילידי ישראל דור שני (בקרב היהודים),
- חילונים,
- צעירים,
- בעלי הכנסה גבוהה,
- משכילים.

מתקבל הרושם כי תמיכה בתחום הרווחה מאפיינת יותר בעלי אוריינטציה מודרנית מאשר בעלי אוריינטציה מסורתית. אלו, האחרונים, נוטים לתרום לתחום הדת.

תרומה לתחום הבריאות (38% מהתרומות) מאפיינת:

- מבוגרים,
- יוצאי-מערב,
- חילונים,
- יהודים.

תרומה לתחום הדת (10% מהתרומות) אופיינית יותר לקבוצות הבאות:

- מסורתיים, דתיים וחרדים,
- בעלי הכנסה נמוכה,
- יוצאי מזרח (בקרב היהודים); וכן בני העדה הנוצרית במגזר הערבי, אך כאן ההערכות מתבססות על מספר מקרים קטן),
- בעלי השכלה נמוכה ובינונית.

פרטי הממצאים מוצגים ונדונים להלן.

תרומה לפי מגזר לאומי. בעוד שיעורי התרומות לתחום הרווחה ולתחום הדת הנם זהים בשני המגזרים, היהודי והערבי, הרי שיעורי תרומות לתחום הבריאות גבוהים במגזר היהודי מאשר במגזר הערבי. הסבר אפשרי לכך הוא שערבים נוטים לתרום לארגונים במגזרם. ארגונים כאלה מצויים בכל התחומים למעט תחום הבריאות. (כלומר, תרומות מהמגזר הערבי לתחום הבריאות ניתנות לארגונים כללים, ללא זיקה מיוחדת למגזר הערבי). שיעור התרומות ל"תחום אחר" הכולל ארגוני סינגור, גבוהים יותר במידה ניכרת במגזר הערבי מאשר במגזר היהודי, כפי שמראה הלוח הבא:

<sup>8</sup> יעדים אלה נכללו יחד, למרות השוני ביניהם, מחמת מיעוט המקרים בכל אחד מהם.

לוח 2.17 תרומות לתחומי יעד לפי מגזר לאומי (אחוזים)

מגזר	רווחה	בריאות	דת	חינוך	תחום אחר	סה"כ
יהודי (N=1122)	42	38	10	7	3	100
ערבי (N=62)	42	26	10	3	19	100
כל התרומות (N=1184)	42	38	10	7	4	100

יעדי התרומות לפי מין. אין הבדלים משמעותיים ביעדי התרומות לפי מין הנבדק המדווח. הלוח להלן מובא לשם שלמות ההצגה.

לוח 2.18 תרומות לתחומי יעד לפי מין (אחוזים)

מין	רווחה	בריאות	דת	חינוך	תחום אחר	סה"כ
גברים (N=567)	41	39	10	6	4	100
נשים (N=617)	43	37	9	7	4	100

יעדי התרומות לפי השכלה. בין רמת ההשכלה הבינונית (12 ש"ל) והגבוהה (+13 ש"ל) נרשמו הבדלים בנטייה לתרום לתחום הרווחה (עלייה) ובנטייה לתרום לתחום הדת והחינוך (ירידה):

לוח 2.19 תרומות לתחומי יעד לפי השכלה (אחוזים)

השכלה	רווחה	בריאות	דת	חינוך	תחום אחר	סה"כ
עד 11 ש"ל (N=186)	38	37	14	9	2	100
12 ש"ל (N=398)	40	37	13	7	4	100
+13 ש"ל (N=587)	46	38	6	6	5	100

יעדי התרומות לפי גיל עם הגיל יורדת הנטייה לתרום לתחום הרווחה ועולה הנטייה לתרום לתחום הבריאות:

לוח 2.20 תרומות לתחומי יעד לפי גיל (אחוזים)

גיל	רווחה	בריאות	דת	חינוך	תחום אחר	סה"כ
21-24 (N=115)	50	33	8	7	3	100
25-34 (N=274)	42	35	9	9	3	100
35-54 (N=450)	42	35	11	7	4	100
55+ (N=340)	40	44	9	3	4	100

יעדי התרומות לפי מוצא (יהודים)

בעוד ילידי ישראל דור שני עולים על האחרים בהעדפתם תרומה לתחום הרווחה, יוצאי מערב מעניקים יותר מאחרים לתחום הבריאות, ויוצאי מזרח מעניקים יותר מאחרים לתחום הדת ולתחום החינוך.

לוח 2.21 תרומות לתחומי יעד לפי מוצא - יהודים (אחוזים)

מוצא	רווחה	בריאות	דת	חינוך	תחום אחר	סה"כ
ישראל (N=160)	53	35	6	5	1	100
מזרח (N=469)	37	36	14	10	3	100
מערב (N=471)	44	41	7	4	4	100

יעדי התרומות לפי עדה דתית (ערבים). הנתונים מצביעים על כך שהנוצרים, יותר מהעדות האחרות, תורמים לשירותי הבריאות ושירותי הדת, ופחות מהאחרות לתחום הרווחה. אולם המספרים הקטנים בעיבוד הנוכחי אינם מאפשרים ייחוס יציבות לממצאים אלו.

לוח 2.22 תרומות לתחומי יעד לפי עדה דתית - ערבים (אחוזים)

עדה דתית	רווחה	בריאות	דת	חינוך	תחום אחר	סה"כ
מוסלמים (N=26)	46	19	8	8	19	100
נוצרים (N=17)	18	47	18	-	18	100
דרוזים (N=13)	54	23	8	-	15	100

יעדי התרומות לפי דתיות. חילונים, יותר מדתיים, נוטים לתרום לתחום הרווחה, וכן לתחום הבריאות. כצפוי, תורמים הדתיים, יותר מהחילונים, לתחום הדת ותחום החינוך.<sup>9</sup> פירוט הממצאים מוצג בלוח להלן.

לוח 2.23 תרומות לתחומי יעד לפי דתיות (אחוזים)

דתיות	רווחה	בריאות	דת	חינוך	תחום אחר	סה"כ
חילונים (N=512)	50	41	4	2	4	100
מסורתיים (N=375)	39	39	15	5	2	100
דתיים (N=195)	35	27	16	15	6	100
ד. מאד/חרדי (N=78)	28	27	15	23	6	100

יעדי התרומות לפי הכנסה. בעלי הכנסה בינונית ומעלה (+6000 ש"ח לחודש) תורמים לתחום הרווחה יותר מבעלי הכנסה נמוכה. אלו תורמים יותר לתחום הדת והחינוך. ביתר התחומים לא נמצאו הבדלים משמעותיים לפי הכנסה:

<sup>9</sup> יחד עם זאת, מבדיקה מפורטת של הארגונים הספציפיים להם תורמת האוכלוסיה החרדית, מתברר שברשימה זו יש דומיננטיות של ארגונים שמקורם באוכלוסייה החרדית בכל הקטגוריות. כך למשל בתחום הרווחה רוב התורמים תורמים ל"עזר מציון", "טוב וחסד", "חסד רבקה", "אם כל חי", "חסד נעמי". בתחום הבריאות: "יד שרה", "יד אליעזר", "עזר ליולדות", "שמחת נצורים". בתחום החינוך: ישיבות, מוסדות תורה ושו"פ, ובאחר: ערוצי רדיו דתיים ו"ימחדשי היישוב היהודי".

לוח 2.24 תרומות לתחומי יעד לפי הכנסה (אחוזים)

סה"כ	תחום אחר	חינוך	דת	בריאות	רווחה	הכנסה (ש"ח\חודש)
100	3	11	13	39	35	עד 3000 (N=160)
100	5	9	11	39	37	3000-6000 (N=417)
100	5	4	8	35	48	6000-10000 (N=301)
100	3	4	7	37	49	10000+ (N=180)

היוזמה לתרומות לפי יעד

תרומות פורמליות ניתנות ביוזמת התורם בכשליש (34%) מהמקרים, בעוד מרביתן (61%) ניתנות כתוצאה מיוזמת הארגון הנתרם. ואולם נמצא כי התפלגות התרומות לפי יוזמה תלויה ביעד, וכי שיעור התרומות ביוזמת התורם נמוך יחסית כשהיעד הוא תחום הרווחה או הבריאות (31% ו- 24% בהתאמה) וגבוה במידה ניכרת (78%): כשהיעד תחום הדת. הזיקה בין הנטייה לתרום לבין דת מקבלת כאן חיזוק בהקשר שונה, נוסף על אלו שנדונו. עם זאת יתכן שתרומות לתחום הדת נעשות בסביבה המעודדת אותן במיוחד --ואולי תוך קבלת השירותים הדתיים (למשל בתחום בית הכנסת), בעוד שתרומות לתחום הרווחה ותחום הבריאות אינן נעשות בד"כ בעת ההיזקקות לשירותים אלו. השערה זו טעונה, כמובן, בדיקה. הלוח הבא מציג את פרטי הנתונים.

לוח 2.25 התפלגות היוזמה לתרומה פורמלית לפי יעד

כל היעדים	תחום אחר	חינוך	דת	בריאות	רווחה	יעד יוזמה
34	35	44	78	24	31	תורם
61	56	44	19	70	65	ארגון
3	4	8	1	3	3	פנייה כללית
2	4	4	3	2	1	אחר
<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>סה"כ %</b>
<b>1158</b>	<b>45</b>	<b>77</b>	<b>116</b>	<b>438</b>	<b>482</b>	<b>N</b>

גודל התרומה לפי יעד

שליש מהתרומות הפורמליות שניתנו בשנת 1997 היו בגובה של עד 50 ש"ח, שליש בין 50 ל-200, ושליש מעל 200 ש"ח (כאשר כששית מהן מעל 1000 ש"ח). היש יעדים הזוכים לתרומות גבוהות יותר מאחרים? בניית התפלגות סכומי התרומות לפי יעדיהן, נמצא כי התרומות לתחום הדת ותחום החינוך הן גבוהות

יותר מהתרומות לתחום הרווחה ולבריאות (אף כי הן מעטות יותר, כפי שראינו). כך, למשל, בעוד 12% מהתרומות לתחום החינוך ו- 10% מהתרומות לתחום הדת הן מעל 2000 ש"ח, רק 3% מהתרומות לתחום הרווחה, ורק 1% מהתרומות לתחום הבריאות, הן מעל סכום זה. פרטי הנתונים בלוח להלן.

לוח 2.26. התפלגות גודל התרומה הפורמלית לפי יעד

כל היעדים	תחום אחר	חינוך	דת	בריאות	רווחה	יעד
						תרומה (ש"ח)
33	32	4	11	37	40	עד 50
34	16	32	25	41	33	50-200
17	32	27	28	14	14	200-500
7	11	13	19	4	6	500-1000
5	5	12	8	3	4	1000-2000
4	5	12	10	1	3	2000+
<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>סה"כ %</b>

היוזמה לתרום לפי גודל התרומה

האם תרומות גדולות הן תוצאה של יוזמה אישית? הממצאים מספקים תשובה ברורה לשאלה זו: ככל שעולה סכום התרומה כן עולה שיעורן של התרומות ביוזמת התורם. וכך, בעוד בקבוצת התרומות הקטנות -- של עד 50 ש"ח - שיעורן של אלו שניתנו ביוזמת התורם קטן יחסית (18%), הרי שיעור זה עולה עם גודל התרומה ומגיע בקבוצת התרומות הגדולות (2000 ש"ח ומעלה) לכדי 68%. ממצא זה מובן, מאור גיסא, לאור הנוהג של איסוף תרומות מדלת לדלת - שם הסכומים קטנים בד"כ; ומאידך גיסא, לאור התופעה של בעלי אמצעים המציעים ביוזמתם תרומה למטרה נבחרת שתכליתה או מוטביה קרובים ללבם. פירוש נוסף לממצא זה: יתכן שהמתרמים מעבירים לתורמים הגדולים (יותר מאשר לקטנים) את ההרגשה שהתרומה נעשית ביוזמתם-הם (של התורמים). הלוח להלן מציג את פרטי הנתונים בנושא.

לוח 2.27. התפלגות היוזמה לתרומה פורמלית לפי גודל התרומה

תרומה (ש"ח)	יעד 50	50-200	200-500	500-1000	1000-2000	2000+	יוזמה
תורם	18	33	52	51	42	68	
ארגון	80	61	40	45	48	27	
פנייה כללית	1	4	4	2	6	2	
אחר	2	2	4	1	4	2	
<b>סה"כ %</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>N</b>

### פרק 3. עמדות הציבור כלפי תרומות

כיצד אדם תופס את מקומן של תרומות אזרחים? האם לתרומות יש תפקיד חברתי מיוחד, תפקיד אותו הממשלה לא יכולה, או לא צריכה למלא? או שמא אזרחים נדרשים לתרום רק משום שהממשלה ורשויות שלטון אחרות אינם ממלאים את תפקידיהם בצורה אופטימלית? רוב הציבור (64%) בדעה כי לתרומות של אזרחים יש תפקיד מיוחד שהממשלה לא יכולה למלא מתקציביה. אך רוב הציבור (56%) גם בדעה, שלו הממשלה הייתה אחראית יותר לא היה צורך בתרומות של אזרחים. כלומר, רק מיעוט (44%) סבורים שתרומות היו נחוצות גם אילו הממשלה הייתה אחראית יותר.

עמדה חיובית כלפי תרומות מיוצגת כאן, אם כן, ע"י שני משתנים:

1. עד כמה הנבדק אינו מסכים עם הדעה ש"לו הממשלה הייתה אחראית יותר לא היה צורך בתרומות" - כלומר שתרומות נחוצות גם כאשר הממשלה מתפקדת היטב.
2. עמדה זו חיובית כלפי תרומות במובן זה שתרומות נתפסות כממלאות צרכים שהממשלה אינה צריכה למלא.

עד כמה הנבדק מסכים עם הדעה שלתרומות תפקיד מיוחד שהממשלה לא יכולה למלא. הנתונים ביחס לאוכלוסייה כולה מפורטים בלוח הבא:

לוח 3.1 עמדות חיוביות כלפי תרומות

< = > עמדה חיובית לפי תרומות < = * = > עמדה שלילית כלפי תרומות < =				
--	-	+	++	
מסכים בהחלט	מסכים	לא כ"כ מסכים	בכלל לא מסכים	
32	24	20	24	לו הממשלה הייתה אחראית יותר, לא היה צורך בתרומות של אזרחים
--	-	+	++	
מסכים	לא כ"כ מסכים	מסכים	מסכים בהחלט	
16	20	31	33	לתרומות של אזרחים תפקיד מיוחד שממשלה לא יכולה למלא מתקציביה

עמדות כלפי תרומות לפי משתנים דמוגרפיים

**מגזר.** בנייתוח עמדות אלה לפי מגזר לאומי נמצא כי רוב גדול בקרב הערבים (81%, לעומת 56% בקרב היהודים) סבורים שהצורך בתרומות נובע מתפקוד לא מספק של הממשלה. ואכן, בקרב הערבים שיעור נמוך יחסית (52% בקרבם לעומת 67% בקרב היהודים) מייחס ערך ייחודי לתרומות הציבור (ר' לוח



להלן המפרט את עמדות הציבור כלפי תרומות לפי משתנים דמוגרפיים). כאן מן ראוי להזכיר שבמגזר הערבי מעטים יחסית (20% לעומת 70% בקרב היהודים) אכן תרמו בשנת 1997 לארגון כלשהו (זאת כאשר התרומה הלא-פורמלית בקרבם זהה בשיעורה בשני המגזרים, 46%). נתונים אלו משקפים ככל הנראה את צפיית המיעוט הערבי ליתר תמיכה חומרית ממוסדת מצד רשויות השלטון, ונטייה חלשה יחסית להסתמך על ארגונים וולונטריים.

**השכלה.** עמדות הציבור בנדון נמצאו קשורות גם לרמת ההשכלה: ככל שההשכלה נמוכה יותר כך עולה שיעור הרואים בתרומות תחליף לא-מועדף לאחריות הממשלה (מ - 43% בקרב המשכילים ביותר עד 70% בקרב הפחות משכילים); ובמקביל יורד שיעור המייחסים לתרומות האזרחים ערך ייחודי (מ- 69% עד 57% בהתאמה). ממצאים אלו ניתן להבין כך: בעוד הפחות משכילים מצפים לקבלת שירותים באמצעות גופים ציבוריים שאינם תלויים בתרומות, המשכילים יותר (שצורכיהם הבסיסיים באים על סיפוקם, ניתן להניח) רואים ערך בתפקיד האקספרסיבי של התרומות, בהיותן מבטאות את עדיפויותיו המשתנות של הפרט (התורם), תוך אפשרות של היענות גמישה ומיידית יותר לצרכים וערכים משתנים בחברה.

**הכנסה.** בעלי ההכנסה הנמוכה מצפים מהממשלה יותר מאשר בעלי ההכנסות הגבוהות (68% לעומת 47%) ואילו האחרונים מייחסים לתרומות הציבור חשיבות גדולה יותר מאשר בעלי הכנסה הנמוכה (71% לעומת 57%; ר' לוח להלן). מגמה זו תואמת את שנמצא לעיל בניתוח עפ"י השכלה. המתאם הגבוה יחסית בין השכלה והכנסה (36. במדגם זה) מצביע על קיומה של קבוצה בעלת מעמד חברתי-כלכלי נמוך המעדיפה הסתמכות על הממשלה על פני הסתמכות על תרומות וולונטריות, בקבלת שירותים חברתיים ואחרים. מחמת מצבם הקשה יותר של בני קבוצה זו, השירותים להם הם נזקקים הנם בסיסיים יותר ומכאן (כך ניתן לשער) העדפתם ששירותים אלו יהיו מעוגנים בהסדרים מחייבים יותר, כמשתמע מאחריות ממשלתית<sup>10</sup>.

**דתיות.** ההבדלים בין קבוצות הדתיות השונות אינם גדולים, אך יש לציין שהדתיים ביותר (רובם חרדים יהודים) מצפים מהממשלה פחות מהאחרים (53% מהדתיים מאוד אינם מסכימים ש"לו הממשלה הייתה יותר אחראית לא היה צורך בתרומות", לעומת כ- 44% בקרב האחרים). כלומר, בשאלה זו נבדלים הדתיים מה"דתיים מאוד" ודומים לחילונים ולמסורתיים. במקביל, ניכרת בקרב הדתיים (יותר מאשר בקרב החילונים והמסורתיים) נטייה לייחס ערך מיוחד לתרומת הציבור. הבדל זה משקף ככל הנראה, את תפיסת התרומה כמצווה דתית. בשאלה זו דומים הדתיים והדתיים מאוד (68% ו- 69%). הלוח להלן מציג את שיעורי הנוקטים עמדה חיובית כלפי תרומות (סכום האחוזים בשתי קטגוריות מענה), וזאת לפי קבוצות דמוגרפיות.

<sup>10</sup> ואולם, בדרך כלל, מתאם חיובי בין משתנים דמוגרפיים אינו מחייב מגמה דומה בעמדות לפי אותם משתנים דמוגרפיים, כפי שניווכח בניתוח העמדות לפי דתיות (דתיות מתואמת שלילית עם השכלה והכנסה).

לוח 3.2 אינדיקטורים לעמדה חיובית כלפי תרומות, לפי משתנים דמוגרפים  
(שיעור הנוקטים בעמדה המצוינת, באחוזים)

סוג העמדה החיובית כלפי תרומות:		קבוצה דמוגרפית
מסכים ש"לתרומות אזרחים תפקיד מיוחד שהממשלה לא יכולה למלא"	לא מסכים ש"לו הממשלה הייתה אחראית יותר לא היה צורך בתרומות"	
64	44	<b>כולם</b>
67	50	<b>מגזר יהודי</b>
52	19	<b>ערבי</b>
62	44	<b>מין גברים</b>
66	44	<b>נשים</b>
57	30	<b>השכלה עד 11 ש"ל</b>
63	41	<b>12 ש"ל</b>
69	55	<b>13+ ש"ל</b>
62	37	<b>גיל 21 עד 24</b>
59	45	<b>25 עד 34</b>
67	44	<b>35 עד 54</b>
66	46	<b>55+</b>
63	51	<b>מוצא (יהודים) ישראל</b>
65	47	<b>מזרח</b>
70	52	<b>מערב</b>
51	18	<b>עדה (ערבים) מוסלמים</b>
42	34	<b>נוצרים</b>
40	8	<b>דרוזים</b>
63	44	<b>רמת דתיות חילונים</b>
63	43	<b>מסורתי</b>
68	44	<b>דתי</b>
69	53	<b>דתי מאוד (חרדי)</b>
57	32	<b>הכנסה עד 3,000 ש"ח</b>
63	39	<b>3,000 - 6,000</b>
70	53	<b>6,000 - 10,000</b>
71	54	<b>10,000+</b>

### עמדות כלפי תרומה לפי נתינה בפועל

סביר לשער כי קיים קשר בין עמדה חיובית כלפי תרומה לבין ההתנהגות בפועל - הנתינה. כך למשל נצפה כי עמדה חיובית כלפי תרומה של אזרחים תאפיין את התורמים, יותר מאשר את אלו שלא תרמו. הלוחות להלן מאששים השערה זו: שיעור הנוקטים עמדה חיובית כלפי תרומות גבוה בקרב התורמים מאשר בקרב אלו שלא תרמו.

#### לוח 3.3 עמדה חיובית כלפי תרומות לפי תרומה בפועל

		"לו הממשלה הייתה אחראית יותר, לא היה צורך בתרומות של אזרחים"		
		מסכים עמדה שלילית	לא מסכים עמדה חיובית	
100	64	36	לא תרמו	
100	54	46	תרמו	

		"לתרומות של אזרחים תפקיד מיוחד שהממשלה לא יכולה למלא מתקציביה"		
		מסכים עמדה שלילית	לא מסכים עמדה חיובית	
100	43	57	לא תרמו	
100	34	66	תרמו	

# חלק III. התנדבות בציבור הישראלי

התנהגות פילנתרופית בצורה של עבודה התנדבותית מתקיימת בחברות שונות כהרחבה של המושג הבסיסי של "עזרה לזולת". בחברה המודרנית עשויה ההתנדבות להיעשות אם בצורה לא פורמלית, למשל, על ידי סיוע לשכן נכה או זקן בסידורי היום יום, ואם במסגרת ארגונית, למשל, טיפול בילדים פגועים במסגרת ארגון אקיי"ם, או שמירה במסגרת המשמר האזרחי, או פעילות במסגרת ארגון לשמירה על איכות הסביבה.

## פרק 1. הנטייה להתנדב: מי, כמה ולאילו יעדים

### א. ההתנדבות במבט כולל

בעיבוד נתוני ההתנדבות שנאספו במחקר הנוכחי נבחין בין ניתוחים המתייחסים לעצם ההתנדבות ושיעוריה (באוכלוסייה כולה ובקבוצות שונות), לבין ניתוח נתונים המתייחסים לכמות ההתנדבות, כלומר, הזמן שהוקדש למטרה זו. בעוד שעצם ההתנדבות משקפת גורמי-יסוד – ערכיים-תרבותיים, ובמיוחד הערך של עזרה לזולת, וכן תחושת שייכות והזדהות עם הקהילה או החברה הסובבת, הרי שכמות ההתנדבות עשויה להיות מושפעת גם ממשתנים ארגוניים, כגון צרכי הארגון, מסגרתו וכדומה, וכן מגורמים אישיים המשפיעים על יכולתו של הפרט ונכונותו להקדיש מזמנו ומרצו למען הזולת.

שיעור המתנדבים קרוב לשליש מהנחקרים דיווחו כי עסקו בפעילות התנדבותית כלשהי בשנת 1997. שיעור המתנדבים במסגרות השונות, הפורמליות והלא-פורמליות, הגיע לכדי 32% מכלל האוכלוסייה הבוגרת בישראל.

מידת ההתנדבות למטרת ניתוח כמותי של ההתנדבות הוגדרו מידות ההתנדבות, באופן יחסי, לפי מספר שעות ההתנדבות במהלך שנת 1997, כדלקמן:

- התנדבות מועטה יחסית - עד 40 שעות בשנה.
- התנדבות בינונית - מ- 40 שעות עד 250 שעות בשנה.
- התנדבות רבה - למעלה מ- 250 שעות בשנה.

חלק הארי של המתנדבים (45%) עסקו בהתנדבות במידה מועטה יחסית (עד 40 שעות בשנה). חלק ניכר מהמתנדבים (38%) התנדבו במידה בינונית (40 - 250 שעות בשנה) ומיעוטם (17%) התנדבו במידה רבה (250 ומעלה שעות בשנה).

כמות ההתנדבות הממוצעת למתנדב ב- 1997 נאמדת ב-155 שעות (ובארגונים: 180 שעות); וההתנדבות הממוצעת, מחושבת על כל האזרחים הבוגרים, הייתה 50 (בארגונים: 58) שעות בשנה. מספר שעות ההתנדבות של הציבור ב- 1997 נאמד בכ- 162 מיליון שעות.

השוואה לשנה הקודמת, 1996, מגלה מגמה של עלייה בהתנדבות: בעוד שרק כחמישית (18%) מהנחקרים ציינו כי ב- 1997 התנדבו פחות מאשר ב- 1996, הרי כשתי חמישיות (41%) מהם ציינו כי ב- 1997 התנדבו יותר מאשר ב- 1996.

יעד ההתנדבות. בהתייחס להתנדבות שנעשתה במסגרת ארגונית (13% מהציבור, N=189, התנדבו ב-N=211 מקרים) הרי ההתנדבות לתחום הרווחה הייתה הנפוצה ביותר (51% ממקרי ההתנדבות) ואחריה התנדבות לתחום הבריאות (20%), לביטחון (12%), וליעדים אחרים (17%). כמות ההתנדבות (בשעות עבודה) לפי יעד התרומה (תחום הארגון) מפורטת בלוח להלן:

לוח 1.1 **כמות ההתנדבות הפורמלית השנתית לפי יעד**

יעד <sup>11</sup>	התנדבות ממוצעת (שעות)	התנדבות חציונית (שעות)	ס"כ התנדבות (מיליוני שעות)	ערך כספי (שעה=15 ש"ח) (מיליוני ש"ח)
1. רווחה (כגון: וי"צו, אלו"ט, אנוש, אילן)	140	60	31	465
2. בריאות (כגון: יד-שרה, אגודה למלחמה בסרטן)	162	60	15	225
3. בטחון (כגון: משמר אזרחי, מכבי אש)	195	60	16	240
4. אחר (כולל: תחום הדת, חינוך ותרבות)	189	180	10	150
כל היעדים	160	60	72	1080

ממוצע ההתנדבות הפורמלית עמד על 160 שעות בשנת 1997 (חציון: 60 שעות) והוא עולה על ממוצע ההתנדבות הלא-פורמלית, שהיה 111 שעות (חציון: 20 שעות). בתחשיב כולל, סה"כ הערך הכלכלי של הפעילות ההתנדבותית הפורמלית (לפי תחשיב של 15 ש"ח לשעה) הוא 1,080 מיליארד ש"ח. בתחשיב של מספר משרות מלאות (לפי 35 ש' עבודה שבועיות) מדובר בשווה ערך ל 41,000 עובדים.

התנדבות בכמות קטנה (עד 40 שעות בשנה), למרות היותה הרווחת ביותר (43% ממקרי ההתנדבות) מהווה רק 4% מכמות ההתנדבות הכוללת. התנדבות בכמות בינונית (250-40 שעות בשנה; 39% מהמקרים) מהווה 34% מכמות ההתנדבות, ואילו משקלה של ההתנדבות בכמות גדולה (למעלה מ- 250 שעות בשנה, 18% ממקרי ההתנדבות) הוא הרב ביותר ומהווה 62% מכמות ההתנדבות הכוללת.

מיהם המתנדבים? כללית הנטייה להתנדב, במסגרת כלשהי, גבוהה יחסית בקרב:

- דתיים מאוד (חרדים), ובמיוחד המשכילים שבהם,
- משכילים, ובמיוחד במגזר הערבי,
- גילאי 35-54,
- בעלי הכנסה גבוהה (10,000 ש"ח לחודש ויותר).

שיעורים גבוהים יחסית של נמנעים מהתנדבות נמצאו בקרב:

- חילונים, ובמיוחד הפחות משכילים שבהם,
- בעלי השכלה נמוכה, ובמיוחד במגזר הערבי,
- צעירים (בני 21-24) ובמיוחד במגזר היהודי.

<sup>11</sup> לרשימת הארגונים שאוזכרו ומיונם לפי יעד, ר' נספח ד'.

תמונה שלמה יותר של הנטייה להתנדב בקבוצות אוכלוסין שונות מתקבלת מן הניתוח הסטטיסטי לפי משתנים סוציו-דמוגרפים המוצג להלן.

## **ב. הנטייה להתנדב וכמות ההתנדבות: ניתוח סוציו-דמוגרפי**

**מגזר.** בניתוח הנתונים לפי מגזר לאומי נמצא כי שיעור המתנדבים בקרב היהודים עולה מעט על שיעורם בקרב הערבים: 33% לעומת 28%. אינטרפרטציה של ממצא זה דורשת התייחסות למשתנים נוספים כגון השכלה וגיל הנבדקים, ואולי גם לעמדות הנבדקים כלפי פעילות התנדבותית ומקומה בחברה. בהמשך הדברים, נבחין בין התנדבות המתבצעת על בסיס אישי לבין התנדבות המתבצעת לארגונים ובאמצעות ארגונים, ונבחן התנהגות כל אחד מהמגזרים הלאומיים -- היהודי והערבי -- ביחס לצורות התנהגות אלו.

כאשר בוחנים את כמות ההתנדבות, דהיינו, את מספר השעות המושקעות בפעילות זו, מוצאים כי התנדבות רבה (יותר מ- 250 שעות בשנה) רווחת במגזר היהודי יותר מהערבי: 20% לעומת 4% מהמתנדבים בכל מגזר בהתאמה.

לוח 1.2 שיעור המתנדבים וכמות ההתנדבות בציבור בישראל, בכלל ולפי מגזר לאומי

מגזר	שיעור המתנדבים	מתוכם: % המתנדבים בכמות (שעות בשנה)		
		מועטה (עד 40)	בינונית (40-250)	רבה (יותר מ- 250)
יהודי (N=1200)	33	40	40	20
ערבי (N=300)	28	71	25	4
הכל (N=1500)	32	45	38	17

**מוצא/עדה.** בניתוח נתוני המגזר היהודי לפי מוצא נמצא כי יוצאי חו"ל - מזרח ומערב - נוטים להתנדב מעט יותר מילידי הארץ דור שני (34% ו- 36% לעומת 28% בהתאמה). אך התנדבות רבה (מעל 250 שעות בשנה) אופיינית ליוצאי מערב (26% מתוך קבוצת המתנדבים) ולילידי הארץ דור שני (21%, יותר מאשר ליוצאי מזרח 13%). במקביל, התנדבות מועטה יחסית אופיינית ליוצאי מזרח (46%) יותר מליידי הארץ דור שני (38%) וליוצאי מערב (36%).

לוח 1.3 שיעור המתנדבים וכמות ההתנדבות בציבור היהודי בישראל, לפי מוצא

לוח 1.3 שיעור המתנדבים וכמות ההתנדבות בציבור היהודי בישראל, לפי מוצא

מתוכם: % המתנדבים בכמות (שעות בשנה)			שיעור המתנדבים	מוצא
רבה (יותר מ-250)	בינונית (250-40)	מועטה (עד 40)		
21	42	38	28	ישראל
13	41	46	34	מזרח
26	38	36	36	מערב

בקרב הערבים נמצא כי הנוצרים נוטים להתנדב מעט יותר (33%) מאשר המוסלמים (27%) והדרוזים (29%). ואולם נמצא כי המעטים המתנדבים במידה רבה (מתוך קבוצת המתנדבים), הנם מקרב המוסלמים (שיעורם בקבוצת המתנדבים 6%) בעוד בקרב הנוצרים והדרוזים שיעורם אפסי. פרטי הנתונים בנושא זה בלוח הבא:

לוח 1.4 שיעור המתנדבים וכמות ההתנדבות בציבור הערבי בישראל, לפי עדה דתית

מתוכם: % המתנדבים בכמות (שעות בשנה)			שיעור המתנדבים	עדה
רבה (יותר מ-250)	בינונית (250-40)	מועטה (עד 40)		
6	23	71	27	מוסלמים
-	15	85	33	נוצרים
-	43	57	29	דרוזים

**דתיות.** הנטייה להתנדב עולה עם הדתיות והיא גבוהה במיוחד (61%) בקרב החרדים ("דתיים מאד" בסקר המגזר הערבי). בקרב הדתיים והמסורתיים שיעורי המתנדבים קרוב לממוצע הכללי (37% ו-34% בהתאמה), ואילו שיעור החילוניים הוא הנמוך ביותר (26%). גם בשיעורי ההתנדבות המרובה (יותר מ-250 שעות בשנה) עולים החרדים על הקבוצות האחרות, ואולם בענין זה ההבדלים בין קבוצות הדתיות אינם גדולים, כפי שמראה הלוח להלן.

לוח 1.5 שיעור המתנדבים וכמות ההתנדבות בציבור בישראל, לפי דתיות

דתיות	שיעור המתנדבים	מתוכם: % המתנדבים בכמות (שעות בשנה)		
		מועטה (עד 40)	בינונית (25-40)	רבה (יותר מ-250)
חילוניים	26	48	35	17
מסורתיים	33	48	33	19
דתיים	37	43	45	13
חרדים/ד. מאד	61	34	44	22

ניתוח הנתונים לפי דתיות בכל מגזר לאומי בנפרד מעלה כי מגמת העלייה בשיעורי ההתנדבות עם הדתיות מתקיימת במגזר היהודי בלבד (26%, 36%, 43% ו-68% בארבע קבוצות הדתיות בהתאמה) בעוד שבמגזר הערבי ההבדלים בין קבוצות הדתיות קטנים מאוד.

**השכלה.** הנטייה להתנדב עולה באופן ברור עם ההשכלה: בקבוצת ההשכלה הנמוכה יחסית (עד 11 ש"ל) רק 25% התנדבו בשנת 1997, בקבוצת ההשכלה הבינונית (12 ש"ל) 31% התנדבו ואילו בקבוצת ההשכלה הגבוהה (+13 ש"ל) 39% עסקו בפעולת התנדבות כלשהי. ממצא זה משקף כפי שניתן לשער הן את המודעות החברתית הרבה יותר של המשכיל והן את רווחתו האישית, המאפשרים לו לתת דעתו לרווחת זולתו. גם הנטייה להתנדבות מרובה (בתוך קבוצת המתנדבים) קשורה להשכלה, אלא שעיקר הפער הוא בין קבוצות ההשכלה הנמוכה והבינונית בעוד שקבוצת ההשכלה הבינונית והגבוהה זהות מבחינת כמות ההתנדבות, כפי שמתאר הלוח:

לוח 1.6 שיעור המתנדבים וכמות ההתנדבות בציבור בישראל, לפי השכלה

השכלה (שנות לימוד)	שיעור המתנדבים	מתוכם: % המתנדבים בכמות (שעות בשנה)		
		מועטה (עד 40)	בינונית (25-40)	רבה (יותר מ-250)
עד 11	25	64	26	11
12	31	42	40	18
13+	39	42	39	19

**הכנסה חודשית.** שיעור המתנדבים בקבוצות ההכנסה הנמוכה והבינוניות דומה פחות או יותר (30%, 32%, 32% בהתאמה) אך עולה בקבוצת ההכנסה הגבוהה (39%).

בפירוש ממצא זה יש להביא בחשבון שני גורמים סותרים העשויים לקבוע השפעת ההכנסה על ההתנדבות: בהתייחס למיעוטי ההכנסה, מחד גיסא, ערכו הכלכלי של זמנם נמוך יותר, הפנאי שלהם רב יותר ולכן הם עשויים לנצל בהסתברות גבוהה יותר בפעילות התנדבותית, מאידך גיסא, צרכיהם הבסיסיים רחוקים יותר ממילוי מאשר אצל האמיד יותר ולכן בכל זאת ינסו לעבוד זמן רב יותר, מה שישאיר פחות זמן להתנדבות. שתי מגמות אלו נוטות לסתור ולקזז זו את זו. טיעון משלים יתאר את מצבו של האמיד:



להתנדבות. שתי מגמות אלו נוטות לסתור ולקזז זו את זו. טיעון משלים יתאר את מצבו של האמיד: מחד, הערך הכלכלי של כל שעה מזמנו רב, מה שיביאו להתנדב פחות, מאידך, צרכיו קרובים יותר למילויים ולכן יהיה מוכן יותר להקדיש מזמנו להתנדבות.

טיעונים אלו עשויים להסביר לא רק את הממצא הנ"ל בדבר עצם ההתנדבות אלא גם את המגמות הלא אחידות שנתקבלו לגבי כמות ההתנדבות: כך למשל, נמצא כאן כי התנדבות מרובה נפוצה פחות מכל בקבוצת ההכנסה הבינונית-נמוכה (3,000 - 6,000 ש"ח לחודש) (14%) והיא גבוהה מעט יותר בקבוצת ההכנסה הנמוכה (עד 3,000 ש"ח לחודש) (18%). התנדבות מרובה נפוצה ביותר בקבוצת ההכנסה הגבוהה ביותר (+10,000 ש"ח לחודש) (24%).

הלוח הבא מציג הנתונים במלואם:

לוח 1.7 שיעור המתנדבים וכמות ההתנדבות בציבור בישראל, לפי הכנסה

מתוכם: % המתנדבים בכמות (שעות בשנה)			שיעור המתנדבים	הכנסה (ש"ח לחודש)
רבה יותר (מ-250)	בינונית (250-40)	מועטה (עד 40)		
18	41	42	30	עד 3,000
14	38	49	32	3,000-6,000
18	40	42	32	6,000-10,000
24	32	44	39	10,000+

**גיל.** לניתוח נתוני ההתנדבות לפי גיל הנבדק חשיבות מיוחדת לאור הסברה שהתנדבות מבוגרים מהווה עיסוק נאות עבורם. ואמנם, בבחינת שיעור ההתנדבות בארבע קבוצות הגיל נמצאה, כללית, מגמת עלייה החל בקבוצת הגיל הראשונה (25%) דרך השנייה (29%) ועד לשלישית (38%), עם זאת, נרשמה ירידה מסוימת בקבוצת הגיל הרביעית (31%).

ממצא מעניין מתקבל מניתוח כמות הפעילות ההתנדבותית לפי גיל: כאן אמנם עולים בני הקבוצה הרביעית (בני +55) על כל יתר קבוצות הגיל, ובעוד שמקרב המתנדבים שבהם, 30% מתנדבים במידה מרובה (יותר מ-250 שעות בשנה), הרי בקבוצות הגיל האחרות אחוז זה נע בין 10% ל-18%. להלן הנתונים המפורטים.

לוח 1.8 שיעור המתנדבים וכמות ההתנדבות בציבור בישראל, לפי גיל

מתוכם: % המתנדבים בכמות (שעות בשנה)			שיעור המתנדבים	גיל
רבה יותר (מ-250)	בינונית (250-40)	מועטה (עד 40)		
14	30	56	25	24 - 21
18	33	49	29	34 - 25
10	42	48	38	54 - 35
30	37	33	31	55+

**מין.** גברים ונשים התנדבו בשיעורים שווים (33% ו-32%). ומתוך המתנדבים שיעורי המתנדבים במידה רבה שווים אף הם (18% ו-17%), הבדל בין המינים ניכר רק בהשוואת שיעורי המתנדבים במידה מועטה ובמידה בינונית: 52% מהגברים המתנדבים, עושים זאת במידה מועטה, רק 38% מהמתנדבות, עוסקות כך במידה מועטה. ובמילים אחרות, בעוד שיעורי המתנדבים והמתנדבות שווים, הנשים המתנדבות מקדישות לכך יותר זמן בממוצע מהגברים המתנדבים:

לוח 1.9 שיעור המתנדבים וכמות ההתנדבות בציבור בישראל, לפי מין

מתוכם: % המתנדבים בכמות (שעות בשנה)			שיעור המתנדבים	מין
רבה יותר (מ-250)	בינונית (250-40)	מועטה (עד 40)		
18	30	52	33	גברים
17	45	38	32	נשים

הנטייה להתנדב: ניתוח לפי שילוב של תכונות דמוגרפיות

בסעיף זה נברר מהם שיעורי ההתנדבות בקבוצות דמוגרפיות המוגדרות על ידי שילוב של שני משתנים דמוגרפים. בתוך כך ננסה לאתר קבוצות בהן שיעורי התנדבות גבוהים או נמוכים במיוחד.

**מגזר ודתיות.** שיעורי ההתנדבות בקבוצות הדמוגרפיות על פי מגזר לאומי ודתיות נדונו כבר לעיל. מצאנו כי במגזר היהודי שיעורי ההתנדבות עולים עם הדתיות, בעוד שבמגזר הערבי שיעורים אלו יציבים פחות או יותר.

**מגזר והשכלה.** בכל מגזר, היהודי והערבי, שיעורי המתנדבים עולים באופן עקבי עם ההשכלה. שיעור ההתנדבות הנמוך ביותר נמצא בקרב בעלי ההשכלה הנמוכה יחסית במגזר הערבי (23%) ושיעור ההתנדבות הגבוה ביותר נמצא בקרב בעלי השכלה גבוהה במגזר הערבי (42%):

לוח 1.10 שיעור המתנדבים בציבור בישראל, לפי מגזר והשכלה

השכלה / מגזר	נמוכה (עד 11 ש"ל)	בינונית (12 ש"ל)	גבוהה (13+ ש"ל)
יהודי	26	31	38
ערבי	23	28	42

**מגזר והכנסה.** הן במגזר היהודי והן בערבי, שיעורי ההתנדבות הם הגבוהים ביותר בקבוצת ההכנסה הגבוהה (יותר מ- 10,000 ש"ח לחודש). ואולם בשלוש קבוצות ההכנסה הנמוכות יותר ישנן תנודות קטנות ובלתי עקביות. כפי שציינו בסעיף קודם, בנטייה להתנדבות לפי הכנסה פועלים יותר מגורם אחד: כך למשל הבדלים בהכנסת הנבדק משפיעים הן על ערכה של שעת עבודה שלו והן על התועלת השולית עבורו של הכנסה נוספת. שיקולים כאלו (בעלי השפעות מנוגדות על הנטייה להתנדב) עשויים להסביר את התנודות שנצפו. שיעורי המתנדבים בקבוצות מגזר והכנסה הם כדלקמן:

לוח 1.11 שיעור המתנדבים בציבור בישראל, לפי מגזר והכנסה

הכנסה / מגזר	עד 3,000	3,000-6,000	6,000-10,000	10,000+
יהודי	31	34	32	39
ערבי	29	27	25	42

**מגזר וגיל.** במגזר היהודי עולה שיעור ההתנדבות עם הגיל, בשלוש קבוצות הגיל הראשונות. בשני המגזרים היהודי והערבי, בקבוצת הגיל הרביעית (בני +55) שיעור ההתנדבות יורד. שיעורי ההתנדבות הגבוהים ביותר נמצאו אם כן בקבוצת גילאי 35 - 54: 39% ו- 32% במגזר היהודי ובמגזר הערבי בהתאמה. ניתן לשער כי לבני קבוצה זו המשאבים והרווחה היחסית המאפשרים להם להעניק מזמנם ומרצם למטרות חברתיות.

ממצא ייחודי לעיבוד הנתונים הנוכחי הוא, כי כאן נמצאה קבוצה אשר בה שיעור המתנדבים במגזר הערבי גבוה משיעור המתנדבים במגזר היהודי, הלא היא קבוצת הצעירים בני 21 - 24: 22% מבין היהודים, לעומת 30% בקרב הערבים, בגיל זה עוסקים בפעילות התנדבותית. יתכן שיש כאן ביטוי למעורבות חברתית רבה יחסית בקרב הצעירים הערבים (אולי לא מיותר להזכיר בהקשר זה כי הצעירים בקבוצת הגיל 21-24 במגזר היהודי נמצאים בראשית דרכם כאזרחים בוגרים, לאחר שירותם הצבאי).

לוח 1.12 שיעור המתנדבים בציבור בישראל, לפי מגזר וגיל

גיל / מגזר	גיל			
	55+	54 - 35	34 - 25	24 - 21
יהודי	32	39	31	22
ערבי	21	32	24	30

**מגזר ומין.** בעוד שבמגזר היהודי שיעור הנשים המתנדבות שווה למעשה לשיעור הגברים המתנדבים, הרי שבמגזר הערבי גברים מתנדבים יותר מנשים (34% לעומת 21%). יתכן שהתופעה קשורה באופי המסורתי יותר של החברה הערבית ולמעמד האישה בה. שיעור המתנדבים בקבוצות מגזר-מין מוצגים להלן:

לוח 1.13 שיעור המתנדבים בציבור בישראל, לפי מגזר ומין

מגזר / מין	מין	
	גברים	נשים
יהודי	33	34
ערבי	34	21

**דתיות והשכלה.** בכל רמת דתיות עולה ההתנדבות באופן עקבי עם ההשכלה. עלייה זו מתונה מאוד בקרב החילוניים וחדה מאוד ביתר קבוצות הדתיות. ומזווית אחרת, בכל רמת השכלה עולה ההתנדבות עם הדתיות (למעט סטייה קלה, ברמת ההשכלה הבינונית). שילוב מגמות אלה מתבטא בכך ששיעור ההתנדבות הגבוה ביותר בעיבוד זה נרשם בקרב דתיים מאוד בעלי השכלה גבוהה: 78%; ואילו שיעור ההתנדבות הנמוך ביותר נמצא בקרב חילוניים בעלי השכלה נמוכה: 23%. הלוח הבא מפרט הנתונים:

לוח 1.14 שיעור המתנדבים בציבור בישראל, לפי השכלה ודתיות

רמת דתיות / השכלה	השכלה		
	עד 11 ש"ל	12 ש"ל	13+ ש"ל
חילוני	23	26	28
מסורתי	24	33	45
דתי	26	30	55
ד. מאוד/חרדי	41	68	78

**דתיות והכנסה.** בכל קבוצת הכנסה עולה ההתנדבות עם הדתיות (למעט סטייה קלה בקבוצת ההכנסה השנייה). ואולם הקשר בין התנדבות והכנסה בכל אחת מרמות הדתיות אינו אחיד. כך למשל, שיעור המתנדבים בקרב חילוניים שבקבוצת ההכנסה השלישית (22%) נמוך מזה שבקבוצת ההכנסה הסמוכות.

לפירוט הנתונים, ראה הלוח הבא:

לוח 1.15 שיעור המתנדבים בציבור בישראל, לפי דתיות והכנסה

10,000+	6,000-10,000	3,000-6,000	עד 3,000	הכנסה
				רמת דתיות
32	22	27	26	חילוני
42	36	35	27	מסורת
57	48	31	32	דתי
*	*	53	65	דתי מאד (חרדי)

\* מספר המקרים בקבוצה קטן.

**השכלה וגיל.** בעוד שבקבוצות הגיל הגבוהות יחסית מתקיימת המגמה הכללית של עלייה בשיעור ההתנדבות עם ההשכלה, הרי שבקבוצת הגיל הנמוכה ביותר (21 - 24) המצב שונה: בעלי השכלה בינונית (12 ש"ל) נוטים פחות להתנדב (16%) מאשר בעלי השכלה נמוכה יחסית (29% מהם התנדבו) או גבוהה יחסית (36%). למעשה שיעור ההתנדבות בקרב צעירים בעלי השכלה בינונית (16%) הוא כמעט הנמוך ביותר שנרשם בקבוצה דמוגרפית כלשהי (נופל ממנו שיעור המתנדבים בקבוצת הגיל הזו, הצעירה, המשתיכים לקבוצת ההכנסה השלישית (6,000 - 10,000 ש"ח לחודש) שם היה שיעור ההתנדבות אף נמוך יותר (12%). ממצאים אלו משקפים אולי את מצבם של צעירים הטרודים בשלב מוקדם זה של חייהם בהתמודדות בענייניהם האישיים—מציינת בן-זוג, הגדרת הקריירה האישית שלהם וכד'.

**ג. השוואת כמות ההתנדבות בין 1996 ל- 1997**

לשאלה "האם בשנה האחרונה, 1997, מספר השעות שהקדשת להתנדבות גדול או קטן יותר בהשוואה לשנה הקודמת, שנת 1996?" התשובות היו כדלקמן (N=354):

יותר	41%
דומה	41%
פחות	18%

כלומר, שיעור ניכר (41%) מהמשיבים לשאלה זו דיווחו על גידול כלשהו בכמות ההתנדבות שלהם ושיעור דומה (41%) לא שינה מהרגליו. כחמישית (18%) מהמתנדבים ציינו כי ב- 1997 הפחיתו את כמות ההתנדבות שלהם יחסית לשנה הקודמת. אמנם שינויים בכמות ההתנדבות הנם צפויים עקב שינויים בנסיבות החיים של המתנדבים (למשל בריאות, גיל), אך במבט כולל מתקבל הרושם של גידול בנכונות להתנדב יותר.

גידול בכמות ההתנדבות ב- 1997 לעומת 1996 בולט בקרב:

- צעירים,
- ערבים,
- בעלי הכנסה גבוהה,
- בעלי השכלה נמוכה.

פירוט הנתונים מוצג בלוח להלן.

לוח 1.16 שינוי בכמות ההתנדבות ב- 1997 יחסית לשנה הקודמת,  
לפי משתנים דמוגרפים

פחות	דומה	יותר	
18	41	41	<b>כולם</b>
			<b>מגזר</b>
16	46	38	יהודי
28	18	54	ערבי
			<b>מין</b>
16	43	41	גברים
28	39	41	נשים
			<b>השכלה</b>
17	34	48	עד 11 ש"ל
18	43	39	12 ש"ל
18	42	40	13+ ש"ל
			<b>גיל</b>
23	11	66	21 עד 24
24	31	45	25 עד 34
18	38	44	35 עד 54
11	64	24	55+
			<b>מוצא (יהודים)</b>
20	40	40	ישראל
17	36	47	מזרח
13	56	31	מערב
			<b>עדה (ערבים)</b>
29	16	56	מוסלמים נוצרים* דרוזים*
			<b>רמת דתיות</b>
16	41	43	חילונים
20	37	43	מסורתי
17	43	40	דתי
19	42	39	דתי מאד / חרדי
			<b>הכנסה</b>
22	46	32	עד 3,000 ש"ח
20	39	40	3,000-6,000
22	38	40	10,000- 6,000
9	39	55	10,000+

\* מספר המקרים בקבוצה קטן.

## פרק 2. התנדבות פורמלית ולא-פורמלית

### א. השוואת ההתנדבות הפורמלית והלא-פורמלית: הנטייה להתנדב וכמות ההתנדבות

בסעיף זה נתמקד בנושא ההתנדבות של הציבור הישראלי בשנת 1997, תוך הבחנה והשוואה בין התנדבות לא-פורמלית (שהוגדרה כעזרה ללא תמורה לאדם או למשפחה שאינם קרובי משפחה או חברים של הנבדק, כגון תיקונים בבית, ליווי לבית חולים, בישול, מתן שיעורים פרטיים) לבין התנדבות פורמלית (שהוגדרה כעזרה הניתנת במסגרת ארגון, או לארגון כלשהו).

כאמור, 32% מאוכלוסיית ישראל הבוגרת דיווחו על פעילות התנדבותית כלשהי בשנת 1997. פירוט נתון זה לפי צורת ההתנדבות מגלה כי ההתנדבות הלא-פורמלית שכיחה יותר מההתנדבות הפורמלית (ר' לוח להלן). בין קבוצת המתנדבים הפורמליים והמתנדבים הלא-פורמליים מתקיימת חפיפה מסוימת: 6% מהציבור מתנדבים בשתי הצורות.

בהשוואת כמות ההתנדבות הפורמלית והלא-פורמלית, נמצא כי התנדבות בכמות רבה (מעל 250 שעות בשנה) מאפיינת את ההתנדבות הפורמלית יותר מאשר את זו הלא-פורמלית: 22% מהמתנדבים הפורמליים דיווחו על התנדבות רבה (יותר 250 ש') בהשוואה ל- 11% מהמתנדבים הלא-פורמליים. ובמקביל, התנדבות מועטה יחסית אופיינית לזו הלא-פורמלית מאשר לפורמלית (57% לעומת 40%).

#### לוח 2.1 שיעור המתנדבים פורמלית ולא-פורמלית עם התפלגות המתנדבים לפי כמות ההתנדבות (שעות)

התנדבות	שיעור המתנדבים	מתוכם: % המתנדבים בכמות (שעות בשנה)		
		מועטה (עד 40)	בינונית (40-250)	רבה (יותר מ-250)
לא-פורמלית	25	57	32	11
פורמלית	13	40	39	22

נעבור לניתוח השוואתי של התנדבות פורמלית ולא-פורמלית לפי משתנים דמוגרפיים.

#### מגזר לאומי

- בעוד שיעורי המתנדבים הלא-פורמליים בשני מגזרים, היהודי והערבי, דומים (25% ו-23%, בהתאמה), הרי שיעור המתנדבים הפורמליים במגזר היהודי עולה על זה שבמגזר הערבי (14% לעומת 8%).
- הן בהתנדבות פורמלית והן בזו הלא-פורמלית, שיעור המתנדבים בכמות רבה (מעל 250 שעות בשנה) נמוך במגזר הערבי מאשר במגזר היהודי.

לוח 2.2 המתנדבים והמתנדבים הרבה, בכל צורת התנדבות, לפי מגזר לאומי

לא-פורמלית		פורמלית		התנדבות מגזר
מתוכם: + 250 ש'י	% מתנדבים	מתוכם: + 250 ש'י	% מתנדבים	
13	25	25	14	יהודי (N=1200)
3	23	0	8	ערבי (N=300)
11	25	21	13	כולם (N=1500)

**מין**

ההבדלים בין המינים בשיעורי ההתנדבות, הפורמלית והלא-פורמלית, קלים בלבד. ואולם לגבי התנדבות פורמלית, גברים, יותר מנשים, נוטים לדווח על כמות רבה (25% לעומת 18%).

לוח 2.3 המתנדבים והמתנדבים הרבה, בכל צורת התנדבות, לפי מין התנדבות

לא-פורמלית		פורמלית		התנדבות מין
מתוכם: + 250 ש'י	% מתנדבים	מתוכם: + 250 ש'י	% מתנדבים	
11	26	25	12	גברים (N=774)
12	23	18	13	נשים (N=726)

**השכלה**

- שיעור המתנדבים עולה עם ההשכלה בכל אחת מצורות ההתנדבות: הפורמלית (מ- 7% בקבוצת ההשכלה הנמוכה ל 16% בקבוצת ההשכלה הגבוהה) והלא-פורמלית (מ- 21% ל- 29%).
- כמות ההתנדבות לפי השכלה, לעומת זאת, מגלה דפוס שונה בשתי קבוצות ההתנדבות: בעוד שיעור המתנדבים הרבה בצורה לא-פורמלית עולה עם ההשכלה, שיעור המתנדבים הרבה בצורה פורמלית הנו בשיאו בקבוצת ההשכלה הבינונית (28%) ונמוך יותר בקבוצות ההשכלה הקיצוניות (18% בנמוכה ו 19% בגבוהה).



לוח 2.4 המתנדבים והמתנדבים הרבה, בכל צורת התנדבות, לפי השכלה

לא-פורמלית		פורמלית		התנדבות השכלה
מתוכם: 250 + ש'י	% מתנדבים	מתוכם: 250 + ש'י	% מתנדבים	
9	21	18	7	11- ש"ל (N=352)
10	24	28	23	12 ש"ל (N=537)
14	29	19	16	13+ ש"ל (N=593)

**גיל**

- שיעור ההתנדבות הפורמלית עולה באיטיות עם הגיל (מ- 10% בקבוצת הגיל הראשונה ל- 14% ברביעית), אך שיעור ההתנדבות הלא-פורמלית עולה בתחילה עם הגיל, מגיע לשיא (32%) בקבוצת הגיל השלישית (גילאי 54-35) ויורד ברביעית.
- בבחינת שיעורי המתנדבים הרבה לפי גיל, לא מתגלה דפוס סדיר כלשהו.

לוח 2.5 המתנדבים והמתנדבים הרבה, בכל צורת התנדבות, לפי גיל

לא-פורמלית		פורמלית		התנדבות גיל
מתוכם: 250 + ש'י	% מתנדבים	מתוכם: 250 + ש'י	% מתנדבים	
4	17	21	10	21-24 (N=193)
13	22	21	12	25-34 (N=364)
8	32	13	13	35-54 (N=557)
21	21	34	14	+55 (N=380)

**מוצא (יהודים)**

- ההתנדבות הפורמלית נמוכה מעט בקרב יוצאי מזרח מאשר בקרב יוצאי מערב וילידי ישראל דור שני. ההתנדבות הלא-פורמלית נמוכה בקרב ילידי ישראל דור שני מאשר בקרב יוצאי חו"ל (מזרח ומערב).
- התנדבות פורמלית מרובה אופיינית יותר מכל ליוצאי מערב (35%) ופחות מכל ליוצאי מזרח (15%). התנדבות לא-פורמלית מרובה אופיינית לילידי ישראל דור שני יותר מאשר ליוצאי מזרח (10%) או מערב (15%).

לוח 2.6 המתנדבים והמתנדבים הרבה, בכל צורת התנדבות, לפי מוצא (יהודים)

לא-פורמלית		פורמלית		התנדבות מוצא
מתוכם: 250 + ש'	% מתנדבים	מתוכם: 250 + ש'	% מתנדבים	
18	18	22	14	ישראל (N=196)
10	27	15	12	מזרח (N=490)
15	27	35	1	מערב (N=486)

עדה דתית (ערבים)

- ההתנדבות הפורמלית נפוצה בקרב הנוצרים בשיעור כפול מאשר בקרב המוסלמים והדרוזים (15% לעומת 7% ו-8% בהתאמה).
- התנדבות מרובה, עפ"י ההגדרה שאימצנו כאן (250 שעות בשנה ויותר), נדירה במגזר הערבי.

לוח 2.7 המתנדבים והמתנדבים הרבה, בכל צורת התנדבות, לפי עדה (ערבים)

לא-פורמלית		פורמלית		התנדבות עדה
מתוכם: 250 + ש'	% מתנדבים	מתוכם: 250 + ש'	% מתנדבים	
5	22	0	7	מוסלמים (N=203)
0	21	0	15	נוצרים (N=41)
0	29	0	8	דרוזים (N=24)

דתיות

- למעלה מרבע מהדתיים מאוד (חרדים, במגזר היהודי) מתנדבים פורמלית. שיעור זה גבוה ביותר מפי שתיים משיעורי המתנדבים ברמות הדתיות האחרות (חילונים, מסורתיים ודתיים). שיעור המתנדבים לא-פורמלית עולה בהדרגה עם הדתיות (מקבוצת החילונים דרך המסורתיים ועד לדתיים) ועולה באופן חד (ל 50%) בקרב הדתיים מאוד. נראה כי ההתנדבות במסגרת ארגונית משקפת מחויבות למוסדות קהילתיים; וזו, סביר להניח, חזקה יותר בקרב החרדים מאשר ביתר הקבוצות שאינן נבדלות זו מזו במחויבותן המוסדית לקהילותיהן. לעומת זאת, התנדבות לא-פורמלית, משקפת רשת היכרויות צפופה המתבטאת בקרבה ובצורת חיים משותפת, תכונות הנשענות על ערכים מסורתיים המתחזקים בהדרגה עם העלייה בדתיות. מכאן העלייה ההדרגתית בשיעור המתנדבים לא-פורמלית (רי לוח להלן).

- שיעור המתנדבים פורמלית במידה רבה, גבוה במיוחד בקרב המסורתיים (32% ממתנדבים אלו מקדישים להתנדבות 250 שעות בשנה או יותר) ונמוך במיוחד בקרב הדתיים (9%; כאשר החילונים והדתיים מאוד תופסים מקום ביניים). דפוס זה נראה לא סדיר, וקשה להסבר ללא ניתוח מפורט עפ"י משתנים העשויים להשפיע על הקצאת הזמן הכללית של המתנדבים. שיעור המתנדבים לא-פורמלית שווה בקרב שלוש קבוצות הדתיות הראשונות וגבוה יחסית בקרב הדתיים מאוד.

לוח 2.8 המתנדבים והמתנדבים הרבה, בכל צורת התנדבות, לפי דתיות

לא-פורמלית		פורמלית		התנדבות דתיות
מתוכם: + 250 ש'	% מתנדבים	מתוכם: + 250 ש'	% מתנדבים	
11	18	22	11	חילונים (N=196)
10	27	32	12	מסורתיים (N=490)
10	31	9	13	דתיים (N=486)
17	50	20	27	ד. מאד (N=486)

הלוח להלן מראה כי הקשר שנמצא בין שיעור ההתנדבות ורמת הדתיות מאפיין את המגזר היהודי בלבד.

לוח 2.9 שיעורי המתנדבים פורמלית ולא פורמלית, לפי מגזר לאומי ודתיות

מגזר ערבי		מגזר יהודי		התנדבות דתיות
לא-פורמלית	פורמלית	לא-פורמלית	פורמלית	
21	11	17	11	חילוניים
25	6	28	13	מסורתיים
21	9	36	16	דתיים
25	-	55	32	דתיים מאוד

#### הכנסה

- ההבדלים בשיעורי ההתנדבות בין רמות ההכנסה אינם גדולים אם כי, כצפוי, בעלי הכנסה גבוהה שרווחתם רבה יותר מתנדבים יותר מאשר בעלי הכנסה נמוכה. זאת, הן בהתנדבות פורמלית והן בהתנדבות לא-פורמלית.
- שיעור המתנדבים הרבה מקרב המתנדבים פורמלית גבוה במיוחד ברמות ההכנסה הגבוהה ביותר (שוב, עקב רווחתם) והנמוכה ביותר (אולי משום שזמנם יקר פחות?). אין הבדלים ניכרים בין רמות ההכנסה בשיעור המתנדבים הרבה בצורה לא-פורמלית.

לוח 2.10 המתנדבים והמתנדבים הרבה, בכל צורת התנדבות, לפי הכנסה

לא-פורמלית		פורמלית		התנדבות הכנסה
מתוכם: 250 + ש'	% מתנדבים	מתוכם: 250 + ש'	% מתנדבים	
12	24	28	10	עד 3000 (N=297)
11	23	13	13	3000-6000 (N=570)
13	25	21	13	6000-10000 (N=311)
10	30	35	14	10000+ (N=161)

הנטייה להתנדב ברמות דתיות לפי משתנים דמוגרפים (יהודים) עקב החשיבות הרבה של רמת הדתיות בחקר הפילנתרופיה, יש עניין לבחון את הנטייה להתנדב בכל רמת דתיות בנפרד ולנתח נטייה זו לפי משתנים דמוגרפים נוספים. בסעיף זה נתמקד במגזר היהודי, בו מצאנו מגמת עלייה מובהקת בשיעורי ההתנדבות עם ה"עלייה" בדתיות (מ – 26% בקרב החילונים ועד 68% בקרב החרדים).

**התנדבות לא-פורמלית.** בניתוח ההתנדבות הלא-פורמלית בקבוצות הדתיות לפי משתנים דמוגרפים נוספים (ר' לוח) אנו מוצאים:

**מין.** בעוד שבקרב החילונים והמסורתיים אין הבדלים ניכרים בין המינים בשיעורי ההתנדבות הלא פורמלית, הרי שבקרב הדתיים ובמיוחד בקרב החרדים, נשים וגברים מתנדבים בשיעורים שונים. הממצא המפתיע כאן הוא שלדתיים ולחרדים דפוסים הפוכים מבחינה זו: אצל הדתיים (כמו אצל חילונים ומסורתיים) גברים מתנדבים יותר מנשים ואצל החרדים נשים מתנדבות הרבה יותר מגברים.

**השכלה.** בקרב החילונים ההתנדבות הלא-פורמלית נמוכה יחסית ואינה משתנה עם ההשכלה. שתי העובדות הללו ניתנות להסבר ע"י הינתקותם (התפיסתית והפיזית) של החילונים מקהילות קטנות ומגובשות וציפייתם למיסוד העזרה ההדדית במסגרות רחבות. (זאת בהנחה שקיימת מעין "רצפה" לשיעור ההתנדבות הלא-פורמלית שמתחתיה קשה לרדת). בקרב המסורתיים והדתיים עולה שיעור ההתנדבות הלא-פורמלית עם רמת ההשכלה. תופעה זו מוסברת כך: ככל שעולה ההשכלה כן גבוהה יותר הרווחה והיכולת להעניק לזולת, אך זאת בתנאי שהמעניק-בכוח שומר על זיקה לרשת קהילתית כלשהי, כפי שאנו מניחים לגבי המסורתיים והדתיים. לבסוף, בקרב החרדים (שם שיעור ההתנדבות הלא-פורמלית גבוה במיוחד) עולה ההתנדבות הלא-פורמלית במעבר מרמת השכלה נמוכה לבינונית, אך נשאר יציבה ואף יורדת מעט במעבר מהשכלה בינונית לגבוהה. לא מצאנו הסבר פשוט לתופעה זו, אך נזכיר כי תופעה דומה ואף חריפה יותר (דהיינו ירידה במעבר מהשכלה בינונית לגבוהה) מצאנו אצל החרדים בהקשר של מתן תרומות.

פירוט הנתונים ביחס למשתנים דמוגרפים אלו ואחרים מוצג בלוח להלן.

לוח 2.11 שיעור המתנדבים לא-פורמלית לפי משתנים דמוגרפים בקבוצות דתיות (יהודים)

חרדים	דתיים	מסורתיים	חילוניים	
55	36	28	17	<b>קבוצת הדתיות כולה</b>
				<b>מין</b>
39	40	29	19	גברים
61	33	27	14	נשים
				<b>השכלה</b>
44	27	19	18	עד 11 ש"ל
61	29	27	17	12 ש"ל
59	46	36	17	13+ ש"ל
				<b>גיל</b>
*75	9	13	12	21 עד 24
70	31	21	16	25 עד 34
40	45	39	22	35 עד 54
50	34	21	14	55+
				<b>מוצא</b>
55	17	20	14	ישראל
64	31	28	19	מזרח
48	52	32	17	מערב
				<b>הכנסה</b>
62	27	21	18	עד 3,000 ש"ח
44	35	29	14	3,000 - 6,000 ש"ח
*67	42	31	15	6,000 - 10,000
*100	52	30	23	10,000+

\* מספר המרואיינים בקבוצה אינו עולה על 10.

**התנדבות פורמלית.** בנייתוח ההתנדבות הפורמלית בקבוצות הדתיות לפי משתנים דמוגרפים נוספים (ר' לוח) אנו מוצאים:

**מין.** בקרב החילונים והמסורתיים שיעורי הנשים והגברים המתנדבים פורמלית דומים. בקרב הדתיים שיעור המתנדבים גדול משיעור המתנדבות; אך בקרב החרדים שיעור המתנדבות עולה בהרבה על שיעור המתנדבים. תופעה זו (שנמצאה גם בהתנדבות לא-פורמלית) משקפת אולי את התערותן הרבה יותר של הנשים החרדיות בחברה הסובבת בהשוואה לגברים החרדים.

**השכלה.** בכל רמת דתיות ניכרת עלייה בהתנדבות הפורמלית עם השכלה. עיקר העלייה בהתנדבות מתרחש במעבר מרמת ההשכלה הנמוכה לבינונית, כאשר ההבדלים בין רמות ההשכלה הבינונית והגבוהה קטנים. זאת, בכל רמת דתיות למעט בקבוצת ה"דתיים" (שאינם חרדים), אצלם עיקר העלייה בהתנדבות נרשמה במעבר מהשכלה בינונית לגבוהה.

**מוצא.** הממצא הבולט ביותר בניתוח לפי מוצא הוא שבקבוצת הדתיים (שאינם חרדים) שיעור המתנדבים פורמלית גבוהה בקרב יוצאי מערב מאשר ביתר קבוצות המוצא. פירוט הנתונים מוצג בלוח להלן.

לוח 2.12 שיעור המתנדבים פורמלית לפי משתנים דמוגרפים בקבוצות דתיות (יהודים)

חרדים	דתיים	מסורתיים	חילוניים	
32	16	13	11	<b>קבוצת הדתיות כולה</b>
				<b>מין</b>
17	20	12	11	גברים
39	13	14	12	נשים
				<b>השכלה</b>
13	9	8	7	עד 11 ש"ל
39	10	13	12	12 ש"ל
41	24	15	12	13+ ש"ל
				<b>גיל</b>
*25	27	4	9	21 עד 24
50	17	13	7	25 עד 34
24	19	11	12	35 עד 54
25	9	16	16	55+
				<b>מוצא</b>
*73	13	13	9	ישראל
24	10	12	11	מזרח
24	23	14	13	מערב
				<b>הכנסה</b>
31	15	9	8	עד 3,000 ש"ח
26	12	14	13	3,000 - 6,000 ש"ח
*55	21	15	10	6,000 - 10,000
*	24	13	13	10,000+

\* מספר המרואיינים בקבוצה אינו עולה על 10.

### היוזמה להתנדב

פעולת התנדבות כלשהי עשויה להיות ביוזמת המתנדב המציע עזרתו לארגון או לאדם הזקוק לסיוע, או ביוזמת מקבל הסיוע - אדם או ארגון הפונים אל המתנדב בכוח. ההתנדבות עשויה להיות גם ביוזמת צד שלישי או תוצאה של פניה כללית. נמצא כי רוב גדול של מקרי ההתנדבות – למעלה משלושה רבעים – הנם תוצאה של יוזמת המתנדב עצמו<sup>12</sup>. השוואת מקרי ההתנדבות הפורמלית והלא-פורמלית לפי יוזם ההתנדבות מגלה כי יוזמת המתנדב שכיחה יותר בהתנדבויות לא-פורמליות מאשר בהתנדבויות פורמליות (82% לעומת 73%). פירוט הנתונים עבור כל צורת התנדבות בנפרד מוצג בלוח להלן.

לוח 2.13 התפלגות התנדבות פורמליות ולא-פורמליות לפי היוזמה להתנדבות

התנדבות לא-פורמליות	התנדבות פורמליות	
82	73	יוזמת המתנדב (המרואיין/בני ביתו)
12	19	יוזמת מקבל הסיוע (הארגון/משפחה)
7	8	יוזמה אחרת (גורם שלישי, תקשורת, וכו')
<b>100</b>	<b>100</b>	<b>סה"כ (%)</b>
<b>456</b>	<b>211</b>	<b>N</b>

### היוזמה להתנדבות לפי משתנים דמוגרפיים

כשמדובר בהתנדבות פורמלית, יוזמת המתנדב שכיחה יחסית בקבוצות הבאות:

- מגזר ערבי,
- גברים,
- יוצאי מערב (יהודים),
- חילונים,
- קבוצת ההכנסה של 3000-6000 ש"ח לחודש,
- משכילים.

ואילו בהתנדבות לא-פורמלית (שם ההבדלים בין קבוצות קטנים יותר בדרי"כ) שכיחות גבוהה יחסית מופיעה בקבוצות הבאות:

- מבוגרים (בני +55),
- ילידי ישראל דור שני,
- חרדים.

לשם פשטות, הניתוח לפי משתנים דמוגרפיים ייעשה להלן ע"י הצגת אחוז מקרי ההתנדבות שנעשו ביוזמת המתנדב בכל קבוצה דמוגרפית (ר' לוח להלן). כך, האחוז המשלים ל - 100% (ואשר לא יצוין) ישקף את שיעור המתנדבים שלא ביוזמתם - אלו שנענו לפניית מקבל הסיוע או שהתנדבו כתוצאה מיוזמה אחרת כלשהי.

<sup>12</sup> בסעיף זה הניתוח הוא לפי מקרי התנדבות ולא לפי מתנדבים, והוא מתבסס על עד שני מקרי התנדבות פורמליות לנבדק, ועד שני מקרי התנדבות לא-פורמלית לנבדק.

לוח 2.14 שיעורי ההתנדבות הפורמליות והלא-פורמליות ביוזמת המתנדב לפי משתנים דמוגרפים

% התנדבות ביוזמת המתנדב מתוך		קבוצה דמוגרפית
התנדבות לא-פורמליות	התנדבות פורמליות	
82	73	<b>כולם</b>
82	71	<b>מגזר יהודי</b>
79	85	<b>ערבי</b>
82	85	<b>מין גברים</b>
81	62	<b>נשים</b>
84	68	<b>השכלה עד 11 ש"ל</b>
78	74	<b>12 ש"ל</b>
84	75	<b>13+ ש"ל</b>
79	71	<b>גיל 21 עד 24</b>
78	76	<b>25 עד 34</b>
80	71	<b>35 עד 54</b>
90	74	<b>55+</b>
89	63	<b>מוצא (יהודים) ישראל</b>
83	68	<b>מזרח</b>
80	78	<b>מערב</b>
82	75	<b>עדה (ערבים) מוסלמים</b>
*63	*100	<b>נוצרים</b>
*75	*100	<b>דרוזים</b>
83	78	<b>רמת דתיות חילונים</b>
81	70	<b>מסורתיים</b>
78	68	<b>דתיים</b>
86	73	<b>דתיים מאוד (חרדים)</b>
82	68	<b>הכנסה עד 3,000 ש"ח</b>
82	79	<b>3,000 - 6,000</b>
81	66	<b>6,000 - 10,000</b>
82	73	<b>10,000+</b>

\* קבוצה קטנה מ-10.



בחינת הלוח לעיל מגלה כי ההתנדבות הפורמלית **במגזר הערבי**, יותר מאשר במגזר היהודי, נעשית ביוזמת המתנדב (85% לעומת 71%). לגבי התנדבות לא-פורמלית, נרמז מצב הפוך, אם כי בהפרש קטן מאוד (79% לעומת 82%). ניתן אולי להסיק מכאן כי במגזר הערבי אמצעי הגיוס להתנדבות ארגונית נופלים מעט מאלו שבמגזר היהודי. לפיכך התנדבות בארגונים במגזר הערבי נובעת יותר מהכרת הפרט המתנדב בחשיבות המטרה למענה הוא מציע עזרתו.

התנדבות פורמלית ע"י **גברים** נעשית ביוזמת המתנדב בשיעור גבוה בהרבה מזו שמבוצעת ע"י נשים (85% לעומת 62%). מצב זה משקף, קרוב לודאי, את המעורבות רבה יותר של גברים בחיי הכלכלה וההתארגנות הפורמלית. בהתנדבות הלא-פורמלית אין הבדל בין המינים מבחינה זו.

התנדבות פורמלית ביוזמת המתנדב פחותה מעט בקבוצת ההשכלה הנמוכה מאשר ביתר קבוצות ההשכלה. ממצא זה עקבי עם ההנחה הכללית שעם **העלייה בהשכלה**, מתחזקת נגישות הפרט לארגונים. ואולם כשמדובר בהתנדבות לא-פורמלית, זו פחותה מעט בקבוצת ההשכלה הבינונית דווקא, מאשר בקבוצות ההשכלה הנמוכה והגבוהה.

לתלות יוזמת המתנדב **במוצאו** דפוס מעניין: בהתנדבות פורמלית **יוצאי מערב** הם היוזמים ביותר, יוצאי מזרח באים אחריהם ואילו ילידי ישראל דור שני, הנמוכים ביותר ביזימת ההתנדבות (78%, 68%, 63%, בהתאמה). אם נראה בנטיית הפרט להתנדב פורמלית ביוזמתו סימן לאוריינטציה ארגונית, הרי אוריינטציה כזו, כפי שניסינו לנמק בסעיף קודם, חזקה יותר בקרב יוצאי מערב הן בגלל השכלתם והן בגלל ריקעם הקהילתי בחו"ל.

ואולם בהתנדבות לא-פורמלית, סדר קבוצות המוצא הפוך, ויוזמת המתנדב היא השכיחה ביותר בין מקרי ההתנדבות של ילידי ישראל דור שני, פחותה בין אלו של יוצאי מזרח ונמוכה ביותר בין אלו של יוצאי מערב (89%, 83%, 80% בהתאמה). הניתוח לפי מוצא מתייחס כמובן ליהודים בלבד.

הן בהתנדבות הפורמלית והן בזו הלא-פורמלית מסתמן כי יוזמת המתנדב בולטת יותר **בקבוצות הדתיות הקיצוניות** - החילונים והדתיים מאוד (חרדים) - מאשר בקבוצות הביניים - המסורתיות והדתיים. הסבר אפשרי לכך הוא שבקבוצות הדתיות הקיצוניות רב יחסית משקלו של המרכיב הערכי בהתנדבות, דבר העשוי לעודד מעורבות ויוזמה אישית.

ניתוח היוזמה להתנדבות פורמלית לפי הכנסה מגלה דפוס מורכב (שכיחות גבוהה יחסית בקבוצות ההכנסה השניה והרביעית) ואילו ביוזמה להתנדבות לא-פורמלית אין הבדלים לפי הכנסה.

## ב. התנדבות לא-פורמלית: מאפיינים ייחודיים

ההיבטים השונים של ההתנדבות הלא-פורמלית נבדקו לגבי מקרה או שנים לכל נבדק, אותם ציין בעקבות ההנחיה להתייחס לשני מקרים עיקריים של התנדבות. בסך הכל צוינו 456 מקרי התנדבות לא-פורמלית (וזאת ע"י 25% מהמדגם). להלן נתמקד בניתוח ההתנדבות בתחומי-יעד שונים לפי משתנים דמוגרפיים.

### יעדי ההתנדבות הלא-פורמלית וסוגיה

נתמקד עתה בקבוצת המתנדבים הלא-פורמליים ונברר: למי ניתן הסיוע בהתנדבות, איזה סוג סיוע ניתן, ונזהה קשרים סטטיסטיים המאפיינים התנדבות זו.

**מקבלי הסיוע.** נבדקים שדווחו כי אמנם סייעו בהתנדבות לאדם או משפחה במהלך שנת 1997, נתבקשו לציין מה הקשר שלהם לאדם לו עזרו יותר מאשר לאחרים.

מהנתונים עולה כי החלק הארי (45%) של מקרי ההתנדבות הלא-פורמלית מופנים כלפי שכנים, וקרוב לשליש (29%) מהם מופנה לאנשים עמם לא היה למתנדב קשר מוקדם. יתר יעדי ההתנדבות הלא-פורמלית כוללים: בן עדה (6%), עמית במקום העבודה (9%) ואחר (13%). (כפי שניתן לצפות, דפוס זה שונה מאד מזה שנמצא לגבי תרומות, שם רוב התרומות הלא-פורמליות ניתנו לאדם לא מוכר.)

סיוע בהתנדבות לבן שכונה נפוצה יחסית בקרב:

- דתיים מאוד (חרדים) (63%),
- נוצרים (63%),
- קבוצות ההכנסה הנמוכה (עד 3000 ש"ח) והבינונית-גבוהה (10000-6000) (50%, 52% בהתאמה),
- קבוצות ההשכלה הנמוכה והבינונית (48%, 51% בהתאמה).

הלוח להלן מציג את פרטי הנתונים.

לוח 2.15 התנדבות לא-פורמלית: מאפיינים

יזם ההתנדבות		יעד (מקבל הסיוע)		התנדבו	קבוצה דמוגרפית
מקבל הסיוע	המתנדב	אין קשר	שכן		
12	82	29	45	25	כולם
11	82	30	45	25	מגזר יהודי
14	79	28	46	23	ערבי
13	82	32	44	26	מין גברים
9	81	27	46	23	נשים
11	84	35	48	21	השכלה עד 11 ש"ל
13	78	28	51	24	12 ש"ל
11	84	29	40	29	13+ ש"ל

המשך לוח 2.15

יזום ההתנדבות		יעד (מקבל הסיוע)		התנדבו	קבוצה דמוגרפית
מקבל הסיוע	המתנדב	אין קשר	שכן		
					<b>גיל</b>
11	79	36	44	17	21 עד 24
11	78	35	51	22	25 עד 34
14	80	25	43	32	35 עד 54
6	90	32	44	21	55+
					<b>מוצא: יהודים:</b>
5	89	25	48	18	ישראל
12	83	31	48	27	מזרח
12	80	30	41	27	מערב
					<b>ערבים</b>
13	82	36	46	22	מוסלמים
*38	*63	*13	63	21	נוצרים
*13	*75	*12	38	29	דרוזים
					<b>רמת דתיות</b>
10	83	28	36	18	חילונים
12	81	30	46	27	מסורתית
15	78	30	47	31	דתי
8	86	31	63	50	דתי מאוד (חרדי)
					<b>הכנסה</b>
10	82	36	50	24	עד 3,000 ש"ח
11	82	28	45	23	3,000 - 6,000
12	81	23	52	25	6,000 - 10,000
13	82	33	40	30	10,000+

\* קבוצה קטנה מ-10.

**סוג הסיוע.** סוג הסיוע השכיח ביותר הוא "עזרה אישית והגשת שירותים" (כולל סיוע לחולים קשישים או נכים, תיקונים בבית, ליווי וכדומה): 58% ממקרי ההתנדבות התנדבו בצורה כזו. צורות סיוע אחרות כוללות הוראה (כגון שיעורים פרטיים, 10%), גיוס כספים (9%), השגת מידע וקשר עם מוסדות (5%). ר' שורה תחתונה בלוח 2.16.

הלוח להלן מציג התפלגות משותפת של הקשר בין המתנדב ומקבל הסיוע ושל סוג ההתנדבות הלא-פורמלית. מהלוח ניתן להיווכח כי הדפוס הנפוץ ביותר של התנדבות לא-פורמלית הוא הגשת עזרה אישית לשכן (29%).

לוח 2.16 סוג ההתנדבות והקשר בין המתנדב למקבל הסיוע: התפלגות משותפת

סה"כ	אחר	סוגים שונים	גיוס כסף	הוראה	מתן מידע	קשר חברתי	עזרה אישית	סוג ההתנדבות
								הקשר בין המתנדב ומקבל הסיוע
45	4	2	2	5	2	2	29	בני אותה שכונה
6	1	-	1	2	-	-	3	בני אותה עדה
9	-	-	1	1	1	1	5	אותו מקום עבודה
13	2	1	2	1	1	1	7	אחר
27	2	2	3	2	1	2	14	אין קשר
<b>100</b>	<b>9</b>	<b>4</b>	<b>9</b>	<b>10</b>	<b>5</b>	<b>5</b>	<b>58</b>	<b>סה"כ</b>

**ג. התנדבות פורמלית: מאפיינים ייחודיים**

ההיבטים השונים של ההתנדבות במסגרת ארגונית נבדקו לגבי ארגון או שנים אותם ציין המרואיין בעקבות ההנחיה לנקוב בשם של שני הארגונים בהם או באמצעותם התנדב בעיקר. להלן נתמקד בניתוח ההתנדבות בתחומי-יעד שונים לפי משתנים דמוגרפים.

יעדי ההתנדבות לפי משתנים דמוגרפים

בדומה לתרומות, אף את ההתנדבות במסגרת ארגונית ניתן לנתח לפי היעד החברתי או התחום הכללי של הארגונים הללו. ואולם, בהקשר של התנדבות, המיון לתחומים בו בחרנו שונה מעט, וכאן הבחנו בארבעת סוגי התחומים הבאים: תחום הרווחה, תחום הבריאות, בטחון ו"אחר" (כאשר קטגוריה זו האחרונה כוללת בין היתר את תחום הדת, התרבות, והחינוך). שאלון הסקר איפשר לכל נחקר לציין עד שני ארגונים בהם התנדב בשנת 1997, וכך נמצא כי אותם 186 מנחקרי המדגם (כ-13%) אשר התנדבו באמצעות ארגונים, מייצגים למעשה 211 מקרי התנדבות פורמלית באותה שנה. העיבודים בסעיף זה מתבססים, אם כן, על ניתוח מקרי התנדבות אלה.

מספר מקרי ההתנדבות בארגונים הנו קטן במדגם זה ולכן קשה לייחס יציבות רבה לנתונים הנוכחיים. עם זאת ננסה לזהות מגמות כלליות המסתמנות בהם. במבט כולל ניתן לומר כי תחום הרווחה, כיעד להתנדבות, הנו הנפוץ ביותר (49% ממקרי ההתנדבות) והוא מודגש במיוחד בקבוצות הבאות (יחסית לקבוצות המשלימות):

- צעירים יחסית (קבוצת הגיל השניה בני 25-34),
- חרדים,
- קבוצת ההכנסה הבינונית-נמוכה (3000-6000 ש"ח בחודש),
- יוצאי-מזרח (בקרוב היהודים).

מתקבל הרושם כי סיוע התנדבותי במסגרת ארגונית שיעדם העיקרי תחום הרווחה, מאפיינת יותר בעלי אוריינטציה מסורתית מאשר בעלי אוריינטציה מודרנית. תופעה זו מעניינת במיוחד לאור המגמה ההפוכה שהסתמנה ביחס למתן תרומות, כפי שראינו לעיל.

לארגונים העוסקים בביטחון (כגון המשמר האזרחי, מכבי-אש) (12% ממקרי ההתנדבות) נוטים להתנדב:

לארגונים העוסקים בביטחון (כגון המשמר האזרחי, מכבי-אש) (12% ממקרי ההתנדבות) נוטים להתנדב:

- בעלי ההכנסה הגבוהה (+10000 ש"ח לחודש),
- ילידי ישראל דור שני,
- גברים,
- בעלי השכלה בינונית (12 ש"ל),

יותר מאשר בני הקבוצות המשלימות.

התנדבות לתחום הבריאות (21% ממקרי ההתנדבות) מאפיינת:

- חרדים,
- ילידי ישראל דור שני,

יותר מאשר את הקבוצות המשלימות.

הלוחות להלן מפרטים את הממצאים.

יעדי התנדבות לפי מגזר לאומי. בעוד שיעורי ההתנדבות לתחום הרווחה ולתחום הבריאות הנם זהים בשני המגזרים, היהודי והערבי, הרי שיעור ההתנדבות לשירותי בטחון גבוהים במגזר היהודי מאשר במגזר הערבי (שם אינה קיימת). שיעור ההתנדבות ל"תחום אחר" (הכולל גם חינוך ותרבות) גבוהים בהרבה יותר במגזר הערבי, כפי שמראה הלוח הבא:

לוח 2.17 ההתנדבות לתחומי יעד לפי מגזר לאומי (אחוזים)

מגזר	רווחה	בריאות	בטחון	תחום אחר	סה"כ
יהודי (N=183)	49	23	14	15	100
ערבי (N=28)	50	7	-	43	100
כל מקרי ההתנדבות (N=211)	49	21	12	19	100

יעדי התנדבות לפי מין. נשים, יותר מגברים, נוטות להתנדב לתחום הבריאות בעוד גברים מתנדבים יותר בתחום הביטחון.

לוח 2.18 ההתנדבות לתחומי יעד לפי מין (אחוזים)

מין	רווחה	בריאות	בטחון	תחום אחר	סה"כ
גברים (N=102)	46	11	20	24	100
נשים (N=109)	52	29	5	14	100

יעדי התנדבות לפי השכלה. בעלי השכלה נמוכה יחסית (עד 11 ש"ל) נוטים יותר מאחרים להתנדב לתחום הרווחה, ופחות מאחרים להתנדב בתחומי הבריאות.

לוח 2.19 התנדבות לתחומי יעד לפי השכלה (אחוזים)

סה"כ	תחום אחר	בטחון	בריאות	רווחה	השכלה
100	26	9	9	57	עד 11 ש"ל (N=24)
100	12	16	24	48	12 ש"ל (N=75)
100	22	10	21	47	13+ ש"ל (N=109)

יעדי ההתנדבות לפי גיל. בקבוצת הגיל השנייה (25-34) בולטת הנטייה להתנדב לתחום הרווחה, יחסית לקבוצות הגיל האחרות. בני קבוצת גיל זו, השנייה מתנדבים פחות מאחרים לתחום הבריאות:

לוח 2.20 התנדבות לתחומי יעד לפי גיל (אחוזים)

סה"כ	תחום אחר	בטחון	בריאות	רווחה	גיל
100	25	13	25	38	21-24 (N=24)
100	12	12	12	63	25-34 (N=49)
100	22	10	23	44	35-54 (N=82)
100	13	14	21	52	55+ (N=56)

יעדי התנדבות לפי מוצא (יהודים). בעוד ילידי ישראל דור שני נופלים מהאחרים בהעדפתם בהתנדבות בתחום הרווחה, הריהם עולים על האחרים בהתנדבות לשירותי בטחון ואף לתחום הבריאות. ליוצאי מזרח דפוס הפוך: התנדבותם לתחום הרווחה רבה יותר, ולתחום הבריאות נמוכה יותר, מאשר קבוצות המוצא האחרות.

לוח 2.21 התנדבות לתחומי יעד לפי מוצא -- יהודים (אחוזים)

לוח 2.21 התנדבות לתחומי יעד לפי מוצא --יהודים (אחוזים)

מוצא	רווחה	בריאות	בטחון	תחום אחר	סה"כ
ישראל (N=29)	28	35	21	17	100
מזרח (N=64)	59	13	13	16	100
מערב (N=86)	50	27	12	12	100

יעדי ההתנדבות לפי דתיות. דתיים וחרדים, יותר מחילונים ומסורתיים נוטים להתנדב לתחום הרווחה. חרדים גם מתנדבים לתחום הבריאות יותר מאחרים<sup>13</sup>. ההתנדבות בתחום הביטחון מקובלת ביותר בקרב החילוניים ויורדת עם הדתיות. פירוט הממצאים מוצג בלוח להלן.

לוח 2.22 התנדבות לתחומי יעד לפי דתיות (אחוזים)

דתיות	רווחה	בריאות	בטחון	תחום אחר	סה"כ
חילונים (N=81)	47	20	16	17	100
מסורתיים (N=61)	45	20	12	23	100
דתיים (N=40)	58	15	10	18	100
ד. מאד/חרדי (N=23)	61	35	-	4	100

יעדי ההתנדבות לפי הכנסה. בעלי ההכנסה הגבוהה (+10000 ש"ח בחודש) מתנדבים לתחום הרווחה פחות מאחרים, ולתחום הביטחון יותר מאחרים:

<sup>13</sup> גם בהתנדבות כמו בתרומות יש דומיננטיות ברורה של התנדבות חרדים לארגונים שמקורם האוכלוסיה החרדית כגון - "נשות חב"ד", "פנים מאירות", "קן חסד", "קול לרחל", בתחום הרווחה "יד אליעזר", "עזר ליולדת", "עזר מציון" בתחום הבריאות.

לוח 2.23 התנדבות לתחומי יעד לפי הכנסה (אחוזים)

סה"כ	תחום אחר	בטחון	בריאות	רווחה	הכנסה (ש"ח\חודש)
100	23	7	19	52	עד 3000 (N=31)
100	17	6	18	59	3000-6000 (N=83)
100	15	17	17	50	6000-10000 (N=47)
100	20	27	20	33	10000+ (N=30)

היוזמה להתנדב לפי יעד

התנדבות פורמלית מתבצעת ביוזמת המתנדב בכשלושה רבעים מן המקרים (73%). שיעור זה גבוה בהרבה מהנתון המקביל שנמצא עבור תרומות - 34%. רק מיעוט (19%) ממקרי ההתנדבות הפורמלית מקורם ביוזמת הארגון. שיעור ההתנדבות הפורמלית ביוזמת המתנדב תלוי במידה מסוימת ביעד ההתנדבות (אך לא במידה שנמצאה לגבי תרומות). וכך, בעוד שיעור המתנדבים ביוזמתם מקרב המתנדבים בתחומי הבריאות או הביטחון הוא כשני-שליש (67% כ"א), הרי שיעור זה גבוה מעט יותר כשמדובר בתחום הרווחה (72%) ועוד יותר, כאשר היעד "אחר" (86%). בקטגוריה זו נכללים תחומים שונים (חינוך, תרבות, דת ועוד). תחומים אלו, דווקא בגלל ייחודם בהקשר הנוכחי, עשויים להוות יעד לנטיות ליבו של המתנדב. פרטי הנתונים בלוח להלן.

לוח 2.24 התפלגות היוזמה להתנדבות פורמלית לפי יעד

כל היעדים	תחום אחר	בטחון	בריאות	רווחה	יעד יוזמה
73	86	67	67	72	מתנדב
19	14	21	23	18	ארגון
4	-	-	9	5	פנייה כללית
4	-	13	-	5	אחר
<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	%
<b>203</b>	<b>36</b>	<b>24</b>	<b>43</b>	<b>100</b>	N

כמות ההתנדבות לפי יעד

כשתי חמישיות מההתנדבות הפורמלית ב- 1997 הייתה בכמות מעטה יחסית של עד 50 שעות (דהיינו, שעה בשבוע במוצע). שתי חמישיות נוספות מההתנדבות היו בכמות בינונית של 50 עד 250 שעות בשנה (שעה עד חמש שעות בשבוע), והיתר (17%) בכמות רבה של למעלה מ- 250 שעות (ז"א למעלה מ- 5 שעות בשבוע).



בחינת התפלגות מקרי ההתנדבות לפי כמות ההתנדבות בכל יעד בנפרד מגלה כי כאשר היעד הוא תחום הרווחה, התפלגות זו דומה להתפלגות הכללית כפי שתוארה לעיל. ואולם כאשר היעד הוא תחום הבטחון, התנדבות בכמות בינונית (250-50 ש"י) הנה נפוצה ביותר (53%; ובמיוחד בחלק הגבוה של הטווח, 100-250 ש"י: 41%). זאת, ע"ח מקרי התנדבות בכמות מועטה אשר חלקם בהתנדבות לשירותי בטחון קטן יחסית. כמות ההתנדבות לתחום הבריאות מתפלגת עפ"י דפוס שונה: כאן ההתנדבות בכמות בינונית הנה מצומצמת יותר (32%) מהממוצע הכללי בעוד ההתנדבות המועטה וההתנדבות הרבה נפוצות יותר מאלו של הממוצע הכללי (46% ו- 22% בהתאמה). ולבסוף, התפלגות ההתנדבות לפי כמותה בקבוצת היעדים האחרים דומה לזו של תחום הבריאות. הממצאים לפרטיהם מוצגים בלוח להלן. סביר להניח כי ממצאים אלו משקפים, בין היתר, דרישות מבניות של הארגונים בתחומי היעד השונים.

לוח 2.25 התפלגות כמות ההתנדבות הפורמלית לפי יעד

כל היעדים	תחום אחר	בטחון	בריאות	רווחה	יעד
					כמות (שעות)
22	29	4	34	20	עד 12
20	18	25	12	24	13 – 50
9	6	8	10	9	51 – 75
7	2	4	7	6	76 – 100
24	12	41	15	26	101 – 250
10	9	8	15	10	251 – 500
7	15	8	7	4	500 +
<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>סה"כ %</b>
<b>196</b>	<b>34</b>	<b>24</b>	<b>41</b>	<b>97</b>	<b>N</b>

#### היוזמה להתנדב לפי כמות ההתנדבות

שיעור מקרי ההתנדבות ביוזמת המתנדב הוא, כזכור, 73%. האם שיעור זה תלוי בכמות ההתנדבות? באופן כללי ביותר ניתן לומר כי שיעור המתנדבים ביוזמתם גבוה יותר במקרי ההתנדבות ה"כבדה" יותר ובולטת במיוחד בהתנדבות בכמות של למעלה מ- 500 שעות בשנה: כאן 85% ממקרי ההתנדבות בוצעו ביוזמת המתנדב עצמו. את הקשר בין יוזמת המתנדב לכמות ההתנדבות ניתן לסביר אם נראה בשתי התופעות, יוזמה וכמות, גילויים של תחושת מחויבות כללית לחברה. עם זאת, אין המגמה המתוארת אחידה לחלוטין, ושיעור ההתנדבויות הפורמליות שביוזמת המתנדב הנו הנמוך ביותר (59%) דווקא כאשר כמות ההתנדבות בינונית-נמוכה (51-75 שעות בשנה).

לוח 2.26 התפלגות היוזמה להתנדבות פורמלית לפי כמות ההתנדבות

500+	251-500	101-250	76-100	51-75	13-50	עד 12	כמות (שעות)
							יוזמה
85	76	78	79	59	73	64	המתנדב
8	14	17	21	35	15	23	ארגון
-	10	-	-	6	8	7	פנייה כללית
8	-	4	-	-	5	7	אחר
<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	סה"כ %
<b>13</b>	<b>21</b>	<b>46</b>	<b>14</b>	<b>17</b>	<b>40</b>	<b>44</b>	N

### פרק 3. עמדות הציבור כלפי התנדבות

#### א. תפיסת מקומה של ההתנדבות בחברה הישראלית

מהו מקומה של ההתנדבות? היש לה תפקיד מיוחד בחברה, תפקיד אותו עובדים בשכר אינם יכולים או אינם צריכים למלא? או שמא ההתנדבות נחוצה משום שהממשלה והרשויות אינן ממלאות תפקידיהן כראוי? שאלות אלו הוצגו בפני הנבדקים ע"מ לעמוד על תפיסת הציבור את מקומה של ההתנדבות בחברה. מרבית הציבור (65%) בדעה כי להתנדבות יש תפקיד מיוחד שעובדים בשכר לא יכולים למלא. מכאן נראה כי בעיני הרוב המכריע של הציבור, לפן זה של המגזר השלישי ערך סגולי שאינו ניתן למימוש ע"י המגזרים האחרים. בתשובה לשאלה אחרת נמצא כי רק מיעוט (אמנם נכבד, 44%) אוהז בדעה שלו הממשלה הייתה מבצעת את המוטל עליה, לא היה צורך בהתנדבות של אזרחים. משמע כי הרוב (56%) סבור כי אפילו מילאה הממשלה את כל המוטל עליה, עדין היה מקום להתנדבות אזרחים.

עמדה חיובית כלפי ההתנדבות מיוצגת כאן ע"י שני משתנים:

- (1) עד כמה הנבדק אינו מסכים עם הדעה ש"לו הממשלה הייתה מבצעת את המוטל עליה, לא היה צורך בהתנדבות של אזרחים". עמדה זו חיובית כלפי התנדבות במובן זה שההתנדבות נתפסת כממלאת צרכים שהממשלה אינה צריכה למלא.
- (2) עד כמה הנבדק מסכים עם הדעה שלהתנדבות תפקיד מיוחד שעבודה בשכר (דהיינו במגזר הציבורי או הפרטי) אינה יכולה למלא.

הנתונים לגבי הציבור הישראלי כולו מוצגים בלוח להלן:

### לוח 3.1 עמדות חיוביות כלפי התנדבות

< = עמדה חיובית כלפי התנדבות > * = < עמדה שלילית כלפי התנדבות > =				
++	+	-	--	
בכלל לא מסכים	לא כ"כ מסכים	מסכים	מסכים בהחלט	
30	26	23	22	לו הממשלה הייתה מבצעת את המוטל עליה, לא היה צורך בהתנדבות של אזרחים
++	+	-	--	
מסכים בהחלט	מסכים	לא כ"כ מסכים	בכלל לא מסכים	
31	34	22	14	להתנדבות של אזרחים יש תפקיד מיוחד שעובדים בשכר לא יכולים למלא

#### עמדות כלפי התנדבות לפי משתנים דמוגרפים

בתפיסת התפקיד המיוחד שיש להתנדבות אין הבדלים גדולים בין הקבוצות הדמוגרפיות השונות (ר' טור שני בלוח הבא). הניתוח להלן יתמקד איפוא במדד הראשון, זה המתבסס על חיוב ההתנדבות אפילו כאשר הממשלה מבצעת המוטל עליה.

**מגזר.** בניתוח עמדות כלפי התנדבות לפי מגזר לאומי נמצא כי רוב גדול בקרב הערבים (79% לעומת 35% בקרב היהודים) סבור כי לו הממשלה הייתה מבצעת את המוטל עליה לא היה צורך בהתנדבות של אזרחים. רק מיעוט (21% הנותרים) מקרב הערבים אינם סבורים כך, כלומר, רק לדעת מיעוט זה יש צורך בהתנדבות ללא קשר עם תפקוד הממשלה. בקרב היהודים, לעומת זאת, עמדה חיובית זו כלפי ההתנדבות היא נחלת הרוב הגדול (65%, ר' טור ראשון בלוח להלן). נתונים אלה משקפים כנראה את צפיית המיעוט הערבי בארץ לקבלה מסודרת וממוסדת יותר של שירותים שונים. זהו השיעור הנמוך ביותר של עמדה חיובית שנרשם בקבוצה דמוגרפית שנבדקה.

**השכלה.** העמדה החיובית כלפי התנדבות עולה בחדות ככל שעולה ההשכלה: מ- 39% ברמת ההשכלה הנמוכה, דרך 53% ברמה הבינונית, ועד 68% ברמת ההשכלה הגבוהה. שוב, מתחזק הרושם כי בשכבות חלשות יחסית, העמדה כלפי התנדבות מסויגת יותר כתוצאה מצפיות לא-ממומשות שהממשלה וגופים ציבוריים בכלל יקבלו על עצמם את האחריות לאספקת שירותים שונים ללא הסתמכות על פעילות התנדבותית.

**הכנסה.** בהתאמה עם הממצאים לעיל העמדה החיובית כלפי ההתנדבות עולה בעקביות עם ההכנסה (מ- 39% ברמת ההכנסה הנמוכה ועד 70% בגבוהה). גם כאן, ככל הנראה, מצב חברתי וכלכלי נמוך גורר דרישה מהממשלה לבצע את המוטל עליה, לפי תפיסת הנבדקים, ולא להסתמך על הפעילות ההתנדבותית. מגמה זו מוסברת לא רק בהקשר הכללי של מכלול השירותים אלא, במיוחד לאור ההנחה כי בעלי הכנסה נמוכה נזקקים לשירותים בסיסיים יותר, לגביהם סדירות ההספקה ויציבותה חיוניות יותר.

**דתיות.** עמדת הדתיים מאוד (חרדים) כלפי ההתנדבות חיובית יותר מאשר בשלוש רמות הדתיות הנמוכות

**דתיות.** עמדת הדתיים מאוד (חרדים) כלפי ההתנדבות חיובית יותר מאשר בשלוש רמות הדתיות הנמוכות יותר. מכאן שהדתיים מאוד (רובם חרדים יהודים) מצפים מהממשלה פחות מהאחרים. ממצא זה (המנוגד לכאורה בניגוד להכללה אליה הגענו לעיל, שהרי הכנסת החרדים קטנה מזו של שאר האוכלוסייה) ניתן לייחס לגיבוש הקהילתי של החרדים המחייב עזרה הדדית והסתמכות מועטה יחסית על הממשלה וגופים אחרים חיצוניים לקהילה. פירט הנתונים מוצג בטור הראשון של הלוח להלן.

**לוח 3.2 אינדיקטורים לעמדה חיובית כלפי התנדבות, לפי משתנים דמוגרפים (שיעור הנוקטים בעמדה המצוינת, באחוזים)**

סוג העמדה החיובית כלפי התנדבות:		
מסכים ש"להתנדבות של אזרחים יש תפקיד מיוחד שעובדים בשכר לא יכולים למלא"	לא מסכים ש"לו הממשלה הייתה מבצעת את המוטל עליה, לא היה צורך בהתנדבות של אזרחים"	<b>קבוצה דמוגרפית</b>
<b>65</b>	<b>56</b>	<b>כולם</b>
64	65	<b>מגזר יהודי</b>
66	21	<b>ערבי</b>
65	55	<b>מין גברים</b>
63	57	<b>נשים</b>
63	39	<b>השכלה עד 11 ש"ל</b>
66	53	<b>12 ש"ל</b>
65	68	<b>13+ ש"ל</b>
58	53	<b>גיל 21 עד 24</b>
64	53	<b>25 עד 34</b>
67	57	<b>35 עד 54</b>
65	57	<b>55+</b>
64	65	<b>מוצא (יהודים) ישראל</b>
64	59	<b>מזרח</b>
65	68	<b>מערב</b>
67	21	<b>עדה (ערבים) מוסלמים</b>
48	23	<b>נוצרים</b>
75	12	<b>דרוזים</b>

סוג העמדה החיובית כלפי התנדבות:		
מסכים ש"להתנדבות של אזרחים יש תפקיד מיוחד שעובדים בשכר לא יכולים למלא"	לא מסכים ש"לו הממשלה הייתה מבצעת את המוטל עליה, לא היה צורך בהתנדבות של אזרחים"	<b>קבוצה דמוגרפית</b>
63	57	<b>רמת דתיות</b>
64	54	חילונים
65	55	מסורתי
79	63	דתי
		דתי מאוד (חרדי)
		<b>הכנסה</b>
63	39	עד 3,000 ש"ח
68	50	3,000 - 6,000
66	68	6,000 - 10,000
60	70	10,000+

עמדות כלפי התנדבות לפי התנדבות בפועל

האם קיים קשר בין עמדות כלפי התנדבות לבין התנדבות בפועל? כצפוי, נמצא כי עמדה חיובית כלפי ההתנדבות נפוצה יותר בקרב המתנדבים מאשר בקרב אלו שלא התנדבו. עם זאת ההבדלים קטנים ממה שניתן היה אולי לצפות: בהתייחס לאינדיקטור הראשון, בעוד ל- 62% מהמתנדבים ול- 53% מאלו שלא התנדבו, עמדה חיובית כלפי ההתנדבות. ובהתייחס לאינדיקטור השני, הנתונים המקבילים הם 68% ו- 63%. ר' לוח להלן.

לוח 3.3 **עמדה חיובית כלפי התנדבות לפי התנדבות בפועל**

	"לו הממשלה הייתה מבצעת את המוטל עליה, לא היה צורך בהתנדבות של אזרחים"		
	מסכים עמדה שלילית	לא מסכים עמדה חיובית	
לא התנדבו	47	53	100
התנדבו	38	62	100

	"להתנדבות של אזרחים תפקיד מיוחד שעובדים בשכר לא יכולים למלא"		
	מסכים עמדה שלילית	לא מסכים עמדה חיובית	
לא התנדבו	37	63	100
התנדבו	32	68	100

## **ב. סיבות לאי-התנדבות**

כפי שמצאנו, רוב הציבור הישראלי הבוגר (68%) לא התנדב כלל בשנת 1997. בשאלון המחקר התייחסנו, גם לציבור זה.

בפני המרואיינים שלא התנדבו הוצגו מספר גורמים היכולים להוות סיבות לאי התנדבות. בהתייחס כל גורם בנפרד, נתבקשו המרואיינים הללו להעריך עד כמה אותו גורם היווה עבורם סיבה שלא להתנדב. הגורמים לאי התנדבות, ושכיחות המשיבים שהושפעו מהם "במידה רבה" שלא להתנדב בשנת 1997, הם:

- **חוסר זמן:** 55% מציבור שלא התנדב טען כי "במידה רבה" לא התנדב בשל סיבה זו. זוהי הסיבה הנפוצה ביותר לאי התנדבות בשנת 1997. שכיחות הטוענים כך עולה:
  - ככל שיורד הגיל.
  - ככל שעולה ההשכלה.
  - ככל שעולה ההכנסה.
- **"לא פנו אלי, לא חשבתי על כך":** 38% מציבור הלא מתנדבים לא התנדבו במידה רבה בגין סיבה זו. זוהי הסיבה השנייה בשכיחותה לאי התנדבות. שכיחות רבה יחסית לטענה זו נמצאה בקרב:
  - המגזר הערבי (61% לעומת 32% במגזר היהודי ציינו שבמידה רבה לא התנדבו בשל סיבה זו).
  - ככל שיורד הגיל.
  - ככל שיורדת ההשכלה.
- **"אני מאמין שזה תפקיד הממשלה לספק את הצרכים של כל האזרחים":** כרבע (24%) מציבור הלא מתנדבים לא עשו זאת במידה רבה מסיבה זו. סיבה זו נפוצה יותר ככל שיורד הגיל. נציין שהיא נדירה ביותר בקרב החרדים (רק 7% מהחרדים שלא התנדבו ציינו שסיבה זו השפיעה עליהם במידה רבה לא להתנדב).
- **"אני מאמין שעל כל אחד לדאוג לעצמו לפי יכולתו":** כחמישית (21%) לא התנדבו מסיבה זו. קשר חזק נמצא בין השפעת הגורם "אני מאמין שזה תפקיד הממשלה לספק את הצרכים של כל האזרחים" והשפעת הגורם "אני מאמין שעל כל אחד לדאוג לעצמו לפי יכולתו" (מקדם המתאם 0.41).
- **"בריאותי לא מרשה לי":** 16% ציינו כי גורם זה השפיע עליהם במידה רבה שלא להתנדב. סיבה זו שכיחה במיוחד בקרב בני 55+, 36% מהם ייחסו השפעה רבה לסיבה זו לאי התנדבות. גם בקרב החרדים לסיבה זו מאחז, 26% מאלו שלא התנדבו טענו כך.
- **"אני לא חושב שהתנדבות היא דבר חשוב או מועיל":** 14% מציבור הלא מתנדבים ציינו סיבה זו.
- **"התנדבות לא תתרום לי דבר":** פחות מעשירית (9%) מהציבור הישראלי שלא התנדב טען שבמידה רבה לא התנדבו מסיבה זו.

ככל שעולה חשיבות הגורם "אני לא חושב שההתנדבות היא דבר חשוב או מועיל" כסיבה לאי התנדבות עולה חשיבות הגורם הטוען ש"ההתנדבות לא תתרום לי דבר" (מקדם המתאם (פירסון) 0.51).

פרטי הנתונים מוצגים בלוח להלן.

לוח 3.4: סיבות לאי-התנדבות בקרב הלא-מתנדבים לפי משתנים דמוגרפיים  
 (% המעריכים במידה רבה גורם נתון כסיבה לאי-התנדבותם)

קבוצה דמוגרפית	אין זמן	תפקיד הממשלה	כל אחד ידאג לעצמו	לא פנו אלי	לא דבר חשוב	לא תתרום לי	בשל בריאות
<b>כולם</b>	55	24	21	38	14	9	16
<b>מגזר יהודי</b>	57	25	22	32	15	9	17
<b>מגזר ערבי</b>	51	24	21	61	9	11	11
<b>מין גברים</b>	56	25	20	38	13	10	16
<b>מין נשים</b>	54	24	22	39	15	8	16
<b>השכלה עד 11 ש"ל</b>	50	28	24	42	14	11	24
<b>12 ש"ל</b>	55	25	21	38	14	12	14
<b>13+ ש"ל</b>	59	21	20	36	13	6	12
<b>גיל 21 עד 24</b>	64	24	14	46	14	9	11
<b>25 עד 34</b>	58	20	24	42	11	10	7
<b>35 עד 54</b>	56	24	24	38	14	10	10
<b>55+</b>	47	28	20	31	16	9	36
<b>מוצא (יהודים) ישראל</b>	55	24	23	39	16	13	12
<b>מזרח</b>	59	28	23	32	15	6	19
<b>מערב</b>	54	22	20	29	14	9	19
<b>עדה (ערבים) מוסלמים</b>	49	25	22	64	10	11	10
<b>נוצרים</b>	42	27	15	46	8	12	12
<b>דרוזים</b>	65	24	24	71	24	6	18
<b>רמת דתיות חילונים</b>	57	23	19	38	12	9	11
<b>מסורתית</b>	54	28	25	42	14	10	22
<b>דתי</b>	54	24	23	34	20	11	21
<b>חרדי</b>	54	7	25	39	11	7	26
<b>הכנסה עד 3,000 ש"ח</b>	45	27	24	37	13	8	17
<b>3,000 - 6,000</b>	57	23	20	44	14	9	9
<b>6,000 - 10,000</b>	55	20	21	30	14	11	9
<b>10,000+</b>	62	26	21	34	16	11	9

ג. המניעים להתנדבות

## ג. המניעים להתנדבות

מה גורם לאנשים להתנדב? על מנת לבחון שאלה זו באופן שיטתי נתבקשו מרואייני המדגם להתייחס בנפרד לכל אחת מ-16 סיבות העשויות להניע לאנשים להתנדב. הסיבות שנבחרו לקוחות מארבעה תחומי חיים: התחום האישיותי, התחום הפיזי, התחום החברתי והתחום התרבותי<sup>14</sup>. המרואיינים נתבקשו לציין עבור כל סיבה, באיזו מידה לדעתם היא גורמת לאנשים להתנדב. הלוח להלן מציג לצד כל סיבה אפשרית, כפי שהוצגה בפני המרואיינים, את אחוז המייחסים לה השפעה רבה כמניע להתנדבות.

בסה"כ הציבור בדעה שהמתנדב יוצא נשכר מפעולת ההתנדבות שלו. "שכרו" העיקרי הוא בתחומים החברתיים ובמידת מה גם בתחומים התרבותיים והאישיותיים בעוד התחום הפיזי הוא הנתרם פחות מכולם. כך, למשל, 62% מהמשיבים סברו כי הטענה כי "ההתנדבות מאפשרת ליצור קשרי ידידות עם אחרים" מהווה במידה רבה סיבה להתנדבות. אחוז זהה רואים בטענה כי "ההתנדבות יכולה לחזק אצל המתנדב את תחושת השייכות לקהילה ולחברה שלו" סיבה נכבדה להתנדבות. שני נושאים אלו, קשרי ידידות ותחושת שייכות, נמנים על התחום החברתי. כמו-כן גבוה יחסית חשיבותו של גורם נוסף מתחום הרווחה החברתית, דהיינו, האפשרות לקיים קשרים מוסדיים (48%). לאפשרות לתת ביטוי לאישיותו של המתנדב (מהתחום האישיותי) וכן ביטוי לאמונותיו (מהתחום התרבותי) גם כן משקל נכבד (50% ו- 44% בהתאמה ציינו תגמולים אלו כסיבה חשובה להתנדבות).

**עצם ההתנדבות של הנבדק לא מעלה את הערכת חשיבות תגמול ההתנדבות למתנדבים:** בדרך כלל, הן בקרב המתנדבים והן בקרב הלא-מתנדבים נמצא שיעור דומה של הערכת תגמול ההתנדבות למתנדבים בהיבטים השונים שנבדקו. יוצא מכלל זה: האפשרות לבטא אמונות (גורם מהתחום התרבותי) בו נרשם ההבדל הגדול ביותר בין מתנדבים ללא מתנדבים (51% לעומת 41% בהתאמה מעריכים תגמול זה כסיבה חשובה להתנדבות). תגמולים נוספים המוערכים במידה שונה מעט ע"י מתנדבים ושאינם מתנדבים הם: חיזוק תחושת השייכות התרבותית (40% לעומת 33%), תרומת ההתנדבות לבריאותו של המתנדב (30% לעומת 23%), וביטוי האישיות (54% לעומת 48%). הבדלים קטנים יותר נרשמו במספר תגמולים נוספים. פרטי הנתונים בעניין זה מוצגים בטורים השני והשלישי בלוח הבא.

הלוח להלן מציג את סידרת תגמולים אשר הוצגו למרואיינים כסיבות אפשריות להתנדבות ואת אחוז המשיבים כי התגמול המצוין מהווה במידה רבה סיבה להתנדבות. הנתונים מוצגים בהתייחס לשלוש קבוצות: (1) הציבור כולו, (2) המתנדבים בצורה כלשהי (פורמלית ו/או לא-פורמלית), אלו מהווים, כזכור (32% מהציבור), ואלו שאינם מתנדבים כלל (68% מהציבור).

<sup>14</sup> שש עשרה הסיבות שיפורטו להלן מתבססות על מודל איכות החיים המערכתי הקובע, ע"ס תיאוריה מאוששת, את מכלול מרכיבי איכות החיים -- "תועלות הפרטי" - במובן הרחב ביותר. אלה נראו מתאימים לבחינה מקיפה וממצה של ההנעה להתנדבות (כולל זיהוי תועלות שאינן מניעות להתנדבות, לדעת הנבדקים).



**לוח 3.5 הערכת משקלם של תגמולים שונים כסיבות להתנדבות:  
אחוז הסבורים כי תגמול מסוים מהווה במידה רבה סיבה להתנדבות  
באוכלוסייה כולה ולפי התנדבות בפועל**

% הסוברים כי תגמול זה מהווה סיבה להתנדבות במידה רבה			ההתנדבות:
לא-מתנדבים	מתנדבים	כולם	
48	54	50	* מאפשרת למתנדב לתת ביטוי לאישיותו
25	26	25	* מאפשרת למתנדב לנוח מעיסוקיו השגרתיים
22	22	22	* משחררת את המתנדב מדאגות אישיות
38	38	38	* מחזקת את הביטחון העצמי של המתנדב
28	28	28	* מאפשרת למתנדב לבטא את כוחו ושליטתו בסביבה
14	18	15	* יכולה לשפר את מצבו החומרי של המתנדב
23	30	26	* עשויה לתרום לבריאותו של המתנדב
22	25	23	* מחזקת את ביטחונו הפיזי של המתנדב
37	34	36	* משפרת את מעמדו החברתי של המתנדב
48	46	48	* מאפשרת למתנדב לקיים קשרים עם ארגונים ומוסדות
62	62	62	* מאפשרת למתנדב ליצור קשרי ידידות עם אחרים
60	65	62	* יכולה לחזק אצל המתנדב את תחושת השייכות לקהילה ולחברה שלו
41	51	44	* מאפשרת למתנדב לבטא את האמונות שלו
36	41	37	* משפרת את ההתאמה בין הערכים של המתנדב לבין ערכי סביבתו
32	35	33	* משפרת אצל המתנדב את ההתאמה בין ערכיו השונים
33	40	35	* מחזקת את הקשר של המתנדב לדת או לתרבות אליה הוא משתייך

מעניין כי קיים קשר סטטיסטי חיובי וגבוה יחסית בין הערכת השפעתן של כל 16 הסיבות שהוצגו. כלומר, ככל שמרואיין העריך השפעה רבה יותר לסיבה מסוימת כך הוא העריך השפעה רבה יותר גם ליתר הסיבות להתנדב.

בחלוקת הציבור לפי משתנים דמוגרפים, לא נמצאו הבדלים גדולים בין קבוצות אוכלוסייה שונות, אך מספר מגמות מלמדות כי, **בדרך כלל**, מעריכים יותר את תרומת ההתנדבות למתנדבים (תגמול למתנדב) בקרב:

- ערבים יותר מיהודים.
- נשים יותר (או כמו) מגברים.
- בעלי ההשכלה הנמוכה ביותר (בעוד בעלי ההשכלה הגבוהה ביותר מעריכים פחות את חשיבות ההתנדבות כתורמת למתנדב).
- בני עדות המזרח.

- בעלי ההכנסות הנמוכות ביותר, יותר מאשר בעלי ההכנסות הגבוהות ביותר, למעט ביחס לתגמולים בתחומי של "השתייכות חברתית" ו"הבעת ערכים אישיים", בהם נמצאו הבדלים גדולים לטובת האחרונים.
- הדתיים ודתיים מאוד (חרדים) יותר מהאחרים מעריכים את תרומת ההתנדבות למתנדב בתחומים התרבותיים.

## חלק IV. מפת הפילנתרופיה: ניתוח מרחבי רב-משתני

בעוד ניתוחים סטטיסטיים כמותיים שנעשו על נתוני הסקר מספקים מידע עשיר ומפורט על דפוסי ההתנהגות הפילנתרופית של הציבור, יש עניין לבחון את נתוני הסקר גם מזווית איכותנית, כוללת יותר. בחינה כזו של דפוסי התרומה וההתנדבות מתאפשרת ע"י ניתוחים סטטיסטיים החותרים לתיאור משמעותי מבנה ההתנהגות הפילנתרופית. כאן נעשה שימוש בניתוח מרחב הממדיות הקטנה באמצעות שטחות (Faceted Smallest Space Analysis—FSSA). וכך, בעוד ניתוחים סטטיסטיים מאפשרים בדרך כלל הסקה ממדגם של נבדקים אל האוכלוסייה כולה, הרי ש FSSA מאפשר, בנוסף, הסקת מסקנות ממבחר של משתנים (שאלות סקר) למכלול התוכן הנחקר, התנהגות פילנתרופית (תרומה והתנדבות) ביישום הנוכחי.

ניתוח FSSA מתבסס על הצגה של יחסי הגומלין בין מכלול רחב ומגוון של משתני המחקר. תפוקתו של עיבוד ה- FSSA הנה מיפוי גרפי של "מרחב ההתנהגות הפילנתרופית". מפה המתקבלת כך ניתנת לאינטרפרטציה של הנושא באמצעות איתור חלקים במפה המקבילים לתת-נושאים בתחום הפילנתרופיה.

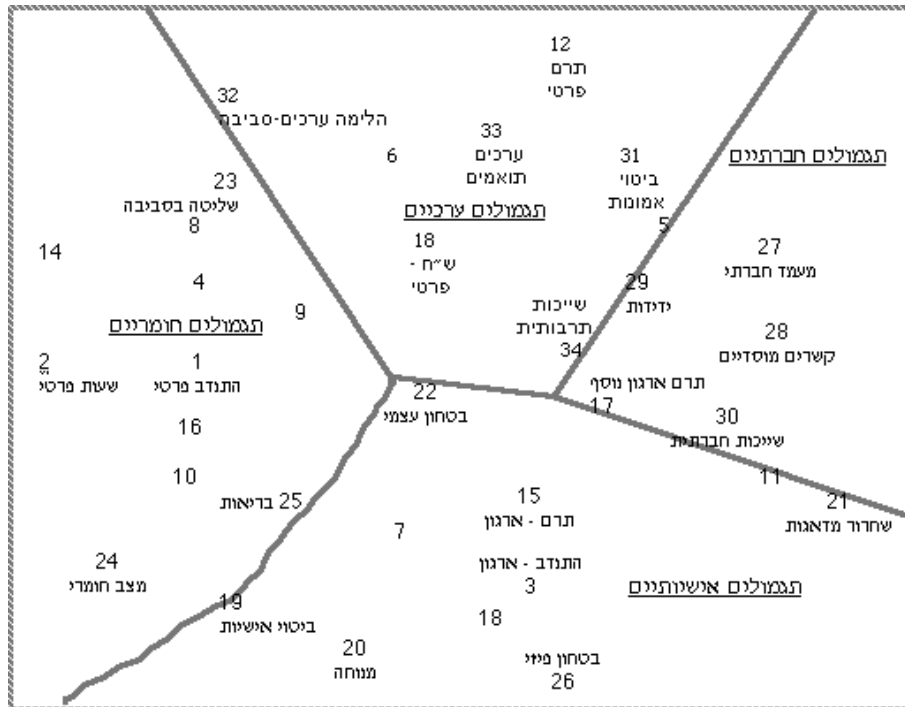
מבחינה מתודולוגית, פרטי החישובים הסטטיסטיים אינם מהותיים להבנת הניתוח המרחבי שיוצג להלן. הדבר החשוב להבנת העיבוד המרחבי שנציג (הקרוי FSSA) הוא זה: כל משתנה (שאלת-סקר) מיוצגת במפה כנקודה. המרחק בין זוג נקודות נגזר ממקדם המתאם הסטטיסטי בין המשתנים: ככל שהמתאם בין זוג משתנים גבוה יותר, כך יהיו הנקודות שלהם במפה קרובות יותר זו לזו. וזאת סימולטנית עבור כל זוגות המשתנים. בשלב ראשון, תוכנת המחשב FSSA מבצעת מיפוי אופטימלי של כל המשתנים, כך שהמרחקים ביניהם ישקפו נאמנה ככל הניתן את המתאמים. בשלב השני מנסים לזהות התאמות בין מיקומם של המשתנים במפה שהתקבלה, לבין התכנים של אותם משתנים. הפעם מתבוננים במפה מבחינת האפשרות לחלקה ל"מחוזות" או לאזורים כך שכל אזור יכיל משתנים בעלי תוכן הומוגני, פחות או יותר. שלב זה ניתן לבצע באופן חופשי ע"י התבוננות במפה, או תוך הסתייעות בתוכנה. התוכנה בודקת "השערות אזוריות" המוגדרות לפי מספר דפוסי חלוקה פשוטים של המפה, ומדווחת מהי מידת ההתאמה בינם לבין תכני המשתנים כפי שסופקו ע"י החוקר.

מה אנו מצפים מניתוח מרחב ההתנהגות הפילנתרופית? ספציפית, הניתוח המרחבי על בסיס נתונים אמפיריים עשוי להניב קטגוריות מושגיות בעלות תוקף פנימי לנושא הנחקר. כך, אנו מצפים לזיהויים ולתיקופם של מושגי-יסוד שישמשו בהגדרת סוגים נבדלים של פילנתרופיה ציבורית. המשגה כזו של הפילנתרופיה, בהיותה מעוגנת במציאות האמפירית, מהווה בסיס ליישומים אפשריים בעתיד. הדבר יאפשר גם אישוש השערות בדבר הדינמיקה של ההתנהגות הפילנתרופית. למשל, באיזו מידה קרובים תורמים מסוג מסוים להיפך לתורמים מסוג שונה; או, כיצד ניתן להבין הימנעות מהתנדבות בהקשר הרחב של עמדות הציבור כלפי ההתנדבות.

להלן נציג מפה של נתוני הסקר עפ"י FSSA, דהיינו, של מכלול ההתנהגות הפילנתרופית לסוגיה: תרומה והתנדבות במסגרות פרטיות וארגוניות, גובה התרומה, מידת ההתנדבות, מניעים להתנדבות ועוד, שה"כ משתנים.

## מרחב התרומה וההתנדבות: ניתוח FSSA של ההתנהגות הפילנתרופית

המשתתפים שנכללו בעיבוד זה מבטאים כולם התנהגות פילנתרופית חיובית: נטייה לתרום (7 משתתפים) ולהתנדב (4); הכרה בערך החברתי של התרומה וההתנדבות ואי-החשבה של גורמים להימנעות מהתנדבות (7); והחשבת מניעים שונים להתנדבות (16).



תרשים 1: מרחב התרומה וההתנדבות - התנהגות ומניעה

תרשים 1 מציג את המפה שהתקבלה עבור מרחב ההתנהגות הפילנתרופית. במפה זו כל נקודה מייצגת משתנה (שאלת-סקר) המבטא פעולה פילנתרופית או עמדה חיובית כלפי פילנתרופיה. התבוננות במפה מראה כי ניתן לחלקה לאזורים (גזרות) בעלי משמעות מבחינת חקר הפילנתרופיה, כדלקמן:

1. בגזרה האחת (למעלה במפה) מצויים המשתתפים הבאים: התרומה הפרטית (שלא באמצעות ארגון), גודל התרומה הפרטית (ש"ח), וכן ארבעת המניעים להתנדבות המעוגנים במערכת הערכית (ההתנדבות מהווה ביטוי לאמונות, משפרת הלימה בין אמונות לסביבה, תורמת לתאימות בין ערכים, ומחזקת תחושה של השתייכות תרבותית). כן כלולה כאן העמדה כי הדעה ש"על כל אחד לדאוג לעצמו" איננה סיבה לאי התנדבות. קבוצת משתתפים זו מצביעה על אוריינטציה ערכית ואחריות הדדית. אוריינטציה זו כוללת היענות לדרישות הסביבה ולנורמות חברתיות המדגישות את חשיבותה של ההתייחסות האנושית הבלתי-אמצעית, כפי שבאה לידי ביטוי בתרומה כספית ישירה מאדם לאדם. ניתן לשער כי אוריינטציה פילנתרופית זו מודגמת ע"י הפילנתרופיה הדתית המתבצעת במסגרת קהילה מגובשת.

2. בגזרה שניה (שמאלה במפה) מצויים מרבית המניעים החומריים להתנדבות: התפיסה כי ההתנדבות עשויה לתרום למצבו החומרי של המתנדב, לבריאותו, ולשליטתו בסביבה. וכן העמדות כי מצב בריאותו, היעדר פנאי, והדעה כי "ההתנדבות לא תתרום לי דבר" אינם גורמים המשפיעים על אי-התנדבות. משתני הפעולה הפילנתרופית הכלולים בגזרה זו הם: ערכם של חפצים שנתרמו וכן התנדבות פרטית (שלא במסגרת ארגון)--קיומה של ההתנדבות כזו והיקפה (שעות התנדבות). למרות שאין הדבר מובן מאליו ביחס לשני משתני התנדבות הפרטית, קבוצת משתנים זו מצביעה, כללית, על אוריינטציה חומרית ביחס לפילנתרופיה. יתכן שאת ההתנדבות הפרטית ניתן להבין בהקשר זה כמבטאת את כוחו האישי של המתנדב ושליטתו בסביבה (ואמנם שליטה בסביבה כמניע להתנדבות מופיעה במפה בקרבת מקום להתנדבות הפרטית).

3. בגזרה שלישית (למטה במפה) מצויים כל משתני הרווחה הנפשית כמניעים להתנדבות: התפיסה כי ההתנדבות מהווה ביטוי אישיותי, תורמת ליכולתו להינפש ולהשתחרר מדאגות, ומחזקת ביטחונו העצמי. משתני הפעולה הפילנתרופית הכלולים בגזרה זו הם: תרומה באמצעות ארגונים והתנדבות באמצעות ארגונים. אם נפרש שני משתנים אלו כמבטאים דרך להגשמה אישית --ואת המעורבות הארגונית הנובעת מהם כמספקת הקשר להגשמה זו--ניתן לפרש את קבוצת המשתנים בגזרה זו כמייצגת אוריינטציה פילנתרופית רגשית: המתנדב או התורם במסגרת ארגונית דווקא, זוכה בדרך כלל להכרה ולהערכה, דבר המקדם את תחושת הערך העצמי שלו.

4. בגזרה הרביעית ואחרונה (ימינה במפה) מצויים כל משתני הרווחה החברתית כמניעים להתנדבות: התפיסה כי ההתנדבות תורמת למעמדו החברתי של המתנדב, מאפשרת לו קשרי ידידות וקשרים מוסדיים ומחזקת אצלו את תחושת השייכות החברתית. כמשתנה פעילות פילנתרופית מופיע כאן רק "תרומה לארגונים נוספים" (מעבר לראשון). ניתן אולי לשער כי מעורבות במספר ארגונים משקפת תודעה מוסדית חברתית גבוהה במיוחד. אם אמנם כך, ניתן לפרש גזרה זו כמייצגת אוריינטציה פילנתרופית חברתית.

לסיכום, ניתוח המפה שהתקבלה באמצעות העיבוד הסטטיסטי-מרחבי FSSA מרמז על קיומן של ארבע אוריינטציות פילנתרופיות בקרב הציבור: ערכית-תרבותית, חומרית, נפשית, ומוסדית-חברתית. בה במידה ואוריינטציות אלו יאושרו במחקרים חוזרים, יש בהן כדי להציע מסגרת מושגית-תאורטית לחקר ההתנהגות הפילנתרופית. מסגרת כזו עשויה להעמיק את ההבנה של תופעת הפילנתרופיה בכלל, ובמיוחד את ההבנה של יחסי הגומלין בין הפילנתרופיה כתופעה חברתית לבין עולמו וערכיו של הפרט בחברה.

# סיכום

חשיבות המחקר. למחקר זה יש חשיבות לפחות בשלושה מישורים:

1. הפילנתרופיה הישראלית היא הבט חשוב אבל נסתר של החברה הישראלית שנונח עד עתה ע"י החוקרים את החברה. זהו תחום שבפרספקטיבה מסוימת יכול להאיר את הדינמיקה של מחויבות של ציבורים שונים לנושאים שונים. בפרספקטיבה אחרת, לאור המשמעות הערכית של התנהגות פילנתרופית, הוא יכול להאיר תהליכים של שינויים ערכיים/אידיאולוגיים בחברה. ובפרספקטיבה שלישית הוא יכול להאיר את תהליכי המעבר מחברה מסורתית לחברה מודרנית. במילים אחרות, באמצעות מחקר על הפילנתרופיה, ניתן לקבל תמונה טובה יותר על תהליכים חברתיים שונים העוברים על החברה הישראלית.
2. בעידן של הפרטת שירותי אנוש ציבוריים, חלקם לארגונים ללא-כוונות-רווח, חשיבות התשומה הפילנתרופית גדלה. חשוב להבין את הפוטנציאל לתשומה זו בחברה הישראלית הן מבחינת הקפיה הכוללים, תחומי הפעילות הפילנתרופית המועדפים ע"י ישראלים וסוגי אוכלוסיות התורמים ומתנדבים.
3. לגורמים המעוניינים לפתח את תרבות הנתינה הפילנתרופית בישראל, נתונים אלה יכולים לשמש בסיס ראשוני בפיתוח אסטרטגיות לשינוי דפוסי ההתנהגות הפילנתרופית.

## שיטת המחקר

פילנתרופיה היא מושג מסובך להגדרה ולמחקר. חשיבות מחקר חלוצי זה אינה רק בממצאים שהוא מביא אלא גם בהגדרה האופרטיבית של המושג בקונטקסט הישראלי ובשיטה שנבחרה לחקור אותו. במחקר זה אימצנו את ההגדרות ושיטת המחקר המקובלת בעולם, המבוססת על דיווח עצמי. בשיטה זו, אשר הוכתבה לנו בעיקרה ע"י "פרוייקט הופקינס", ערכנו שינויים ותוספות חשובים. בין היתר כללנו התייחסות לפילנתרופיה לא-פורמלית ונסיון למפות באופן שיטתי מניעים אפשריים להתנדבות. עם זאת יש לזכור כי דיווח עצמי הוא רק דרך אחת להשיג מידע בתחום זה. יש חשיבות רבה לחזור ולאמת את הממצאים במחקרים נוספים בשיטות דומות, שישמשו גם דרך לעקוב לאורך זמן אחר שינויים בדפוסי הפילנתרופיה בישראל. כמו כן, יש לחקור את תופעת הפילנתרופיה בישראל בשיטות אחרות (כגון באמצעות סקר הוצאות הציבור) וגם להתמקד בהבטים ספציפיים שלה (תורמים גדולים, למשל).

## הממצאים

### א. הקף הפעילות הפילנתרופית בישראל

תרומה והתנדבות מהווים שני מימדים של הפילנתרופיה הניתנים לכימות. אבל מנקודת מבטו של הפרט מדובר בסוגי השקעה שונים מאד. כשאדם תורם כסף לתחום או נושא מסויים, זוהי הבעת תמיכה באותו נושא, ארגון או פרט. ככל שהתרומה גדולה יותר ושיטתית יותר, התמיכה גדולה ועמוקה יותר. התנדבות (מתמשכת) של אדם בתחום, בארגון או לאדם מסויים, היא הרבה יותר מתמיכה ובהתאם לתפקיד הספציפי ולנסיבות, קרובה יותר להזדהות. אין פלא איפוא שהרבה יותר אנשים תורמים מאשר מתנדבים, שכן מדובר בהשקעה קטנה יותר. ממצא זה מתקבל בהרבה ארצות שבהן נושא זה נחקר.

בפרספקטיבה של החברה כולה, חשוב לעקוב אחר שינויים והתפתחויות בהיקפי ודפוסי הפילנתרופיה בישראל. בשלב הנוכחי הדרך הפשוטה ביותר לעשות זאת היא באמצעות ניתוח כמותי, גם אם נסיון כזה עושה עוול להתנדבות, שערכה אינו צריך להימדד רק ב"שעות עבודה".

ניתוח כמותי כזה מראה שהערך הכלכלי של כל הפעילות ההתנדבותית הפורמלית בחברה הוא 1.080 מיליארד ש"ח והערך הכלכלי של כל התרומות הפורמליות מהציבור הוא 440 מיליון ש"ח. אלא שלנתונים אלה יש משמעות מועטת אם לא מתייחסים אליהם בהקשרים לאינדיקטורים שונים של החברה והכלכלה ולאורך זמן.

יחד עם זאת, במגזר השלישי שהיקפו הכלכלי (ב-1995) היה כ-33 מיליארד ש"ח, תשומה פילנתרופית של הציבור (תרומה והתנדבות) בסך 1.5 מיליארד ש"ח, שבחלקה מגיע בכלל למגזר הציבורי, מהוות פחות מ-5%, זאת למרות ששיעור התורמים והמתנדבים בחברה גבוה יחסית. אלא שכשמנתחים את התנהגות רוב התורמים, מדובר בתרומות קטנות, רובן הגדול כתגובה לפניית הארגון, ובתורמים המקדישים שיעור קטן מאד מהכנסתם לתרומות. זהו בהחלט שדה פעולה חשוב לכל אותן סוכנויות המנסות לשנות את "תרבות הנתנה" בישראל. הצורך במעקב שוטף חיוני להבנת תהליכי שינוי אלה.

כשמדובר בתרומות מהציבור, יש עניין מיוחד ב"תורמים הכבדים" (או האמורים להיות כאלה). מדובר בדרך כלל באליטה הכלכלית שהציפיה ממנה, בצדק, לחלק מרצון חלק מהכנסתם למטרות שונות הנראות להם. חשיבותם של תורמים אלה גדולה, מכיוון שתרומה של סכומים נכבדים מאפשרת לארגון לעיתים קרובות "להמריא". (ראינו גם שהמספר הקטן יחסית של תורמים תרומה גבוהה "אחראי" לשיעור גבוה מסך כספי התרומה בישראל). מחקרנו לא עסק באלה; לאי-הכללתם יש השלכות על ההערכה לגבי סך התרומות שהתקבל מהציבור. זהו נושא נכבד שראוי להקדיש לו מחקר נפרד ולחקור אותו בשיטות שונות מאלה שבהן השתמשנו כאן.

מדידה שיטתית לאורך זמן של הפילנתרופיה הישראלית והצגתה בהקשרים של תהליכים חברתיים וכלכליים שונים העוברים עליה יסייעו בהסברת שינויים בהיקפה וצביונה ויוכלו אולי לסייע בניבויים.

## ב. דתיות

הממצא הבולט ביותר לאורך כל הנתונים הוא מרכזיותו של המשתנה של דתיות כקשור להתנהגות הפילנתרופית. הדברים בולטים במיוחד באוכלוסיה היהודית ובהקשר של תרומות, שם יש קשר ליניארי בולט בין רמת הדתיות ופרמטרים שונים של תרומה. אבל הם קיימים, בצורה קצת פחות בולטת גם באוכלוסיה הערבית וגם בהקשר של התנדבות. ממצאים אלה מתקשרים לממצאים דומים בארצות ותרבויות אחרות לגבי הקשר בין התנהגות פילנתרופית ודתיות. כך מצאנו שבקרב החרדים, יש נטיה גדולה מאד לתרום ולהתנדב. כפרטים הם תורמים תרומה ממוצעת גבוהה יותר מאוכלוסיות אחרות, והם תורמים שיעור גבוה יותר מהכנסתם. ממצא אחרון זה נכון גם אצל מיעוטי יכולת!

התנהגות זו אצל החרדים קשורה קשר הדוק לציוויים דתיים (מצוות מעשר וגמילות חסדים) והיא מקבלת חיזוק מצורת המגורים של אוכלוסיה זו, המתגוררת בקהילות סגורות שם יכול להתקיים פיקוח חברתי הדוק יותר על התנהגות הפרטים המרכיבים את הקהילה.

אבל לא רק היקפי ושיעורי הפילנתרופיה מייחדים את האוכלוסיה החרדית מיתר האוכלוסיות שנחקרו, אלא גם יעדיה. במה שקשור לתרומה והתנדבות לארגונים, יעדי התרומה של האוכלוסיה החרדית נוטים להיות לארגונים המשרתים בעיקר את אותה האוכלוסיה. מדובר בבתי כנסת בתחום הדת, ישיבות בתחום החינוך, ארגונים כגון "חסדי נעמי", "טוב וחסד", "יחונן חסד" בתחום הרווחה וארגונים כגון "יד אליעזר", "עזר מציון" וכו', בתחום הבריאות. ממצאי הסקר מראים שמעט חרדים תורמים ומתנדבים לארגונים כגון "ויצ"ו", "אלו"ט", "האגודה למען החייל" וכו'. מנקודת מבטו של הפרט יש כאן דפוס של תמיכה פילנתרופית מסיבית בארגונים המייחדים את קהילתו. ארגונים

ומוסדות אלה הם התשתית השומרת על ייחודיותה של קהילה זו, ומשמעות של תמיכה בהם חורגת הרבה מעבר לתמיכה בארגון מסויים - מדובר בתמיכה באורח חיים שלם.

לעומת הדפוס החרדי המובהק הזה, בקצה השני של הרצף, לפחות באוכלוסייה היהודית, בולט הדפוס החילוני, המאופיין במוכנות קטנה יחסית לתרום (המקבל ביטוי בשיעור התורמים), בתרומה ממוצעת נמוכה, בשיעור נמוך מאד מההכנסה המיועד לתרומות, וביעדים "חילוניים" או כלליים לתרומות - במיוחד ארגונים בתחום הרווחה והבריאות כגון, "איל"י", "אקי"ם", "האגודה למלחמה בסרטן" וכו'. להתנהגות הפילנתרופית של אוכלוסייה זו, הן לגבי תרומות והן לגבי התנדבות, יש קשר לרמת ההשכלה וההכנסה; ככל שאלה עולות, גדלה הנטיה לתרום ולהתנדב וגדלים הקפי התרומות וההתנדבות. יש כאן אם כן דינמיקה שונה מזו של האוכלוסייה החרדית, וההתנהגות הפילנתרופית קשורה מצד אחד למודעות החברתית של הפרט, שמשתנה ההשכלה עשוי לייצג אותו, ומצד שני לתפיסת הפרט את יכולתו הכלכלית. תרומה לזולת באה לאחר שנושאים אחרים הקשורים אליו עצמו מובטחים.

לעומת התפיסה הקולקטיביסטית המקבלת ביטוי בדפוסי הפילנתרופיה אצל האוכלוסייה החרדית - פילנתרופיה (בשפתם, צדקה וגמילות חסד) כמבטאת השתייכות לקהילה, אצל החילונים מצטיירת תפיסה אינדיבידואליסטית - פילנתרופיה כביטוי למודעות וליכולת כלכלית.

## ג. לאום

השוואת דפוסי הפילנתרופיה בין יהודים לערבים מניבה ממצאים לא פחות חשובים מהממצאים על דתיות. שוב, יש בממצאים אלה לשקף את החברה שבה מדובר הרבה מעבר לסוגיה הנחקרת (פילנתרופיה).

הפערים הגדולים בין שיעורי התורמים והמתנדבים בשתי האוכלוסיות בולטים במיוחד בצורת הפילנתרופיה הפורמלית, לארגונים, והם מצטמצמים מאד אם משוים תרומה והתנדבות בלתי-פורמלית. לכך יש לפחות שלושה הסברים:

1. יש להניח שהאוכלוסייה הערבית בישראל מהססת לתרום ולהתנדב בארגונים יהודיים, אם בגלל חוסר אמון בהם או בגלל שהיא אינה רואה כיצד תרומה לארגונים כאלה או מעורבות התנדבותית בהם יסייעו לה.
2. יש מעט מאד עמותות וארגונים ערבים - כ-4% מסך העמותות הרשומות בישראל בלבד, וגם אלה ברובם אינם ערוכים לגיוס תרומות מהציבור שלהם או להפעיל רבים מהם בהתנדבות.
3. שלא כמו באוכלוסייה היהודית, שם יש מסורת ארוכה בעלת שרשים מהגולה, של גיוס כספים לארגונים, באוכלוסייה הערבית (לא רק בישראל), זהו דפוס חדש יחסית, כשהדפוס המוכר יותר הוא זה של הסיוע הבלתי-פורמלי, במסגרת המשפחה המורחבת, שכונת המגורים וכו'.

נראה לנו ששינוי עתידי בדפוסים אלה יהיה קשור לשינויים בדפוסי ההתארגנות של ארגוני המגזר השלישי בקרב האוכלוסייה הערבית בישראל מצד אחד, ובדפוסי היחסים בין יהודים לערבים מצד שני.

## ד. דפוסי פילנתרופיה פורמלית ובלתי-פורמלית

מחקר על דפוסי פילנתרופיה בישראל שהיה מתעלם מהדפוסים הבלתי-פורמליים, היה מחמיץ מימד מרכזי החשוב להבנת התנהגות זו בארץ, ומשאיר מחוץ למעגל התורמים והמתנדבים, שלא בצדק, אוכלוסיות שלמות העוסקות בפעילות זו בשכונות מגוריהן או במקומות עבודה. הכללת הפילנתרופיה הבלתי-פורמלית במחקר (למרות שלא התבקשנו לעשות זאת במסגרת "פרוייקט הופקינס") חשובה לדעתנו כדי להבין את צורת ההתנהגות המורכבת הזאת בהקשר הישראלי.



שלא כמו תרומה (יותר מאשר התנדבות) לארגון, שם אדם מתבקש לתת אמון במנגנון שלם שאמור להעביר את כספי התורם ליעדם שבסופו של תהליך יביאו לרווחת הנזקקים, במסגרת בלתי-פורמלית הקשר הוא בלתי-אמצעי, ללא כל תיווך. יתרה מזאת, הארגון נתפס כמרוחק, אולי מנוכר, לעומת הנזקק הנמצא בסביבה ומצוקתו ברורה. אין זה מפתיע שאצל ציבור גדול, לפעילות הפילנתרופית יש ביטוי בלתי פורמלי. על בסיס הממצאים שלנו נראה שפילנתרופיה בלתי פורמלית קשורה לאורח חיים מסורתי המבוסס על דפוסי סיוע הדדי במסגרת קהילתית. יחד עם זאת, במיוחד אצל אותם תורמים ומתנדבים הפעילים גם במסגרות פורמליות וגם במסגרות בלתי-פורמליות, התנהגות זו קשורה כנראה למאפיינים אישיותיים ו/או חברתיים, שבמחקר זה לא נבדקו.

## ה. יזמה לפעילות פילנתרופית

הממצא בדבר שיעור היוזמים הגבוה במה שקשור לפעילות התנדבותית ושיעור היוזמים הנמוך במה שקשור לתרומה מתקשר היטב לתפיסה שמדובר כאן בסוג השקעה שונה. הוא גם רומז לחשיבות של הפעילות ההתנדבותית עבור המתנדב שלא רק מוכן להשקיע אלא גם מעוניין להשקיע. כשמדובר ביזמה לתרומה פורמלית, ראוי לציין שיוזמת התורם בולטת במיוחד כשיעד התרומה הוא דת, ועוד, ששיעור גבוה מהתרומות הגדולות במיוחד (+2000 ש"ח) נעשות ביזמת התורם. יש ככל הנראה קשר בין ממצאים אלה. מדובר באוכלוסייה שתרומה ליעד כזה חשובה לה במיוחד והיא נותנת לכך ביטוי בתרומה, שהיא גם יוזמת. ייתכן שהמסקנה מכך היא שעל ארגונים לטפח את ההכרה בחשיבות הנושא שבו הם עוסקים, ואז, לא רק שהתרומה תגדל, היא גם תבוא מיזמת התורם.

## ו. יעדי התרומה וההתנדבות

הממצאים מראים בבירור שיעדי תרומה והתנדבות מסויימים "מושכים" ציבורים מסויימים ולא אחרים, יעדים מסויימים "מושכים" תרומות גבוהות יותר ושעות התנדבות רבות יותר, ויעדים מסויימים גורמים לתורמים ולמתנדבים בכוח ליזום את פעילותם הפילנתרופית.

כפי שכבר ראינו, בכל ההקשרים הללו בולטים היעדים הדתיים (בתי כנסת בדרך כלל), שלמרות מספרם הקטן יחסית של התורמים להם (והמתנדבים בהם) מדובר בתרומות גדולות יותר מאשר בתחומים אחרים ויזומות ברובן הגדול ע"י התורם. זהו כמובן מצב עניינים רצוי מאד מנקודת המבט של הארגון המתרים. אין לבית-הכנסת או למסגד או לכנסיה מתחרים רציניים כגורמים לבני-אדם, לא רק דתיים, לרצות לתרום להם; אולם השאלה החשובה המעסיקה רבים היא: מה ארגונים בתחומים אחרים יכולים לעשות כדי להגדיל את התרומות המגיעות אליהם. יתכן שהתשובה היא בקשר בין גובה התרומה ויזימתה והצורך להביא את התורם בכוח ליזום יותר באינטראקציה עם הארגון.

הקטגוריות שבהן השתמשנו בסיווג הארגונים (חמש קטגוריות לתרומות וארבע להתנדבות) מאפשרות ראייה רחבה ולא מספיק מפורטת של יעדע הפילנתרופיה. חשוב להעמיק בנושא זה, שכן יש להניח שבתחום הבריאות למשל, בתי-חולים הוא יעד מועדף לסוג מסויים של תורמים ומתנדבים, שאינו בהכרח זהה לתורמים ולמתנדבים ל"אגודה למלחמה בסרטן". חשוב אפילו יותר, לאפיין את התורמים והמתנדבים לארגוני סינגור ושינוי חברתי וכן לארגונים פוליטיים /מפלגתיים. תחומים אלה לא זכו לצערנו לקבל ביטוי במחקר זה.

## ז. עמדות כלפי התנדבות ותרומה

## ז. עמדות כלפי התנדבות ותרומה

בניתוח העמדות של הציבור כלפי הפילנתרופיה בולטת שוב העובדה שהתנהגות פילנתרופית משקפת הרבה יותר מכספי תרומה ושעות התנדבות. היא כנראה מבטאת בתפיסת חלק מהנשאלים סוגיות של אמון או חוסר אמון במוסדות השלטון וביכולתו, ולעתים ברצונו לטפל ברצינות בבעיותיהם. לפילנתרופיה בהקשר זה יש תפקיד משלים, המאפשר סגירת פערים הנוצרים בעקבות הזנחת המוסדות השלטוניים. ממצא זה בולט במיוחד בהשוואה בין יהודים לערבים, בין בעלי השכלה שונה ובין חרדים לנשאלים ביתר רמות הדתיות.

ניתוח אחר של עמדות כלפי פילנתרופיה, המקשר בין עמדות הנשאל ודפוסי התנהגותו, המקבל ביטוי במפת ה-SSA, מציע לנתח התנהגות פילנתרופית ברמת הפרט סביב ארבע אוריינטציות מרכזיות: ערכית-תרבותית, חומרית, נפשית ומוסדית-חברתית. נראה לנו שתפיסה כזו יכולה להיות פריצת דרך חשובה בחקר המניעים להתנהגות פילנתרופית אצל הפרט, שתוכל לסייע בפיתוח אסטרטגיות להגדלת מספר התורמים והמתנדבים.

נספחים

## נספח א':

### שאלון המחקר והתפלגות תשובות המרואיינים לשאלות המחקר (אחוזים<sup>15</sup>)

שם מראיין \_\_\_\_\_ 1-2  
לשימוש משרדי

מס. מרואיין \_\_\_\_\_ 3-6  

חודש			יום		

תאריך \_\_\_\_\_ 7-9  

		0		
--	--	---	--	--

טלפון+קידומת \_\_\_\_\_ 10-18  

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

שם הישוב \_\_\_\_\_ 19-20  

--	--

שלום, שמי \_\_\_\_\_ ואני מראיין מטעם \_\_\_\_\_ המבצע סקר עבור אוניברסיטת בן-גוריון. מטרת הסקר לעמוד על דפוסי התרומה, ההתנדבות והחברות בארגונים שונים של הציבור בישראל בשנת 1997. נבחרת באופן מקרי להשתתף בסקר בנושאים אלו. כל תשובותיך תשמרנה בסודיות ובעילום שם, וישמשו לעיבודים סטטיסטיים בלבד. בתחילה, אנו מעוניינים לשאול אותך מספר שאלות ביחס לפעילות ההתנדבותית שלך. בפעילות התנדבותית, הכוונה לעזרה שאדם מגיש לאנשים (לא כולל בני משפחה או חברים) או לארגונים, מבלי לקבל שכר או תמורה כלכלית אחרת. לדוגמא: סיוע לנזקקים, ליווי לבית חולים, שירות בהתנדבות בארגון כלשהו, עזרה בבתי-חולים, גיוס כספים, איסוף בגדים, מתן שיעורים פרטיים, משמר אזרחי וכדומה. נתחיל עם סיוע ישיר, שלא באמצעות ארגון כלשהו.

21. האם במהלך השנה האחרונה (שנת 1997) עזרת בהתנדבות לאדם או משפחה, שאינם קרובי משפחה או חברים שלך. (לדוגמא: תיקונים בבית, ליווי לבית-חולים או סידורים שונים, בישול, מתן שיעורים פרטיים וכדומה).

75 לא (עבור לשאלה 30)

25 כן

(1500)

22. מה הקשר שלך לאדם או למשפחה שלהם עזרת? (למראיין: אם עזר ליותר מאחד, הוסף: "בוא נתחיל עם האדם לו עזרת יותר מלאחרים ב-1997").

45 1. אדם הגר בשכונתך

7 2. בן עדתך

9 3. עובד אתך במקום העבודה

0 4. קשר אחר, איזה ---

30 5. אין קשר

(369)

<sup>15</sup> מספר המשיבים לכל שאלה בתחתית הטור של האחוזים.

23. איזה סוג של עזרה נתת להם? (למראיין: רשום דברי המרואיין כלשונם, אח"כ סמל קט' אחת בלבד) סוג העזרה: \_\_\_\_\_
1. עזרה אישית והגשת שירותים, כגון: סיוע לחולים, לנכים, קשישים, תיקונים בבית, ליווי לבית חולים וכדומה. 59
  2. קשר חברתי, כגון: ביקור קשישים וחולים, הזמנת עולים או חיילים בודדים לביתך. 5
  3. מתן מידע או עזרה בקשר עם מוסד כלשהו, כגון: עזרה במגעים עם מס הכנסה, ביטוח לאומי, עירייה, בית ספר, סיוע בבעיה משפטית וכו' 4
  4. הוראה או הנחיה, כגון: מתן שיעורים פרטיים וכדומה. 10
  5. גיוס כספים 8
  6. (לא לקרוא): עזרה מסוגים שונים 4
  7. אחר. פרט: \_\_\_\_\_ 10
- (369)
24. ביוזמת מי התחזלת לעסוק בפעילות התנדבותית זו?
1. יוזמה שלי 81
  2. פנייה אלי של האדם או המשפחה שלהם עזרתי 12
  3. פנייה של אדם אחר. פרט \_\_\_\_\_ 3
  4. יוזמה אחרת, פרט \_\_\_\_\_ 4
- (369)
25. האם עזרת לאדם או משפחה נוספת?
1. לא (עבור לשאלה 29) 76
  2. כן (המשך) 24
- (369)
26. מה הקשר שלך לאדם או למשפחה שלהם עזרת?
1. אדם הגר בשכונתך 47
  2. בן עדתך 6
  3. עובד אתך במקום העבודה 7
  4. קשר אחר, פרט \_\_\_\_\_ 20
  5. אין קשר 21
- (90)
27. איזה סוג של עזרה נתת להם? (למראיין: רשום דברי המרואיין כלשונם, אח"כ סמל קט' אחת בלבד) סוג העזרה: \_\_\_\_\_
1. עזרה אישית והגשת שירותים, כגון: סיוע לחולים, לנכים, קשישים, תיקונים בבית, ליווי לבית חולים וכדומה. 53
  2. קשר חברתי, כגון: ביקור קשישים וחולים, הזמנת עולים או חיילים בודדים לביתך. 5
  3. מתן מידע או עזרה בקשר עם מוסד כלשהו, כגון: עזרה במגעים עם מס הכנסה, ביטוח לאומי, עירייה, בית ספר, סיוע בבעיה משפטית וכו' 10
  4. הוראה או הנחיה, כגון: מתן שיעורים פרטיים וכדומה. 10
  5. גיוס כספים 10
  6. (לא לקרוא): עזרה מסוגים שונים 6
  7. אחר. פרט: \_\_\_\_\_ 6
- (88)
28. ביוזמת מי התחזלת לעסוק בפעילות ההתנדבותית הזו?
1. יוזמה שלי 83
  2. פנייה אלי של האדם או המשפחה שלהם עזרתי 12
  3. פנייה של אדם אחר. פרט \_\_\_\_\_ 2
  4. יוזמה אחרת, פרט \_\_\_\_\_ 4
- (86)

29. נסה בבקשה להעריך: כמה שעות הקדשת בסה"כ בשנה האחרונה למתן עזרה לכל האנשים שלהם עזרת? (למראיין: במידה וניתנה עזרה לאדם/משפחה נוספים (שלא במסגרת ארגון) יש לכלול גם את שעות הסיוע הללו להלן).

- מספר שעות התנדבות בשנה \_\_\_\_\_ .
- |    |  |    |
|----|--|----|
| 1. | עד 12 שעות בשנה (שעה בחודש או פחות)                  | 24 |
| 2. | 12 - 50 שעות בשנה (יותר משעה בחודש ופחות משעה בשבוע) | 33 |
| 3. | 51 - 75 שעות בשנה (משעה עד שעה וחצי בשבוע)           | 8  |
| 4. | 76 - 100 שעות בשנה (משעה וחצי עד שעתיים בשבוע)       | 12 |
| 5. | 101 - 250 שעות בשנה (2 - 5 שעות בשבוע)               | 12 |
| 6. | 251 - 500 שעות בשנה (5 - 10 שעות בשבוע).             | 7  |
| 7. | למעלה מ-500 שעות בשנה (10 שעות או יותר בשבוע)        | 4  |
- (308)

ענה נעבור לשאלות על התנדבות במסגרת ארגונית.

30. האם במהלך השנה האחרונה נתת עזרה לאנשים במסגרת ארגון כלשהו, או התנדבת לעזור לארגון כלשהו?
- |    |   |    |
|----|---|----|
| 1. | לא. (אם המראיין ענה בשלילה גם על שאלה 21 עמוד קודם - המשך לשאלה הבאה (מספר 31). | 84 |
| 2. | לא. (אך ענה בחיוב על שאלה 21 עמוד קודם, עבור לשאלה 59)                          | 4  |
| 3. | כן, התנדבתי בארגון כלשהו, עבור לשאלה 39).                                       | 13 |
- (1500)

באיו מידה כל אחד מהגורמים הבאים היווה סיבה לכך שלא התנדבת ב-1997?

N	בכלל לא	מעטה	מסוימת	רבה	במידה:
990	19	9	18	55	31. לא היה לי זמן להתנדב
					32. אני מאמין שזה תפקיד הממשלה לספק את הצרכים של כל האזרחים
989	28	17	31	24	33. אני מאמין שעל כל אחד לדאוג לעצמו לפי יכולתו
987	31	19	29	21	34. לא פנו אלי / לא חשבתי על כך
989	26	13	22	38	35. אני לא חושב שהתנדבות היא דבר חשוב או מועיל
989	64	10	12	14	36. ההתנדבות לא תתרום לי דבר
986	63	15	13	9	37. בריאותי לא מרשה לי
985	60	13	12	16	38. סיבה אחרת, פרט _____

מראיין שלא התנדב כלל--עבור לשאלה 60

39-40. מהו שם הארגון לו הקדשת את מרבית זמן ההתנדבות שלך? (למראיין: רשום שם הארגון)

41. באיזה מהתחומים האנושיים הבאים נועד הארגון הנ"ל לפעול בעיקר?
- |    |   |
|----|---|
| 1. | התחום האישי או נפשי (כולל: הרגשה אישית, נופש, תחביב, ביטוי עצמי, בריאות הנפש).    |
| 2. | התחום הכלכלי או הגופני (כולל: בריאות הגוף, איכות סביבה, דיור, תזונה, בטחון פיזי). |
| 3. | התחום החברתי (כולל: קשרים חברתיים, מגעים עם מוסדות).                              |
| 4. | התחום הערכי-תרבותי (כולל: דת, אידיאולוגיה, תרבות ואומנות)                         |
| 5. | לא לקרוא _____  |
| 5. | צירוף של התחומים הנ"ל או תחום אחר, פרט _____                                      |
- (188)

42-43. תחום הארגון (ריק -- לסימול בלבד)

44. מסגרת הארגון (ריק -- לסימול בלבד)

45.	מה עשית <u>בעיקר</u> במסגרת התנדבותך בארגון הזה? (רשום ואז"כ סמל) _____	
42	1. עזרה אישית והגשת שירותים אישיים (לחולים, לנכים וכד'), ליווי, הובלה	
8	2. קשר חברתי, כגון: הזמנת עולים לחגים, הזמנת חיילים בודדים, ביקור קשישים	
6	3. חברות בועדות, הנהלות	
6	4. עבודת משרד (תיוק, הדפסה, שליחת מכתבים)	
1	5. פעילות פוליטית, מגעים עם מוסדות	
10	6. הוראה, הדרכה, ייעוץ, מתן מידע	
12	7. גיוס כספים (לדוגמה: התרמה במסגרת ימי התרמה של האגודה למלחמה בסרטן)	
8	8. ביטחון ואבטחה (שמירה בשכונה, שמירה בבתי ספר, השתתפות בסיוורים של המשמר האזרחי)	
8	9. אחר. פרט _____	

(184)

46. ביוזמת מי התנדבת לארגון זה?

67	1. יוזמה שלי	
6	2. יוזמה של בני משפחתי/חברי	
19	3. פנייה של הארגון הנ"ל אלי	
4	4. בעקבות פנייה כללית (באמצעי התקשורת, במקום העבודה וכדומה).	
3	5. יוזמה אחרת, פרט _____	

(187)

47. להערכתך, כמה שעות התנדבת בשנה האחרונה במסגרת הארגון הזה?  
 מספר שעות התנדבות בשנה \_\_\_\_\_

22	1. עד 12 שעות בשנה (שעה בחודש או פחות)	
20	2. 12 - 50 שעות בשנה (יותר משעה בחודש ופחות משעה בשבוע)	
8	3. 51 - 75 שעות בשנה (משעה עד שעה וחצי בשבוע)	
8	4. 76 - 100 שעות בשנה (משעה וחצי עד שעתיים בשבוע)	
24	5. 101-250 שעות בשנה (2 - 5 שעות בשבוע)	
11	6. 251 - 500 שעות בשנה (5 - 10 שעות בשבוע).	
8	7. למעלה מ- 500 שעות בשנה (10 שעות או יותר בשבוע)	

(172)

48. האם התנדבת בארגון נוסף כלשהו?

89. לא (עבור לשאלה 59).

11. כן (המשך)

(187)

49-50. מהו שם הארגון השני בו התנדבת? \_\_\_\_\_

51	51. באיזה מהתחומים האנושיים הבאים נועד הארגון הנ"ל לפעול בעיקר?	
5	1. התחום האישי או נפשי (כולל: הרגשה אישית, נופש, תחביב, ביטוי עצמי, בריאות הנפש).	
33	2. התחום הכלכלי או הגופני (כולל: בריאות הגוף, איכות סביבה, דיור, תזונה, בטחון פיזי).	
48	3. התחום החברתי (כולל: קשרים חברתיים, מגעים עם מוסדות).	
5	4. התחום הערכי-תרבותי (כולל: דת, אידיאולוגיה, תרבות ואומנות)	
	לא לקרוא _____	
5	5. צירוף של התחומים הנ"ל או תחום אחר, פרט _____	

(21)

52-53. תחום הארגון (ריק -- לסימול בלבד)

54. מסגרת הארגון (ריק -- לסימול בלבד)

55. מה עשית בעיקר במסגרת התנדבותך בארגון הזה? (רשום ואחר כך סמל)
1. 30 עזרה אישית והגשת שירותים אישיים (לחולים, לנכים וכד'), ליווי, הובלה
2. 10 קשר חברתי, כגון: הזמנת עולים לחגים, הזמנת חיילים בודדים, ביקור קשישים
3. - חברות בועדות, הנהלות
4. - עבודת משרד (תיוק, הדפסה, שליחת מכתבים)
5. - פעילות פוליטית, מגעים עם מוסדות
6. 10 הוראה, הדרכה, ייעוץ, מתן מידע
7. 15 גיוס כספים (לדוגמה: התרמה במסגרת ימי התרמה של האגודה למלחמה בסרטן)
8. 30 ביטחון ואבטחה (שמירה בשכונה, שמירה בבתי ספר, השתתפות בסיוורים של המשמר הארצי)
9. 5 אחר (פרט)
- (20)
56. ביוזמת מי התנדבת לארגון זה?
1. 67 יוזמה שלי
2. 5 יוזמה של בני משפחתי/חברי
3. 19 פנייה של הארגון הנ"ל אלי
4. 5 בעקבות פנייה כללית (באמצעי התקשורת, במקום העבודה וכדומה).
5. 5 יוזמה אחרת, פרט
- (21)
57. להערכתך, כמה שעות התנדבת בשנה האחרונה במסגרת הארגון הזה? מספר שעות התנדבות בשנה
1. 15 עד 12 שעות בשנה (שעה בחודש או פחות)
2. 25 12 - 50 שעות בשנה (יותר משעה בחודש ופחות משעה בשבוע)
3. 5 51 - 75 שעות בשנה (משעה עד שעה וחצי בשבוע)
4. 5 76 - 100 שעות בשנה (משעה וחצי עד שעתיים בשבוע)
5. 30 101 - 250 שעות בשנה (2 - 5 שעות בשבוע)
6. 15 251 - 500 שעות בשנה (5 - 10 שעות בשבוע).
7. 5 למעלה מ- 500 שעות בשנה (10 שעות או יותר בשבוע)
- (20)
58. ובסה"כ כמה שעות התנדבת, בכל הארגונים כולם (גם כאלו שלא הזכרנו כאן) בשנה האחרונה (1997). מספר שעות התנדבות בשנה.
1. - עד 12 שעות בשנה (שעה בחודש או פחות)
2. 5 12 - 50 שעות בשנה (יותר משעה בחודש ופחות משעה בשבוע)
3. 5 51 - 75 שעות בשנה (משעה עד שעה וחצי בשבוע)
4. - 76 - 100 שעות בשנה (משעה וחצי עד שעתיים בשבוע)
5. 26 101 - 250 שעות בשנה (2 - 5 שעות בשבוע)
6. 26 251 - 500 שעות בשנה (5 - 10 שעות בשבוע).
7. 37 למעלה מ- 500 שעות בשנה (10 שעות או יותר בשבוע)
- (19)
59. האם בשנה האחרונה, 1997, מספר השעות שהקדשת להתנדבות גדול או קטן יותר בהשוואה לשנה קודמת שנת 1996?
1. 29 גדול יותר
2. 14 קטן יותר.
3. 33 דומה.
4. 4 בשנת 1996 לא התנדבתי.
5. 20 לא יודע
- (443)



## תרומות

עתה, ברצוננו לשאול אותך מספר שאלות ביחס ל**מתן תרומות**. תרומה מוגדרת כאן כנתינה של כסף או מוצרים שווי כסף לאנשים שאינם בני משפחה או חברים.

60. האם במהלך השנה האחרונה (שנת 1997) את/ה, תרמת (נתת) ישירות לאדם או משפחה, שאינם בני משפחה או חברים, ושלא באמצעות ארגון כלשהו (לדוגמא: נדבה, מצרכי מזון, ריהוט, בגדים וכדומה)

1. לא (עבור לשאלה 66) .54

2. כן (המשך) 46

(1500)

61. מה הקשר שלך לאדם או למשפחה שלהם תרמת/נתת (כסף או מוצרים שווי כסף)? (למראיין: אם תרם ליותר מאחד, הוסף: "בוא נתחיל עם האדם לו תרמת יותר מלאחרים ב- 1997").

1. אדם הגר בשכונתך. 8

2. בן עדתך. 4

3. עובד אתך במקום העבודה. 5

4. קשר אחר, פרט \_\_\_\_\_ 3

5. אין קשר. 69

(682)

62. איזו סוג של תרומה, בעיקר, נתת לנ"ל? (למראיין: יש לסמל תשובה אחת בלבד)

סוג התרומה \_\_\_\_\_

1. כסף 62

2. בגדים 28

3. רהיטים 3

4. מכשירי חשמל 1

5. אוכל 5

6. דיור -

7. לא לקרוא \_\_\_\_\_ 1

תשובה אחרת, פרט \_\_\_\_\_ 1

(683)

63. ביוזמת מי תרמת לאדם/משפחה הנדונה?

1. יוזמה שלי 79

2. יוזמה של האדם או המשפחה שלהם תרמתי 14

3. יוזמה של אדם אחר, פרט \_\_\_\_\_ 4

4. יוזמה אחרת, פרט \_\_\_\_\_ 3

(681)

64. נסה נא להעריך, כמה כסף בסך הכל תרמת לאדם או למשפחה שציינת, וכן לאנשים או משפחות נוספות במהלך שנת 1997 (שלא דרך ארגונים)?

סה"כ שקלים בשנה \_\_\_\_\_

1. עד 50 ש"ח 17

2. 50 - 200 ש"ח 29

3. 201 - 300 ש"ח 11

4. 301 - 500 ש"ח 15

5. 501 - 1,000 ש"ח 12

6. 1,001 - 2,000 ש"ח 7

7. 2,001 - 5,000 ש"ח 5

8. 5,001 - 10,000 ש"ח 2

9. למעלה מ- 10,000 ש"ח 1

(499)

65.	האם יש באפשרותך להעריך את הערך הכספי של כל המוצרים/חפצים שתרמת במהלך 1997.	
	סה"כ שקלים בשנה _____	
5	1. עד 50 ש"ח	
30	2. 50 - 200 ש"ח	
16	3. 201 - 300 ש"ח	
20	4. 301 - 500 ש"ח	
14	5. 501 - 1,000 ש"ח	
11	6. 1,001 - 2,000 ש"ח	
5	7. 2,001 - 5,000 ש"ח	
3	8. 5,001 - 10,000 ש"ח	
2	9. למעלה מ- 10,000 ש"ח	
		(368)

מלבד תרומות ישירות לנצרכים, יש התורמים באמצעות ארגונים שונים: בתי כנסת, אגודות צדקה, מתרימים הדופקים בדלת הבית, וכדומה.

66.	האם במהלך השנה האחרונה (1997) אתה או מישהו אחר מבני ביתך תרם כסף או חפצים שווי-כסף לארגון כלשהו או באמצעות ארגון כלשהו?	
39	1. לא (דלג לשאלה 95)	
58	2. כן, תרמנו לארגון או ארגונים (המשך, שאלה 67-68).	
	לא לקרוא _____	
2	3. לא יודע (דלג לשאלה 95)	
		(1500)

67 - 68. מהו שם הארגון לו תרמתם את מרבית תרומותיכם בשנת 1997?

69.	באיזה מהתחומים האנושיים הבאים נועד הארגון הזה לפעול בעיקר?	
9	1. התחום האישי או הנפשי (כולל: הרגשה אישית, נופש, תחביב, ביטוי עצמי, בריאות הנפש)	
43	2. התחום הכלכלי או הגופני (כולל: בריאות הגוף, איכות סביבה, דיור, תזונה, בטחון פיזי)	
15	3. התחום החברתי (כולל: קשרים חברתיים, מגעים עם מוסדות)	
13	4. התחום הערכי-תרבותי (כולל: דת, אידיאולוגיה, תרבות ואומנות)	
	לא לקרוא _____	
10	5. צירוף של תחומים הנ"ל או תחום אחר, פרט _____	
		(823)

70 - 71. תחום הארגון (ריק -- לסימול בלבד)

72. מסגרת הארגון (ריק -- לסימול בלבד)

73.	ביוזמת מי תרמתם לארגון זה?	
37	1. יוזמה שלנו	
56	2. פניה של הארגון הנ"ל או שליחיו אלינו	
1	3. יוזמה של אדם אחר. אנא פרט: _____	
3	4. בעקבות פנייה כללית (באמצעי התקשורת, במקום העבודה וכדומה).	
1	5. יוזמה אחרת, פרט _____	
-	6. לא יודע	
		(874)

74. נסה נא להעריך כמה כסף בסך תרמת אתה וכל בני ביתך לארגון שציינת לעיל, במהלך כל שנת 1997. או: נסה להעריך מה ערכם הכספי של המוצרים/חפצים שתרמתם לארגון הנ"ל:

	סה"כ שקלים בשנה _____	
28	1. עד 50 ש"ח	
35	2. 50 - 200 ש"ח	
9	3. 201 - 300 ש"ח	

	4	10
301 - 500 ש"ח		
501 - 1,000 ש"ח	5	9
1,001 - 2,000 ש"ח	6	6
2,001 - 5,000 ש"ח	7	4
5,001 - 10,000 ש"ח	8	1
למעלה מ- 10,000 ש"ח	9	1
		(768)
והאם במהלך השנה האחרונה (1997) תרמתם לארגון נוסף כלשהו, אתה או מישהו אחר מבני ביתך?	75	
1. לא. (דלג לשאלה 95 עמוד 8)	57	
2. כן. (למראיין: המשך לשאלה).	36	
3. לא יודע (דלג לשאלה 95 עמ' 8)	7	
		(874)
76 - 77 מהו שם הארגון הנוסף?		
<hr/>		
78 באיזה מהתחומים האנושיים הבאים נועד הארגון הזה לפעול בעיקר?		
1. התחום האישי או הנפשי (כולל: הרגשה אישית, נופש, תחביב, ביטוי עצמי, בריאות הנפש)	23	
2. התחום הכלכלי או הגופני (כולל: בריאות, איכות סביבה, דיור, תזונה, בטחון פיזי)	45	
3. התחום החברתי (כולל: קשרים חברתיים, מגעים עם מוסדות)	10	
4. התחום הערכי-תרבותי (כולל: דת, אידאולוגיה, תרבות ואומנות)	10	
לא לקרוא		
5. צירוף של תחומים הנ"ל. או תחום אחר, פרט _____	12	
		(298)
80 - 79. תחום הארגון (ריק --לסימול בלבד)		
81. מסגרת הארגון (ריק --לסימול בלבד)		
82. ביוזמת מי תרמתם לארגון זה?		
1. יוזמה שלנו	27	
2. פנייה של הארגון הנ"ל או שליחיו אלינו	68	
3. יוזמה של אדם אחר. אנא פרט: _____	-	
4. בעקבות פנייה כללית (באמצעי התקשורת, במקום העבודה וכדומה).	3	
5. יוזמה אחרת. פרט _____	1	
6. לא יודע	-	
		(310)
83. נסה להעריך, בבקשה, כמה כסף בסך הכל תרמת אתה וכל בני ביתך לארגון הנוסף שציינת לעיל, במהלך כל שנת 1997. או: נסה להעריך מה ערכם הכספי של המוצרים/חפצים שתרתם לארגון הנ"ל:		
סה"כ שקלים בשנה _____		
1. עד 50 ש"ח	42	
2. 50 - 200 ש"ח	32	
3. 201 - 300 ש"ח	6	
4. 301 - 500 ש"ח	9	
5. 501 - 1,000 ש"ח	5	
6. 1,001 - 2,000 ש"ח	3	
7. 2,001 - 5,000 ש"ח	1	
8. 5,001 - 10,000 ש"ח	1	
9. למעלה מ- 10,000 ש"ח	-	
		(276)

84.	והאם במהלך השנה האחרונה (1997) תרמתם לארגון נוסף כלשהו, אתה או מישהו אחר מבני ביתך?	
61	1. לא. (עבור לשאלה 95)	
31	2. כן. (למראיין: המשך לשאלה).	
9	3. לא יודע (עבור לשאלה 95)	
(314)		
85 - 86	מהו שם הארגון הנוסף?	
87.	באיזה מהתחומים האנושיים הבאים נועד הארגון הזה לפעול בעיקר?	
16	1. התחום האישי או הנפשי (כולל: הרגשה אישית, נופש, תחביב, ביטוי עצמי, בריאות הנפש)	
34	2. התחום הכלכלי או הגופני (כולל: בריאות, איכות סביבה, דיור, תזונה, בטחון פיזי)	
16	2. התחום החברתי (כולל: קשרים חברתיים, מגעים עם מוסדות)	
13	4. התחום הערכי-תרבותי (כולל: דת, אידיאולוגיה, תרבות ואומנות)	
	לא לקרוא _____	
21	5. צירוף של תחומים או תחום אחר, פרט _____	
(94)		
88 - 89	תחום הארגון (ריק -- לסימול בלבד)	
90.	מסגרת הארגון (ריק -- לסימול בלבד)	
91.	ביוזמת מי תרמתם לארגון זה?	
26	1. יוזמה שלנו	
72	2. פנייה של הארגון הנ"ל או שליחיו אלינו	
-	3. יוזמה של אדם אחר. אנא פרט: _____	
4	4. בעקבות פנייה כללית (באמצעי התקשורת, במקום העבודה וכדומה).	
-	5. יוזמה אחרת. פרט _____	
-	6. לא יודע	
(96)		
92.	נסה להעריך, בבקשה, כמה כסף בסך הכל תרמת אתה וכל בני ביתך לארגון הנוסף שציינת לעיל, במהלך כל שנת 1997. או: נסה להעריך מה ערכם הכספי של המוצרים/חפצים שתרתם לארגון הנ"ל:	
	סה"כ שקלים בשנה _____	
53	1. עד 50 ש"ח	
26	2. 50 - 200 ש"ח	
5	3. 201 - 300 ש"ח	
6	4. 301 - 500 ש"ח	
9	5. 501 - 1,000 ש"ח	
1	6. 1,001 - 2,000 ש"ח	
-	7. 2,001 - 5,000 ש"ח	
-	8. 5,001 - 10,000 ש"ח	
-	9. למעלה מ- 10,000 ש"ח	
(78)		
93.	ובהערכה כוללת, כמה כסף תרמתם לכל הארגונים במהלך 1997, כלומר הארגונים שהזכרנו + תרומות לארגונים נוספים שלא הזכרנו לעיל.	
8	1. עד 50 ש"ח	
25	2. 50 - 200 ש"ח	
14	3. 201 - 300 ש"ח	
9	4. 301 - 500 ש"ח	
10	5. 501 - 1,000 ש"ח	
18	6. 1,001 - 2,000 ש"ח	
16	7. 2,001 - 5,000 ש"ח	
-	8. 5,001 - 10,000 ש"ח	
1	9. למעלה מ- 10,000 ש"ח	
(80)		

94. ומהו להערכתך סה"כ שווה הערך הכספי שתרמתם לכל הארגונים במהלך 1997, כלומר הנ"ל שפורטו + תרומות לארגונים נוספים שלא פורטו לעיל.

סה"כ ערך כספי בש"ח בשנה \_\_\_\_\_

- 1. עד 50 ש"ח 8
  - 2. 50 - 200 ש"ח 18
  - 3. 201 - 300 ש"ח 13
  - 4. 301 - 500 ש"ח 10
  - 5. 501 - 1,000 ש"ח 13
  - 6. 1,001 - 2,000 ש"ח 20
  - 7. 2,001 - 5,000 ש"ח 18
  - 8. 5,001 - 10,000 ש"ח 3
  - 9. למעלה מ- 10,000 ש"ח -
- (40)

95. ובסה"כ, האם בשנה האחרונה, 1997, תרמתם, אתה ובני ביתך, כסף או שווה כסף יותר או פחות בהשוואה לשנה קודמת, 1996?

- 1. יותר 23
  - 2. פחות 11
  - 3. כמות דומה 47
  - 4. לא יודע 20
- (1408)

96 - 99. עתה ברצוננו להציג בפניך מספר דעות הקשורות בתרומות, לגבי כל אחת מהן אנא ציין עד כמה אתה אישית מסכים איתה:

N	בכלל לא מסכים	לא כ"כ מסכים	מסכים	מסכים בהחלט	
1493	24	20	24	32	96. לו הממשלה הייתה אחראית יותר לא היה צורך בתרומות של אזרחים.
1487	30	26	23	22	97. לו הממשלה הייתה מבצעת את המוטל עליה, לא היה צורך בהתנדבות של אזרחים
1489	16	20	31	33	98. לתרומות של אזרחים יש תפקיד מיוחד שממשלה לא יכולה למלא מתקציבה.
1481	14	22	34	31	99. להתנדבות של אזרחים יש תפקיד מיוחד שעובדים בשכר לא יכולים למלא

1. (ריק)

2-5. מס. מרואיין